

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА НОВОЇ ТА НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН
УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ АМЕРИКАНІСТИКИ**

АМЕРИКАНСЬКА ІСТОРІЯ ТА ПОЛІТИКА

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

2021 – № 11

**ЖУРНАЛ ВИДАЄТЬСЯ ЗА ПІДТРИМКИ
«УКРАЇНСЬКОЇ АСОЦІАЦІЇ АМЕРИКАНІСТИКИ»**

Висловлюємо щирі подяки за підтримку журналу та спонсорську допомогу
Олександрі Бурунові

**Американська історія та політика: науковий журнал. –
№ 11. – К., 2021. – 117 с.**

ISSN 2521-1706

УДК 94+32

***Висвітлюються історія США, Канади, країн Латинської Америки,
Карибського басейну, їхня зовнішня та внутрішня політика, міжамериканські
відносини, етнокультурні та соціальні процеси.***

Редакційна колегія

Перга Т. Ю. к.і.н., ст. наук. співроб. (ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України») (*голова
редколегії*)

Машевський О. П. д-р іст. наук, проф. (КНУ імені Тараса Шевченка) (*заступник голови редколегії*)

Таран М. А. к.і.н., доц. (КНУ імені Тараса Шевченка) (*заступник голови редколегії*)

Сухобокова О. О. к.і.н., доц. (КНУ імені Тараса Шевченка) (*відповідальний секретар*)

Коваль А. П. к.і.н., ас. (КНУ імені Тараса Шевченка) (технічний редактор)

Банті Р. д-р філософії (історія) (Міністерство освіти Ізраїлю, Єрусалим, Ізраїль)

Біленький С. доктор філософії (історія), доц. (Університет Торонто, Канада)

Вакарчук К. В. канд. політ. наук, доц. (Одеський національний університет імені І.І. Мечникова).

Гасимли М. Джафар огли д-р іст. наук, проф. (Бакинський Державний Університет, Азербайджан)

Грищенко Т. А. к.і.н., доц. (КНУ імені Тараса Шевченка)

Глебов С. В. канд. політ. наук, доц. (Одеський національний університет імені І.І. Мечникова).

Голдсміт Б. д-р філос. (політ. наук), проф. (Австралійський національний університет, Австралія).

Городня Н. Д. д-р іст. наук, проф. (КНУ імені Тараса Шевченка)

Добронські А. Ч. д-р габілітований, проф. (Університет м. Білосток, Польща)

Дубовик В. А. канд. політ. наук, доц. (Одеський національний університет імені І.І. Мечникова).

Дьомін О. Б. д-р іст. наук, проф. (Одеський національний університет імені І. Мечникова)

Зихович Д. доктор філософії (історія), доц. (Університет Альберти, Канада)

Йокубаускас В. д-р гуманітарних наук (історія), старший наук. співроб. (Клайпедський
університет, Литовська Республіка)

Кожокару Л. Д. д-р іст. наук, проф. (Державний університет Молдови, Кишинів, Молдова)

Коларж П. д-р габілітований, проф. (Університет м. Констанц, ФРН)

Купчик О. Р. к.і.н., доц. (КНУ імені Тараса Шевченка)

Малько В. доктор філософії (історія) (Каліфорнійський університет, Фресно, США)

Мацієвський Ю. В. д-р політ. наук, проф. (Національний університет «Острозька Академія»)

Мотиль О. доктор філософії (історія), проф. (Університет Раджерз, Ньюарк, США).

Миронович Є. д-р габілітований, проф. (Університет м. Білосток, Польща)

Патриляк І. К. д-р іст. наук, проф. (КНУ імені Тараса Шевченка)

Полухович Ю. Ю. к.і.н. (Національний інститут історії та антропології, Мексика)

Потехін О. В. д-р іст. наук, проф. (ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»)

Рижов С. М. к.і.н., доц. (КНУ імені Тараса Шевченка)

Сайчук М. М. к.і.н., член правління ГО «Українська асоціація американістики»

Сава-Чайка Е. к.і.н., доц. (Вища школа міжнародних відносин і американістики, Польща)

Шевченко Н. І., к.і.н., доц. (КНУ імені Тараса Шевченка)

Чолій С. В. к.і.н., доц. (Національний технічний університет України «КПІ ім. Ігоря Сікорського»)

*Рекомендовано до друку Вченою радою історичного факультету Київського національного університету
імені Тараса Шевченка (протокол №14 від 24 червня 2021 р.)*

**Науковий журнал «Американська історія та політика» включений до переліку фахових видань
України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів
доктора і кандидата наук за спеціальністю «історичні науки». (Наказ МОН України від 17.03.2020 № 409)**

Рецензенти:

Космина В. Г. д-р іст. наук, проф. (Таврійський національний університет імені В. Вернадського);
Мартинів А. Ю. д-р іст. наук, проф. (Інститут історії України НАНУ); Зернецька О. В. д-р політ. наук, проф. (ДУ
«Інститут всесвітньої історії НАН України»); Худолій А. О. д-р політ. наук, проф. (Національний університет
«Острозька академія»)

Адреса редакційної колегії:

01601, Київ, вул. Володимирська, 60, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, історичний
факультет, кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн.

Тел. (044) 239 34 24, 066 360 00 80 e-mail: americanist2016@gmail.com ; olegmashev@ukr.net

Засновник: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Видавець: історичний факультет,
кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн. Періодичність – двічі на рік. **Свідчення про
державну реєстрацію КВ 21927-11827 Р, видане Міністерством юстиції України 12.03.2016 р.**

**TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV
FACULTY OF HISTORY
DEPARTMENT OF MODERN AND CONTEMPORARY HISTORY
OF FOREIGN COUNTRIES
UKRAINIAN ASSOCIATION OF AMERICAN STUDIES**

**AMERICAN HISTORY
&
POLITICS**

ACADEMIC JOURNAL

2021 – № 11

**THE JOURNAL IS PUBLISHED WITH THE SUPPORT OF
«UKRAINIAN ASSOCIATION FOR AMERICAN STUDIES»**

We express profound appreciations and sincere thanks for the support of the Journal and generous monetary donations to Mr. Oleksandr Burunov

**American history and politics: academic journal. – № 11. – K., 2021.
– 117 p.**

ISSN 2521-1706

UDK 94+32

The Journal highlights history of USA, Canada, Latin America, Caribbean, their domestic and foreign policy, Inter-American relations, ethnocultural and social processes.

Editorial board

Perga T. Ph.D. (History), Senior Research Fellow (State Institution «Institute of World History of NAS of Ukraine») (*Chairman of Editorial Board*)

Mashevskiy O. Dr.habil. (History), Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv) (*Deputy Chairman of Editorial Board*)

Taran M. Ph.D. (History), Associate Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv) (*Deputy Chairman of Editorial Board*)

Sukhobokova O. Ph.D. (History), Associate Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv) (*Executive Secretary*)

Koval A. Ph.D. (History), Assistant Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine) (*Technical Editor*)

Banti R. Ph.D (History) (Ministry of Education of Israel, Jerusalem, Israel)

Bilenky S. PhD (History), Associate Professor, (University of Toronto, USA)

Cojocaru L. Dr.habil. (History), Professor (State University of Moldova, Chisinau, Moldova)

Choliy S. Ph.D. (History), Associate Professor (National Technical University of Ukraine “KPI”)

Diomin O. Dr.habil. (History), Professor (Odessa Mechnikov National University)

Dobronski Charles A. Dr.habil. (History), Professor (University of Bialystok, Poland)

Dubovyk V. Ph.D. (Political Sciences), Associate Professor (Odessa Mechnikov National University)

Gasimli M. Jafar oglu Dr.habil. (History), Professor (Baku State University, Azerbaijan)

Glebov S. Ph.D. (Political Sciences), Associate Professor (Odessa Mechnikov National University)

Goldsmith B. Dr.habil. (Political Sciences), Professor (Australian National University)

Gorodnya N. Dr.habil. (History), Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv)

Jokubauskas V. Ph.D. (History), Senior Research Fellow (Klaipeda University, The Republic of Lithuania)

Kupchyk O. Ph.D. (History), Associate Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv)

Kolarz P. Dr. habil. (History), Professor (University of Konstanz, The Federal Republic of Germany)

Hryshchenko T. Ph.D. (History), Associate Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv)

Malko W. Ph.D. (History), Associate Professor (University of California, Fresno, USA)

Matsiyevsky Yu. Dr.habil. (Political Sciences), Professor (The National University of Ostroh Academy)

Myronovych E. Dr.habil. (History), Professor (University of Bialystok, Poland)

Motyl A. Dr.habil. (History), Professor (Rutgers University, Newark, USA).

Patryliak I. Dr.habil. (History), Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv)

Polyukhovych Yu. Ph.D. (History) (National Institute of Anthropology and History, Mexico)

Potiekhin O. Dr.habil. (History), Professor, Chief Researcher (Institute of World History NASU)

Ryzhov S. Ph.D. (History), Associate Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv)

Sawa-Czajka E. Ph.D. (History), Associate Professor (The Academy of International Relations and American Studies, Warsaw, Poland)

Saychuk M. Ph.D. (History), board member of the «Ukrainian Association for American Studies»

Schevchenko N. I. Ph.D. (History), Associate Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv)

Vakarchuk K. Ph.D. (Political Sciences), Associate Professor (Odessa Mechnikov National University)

Zychowicz J. Ph.D (Political Science), Associate Professor (University of Alberta, Canada)

Recommended to publishing by the Academic Council of faculty of history

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Protocol № 14 of June 24, 2021)

Reviewers: Kosmyna V. G. Sc. D. (History), Professor (V.I. Vernadsky Taurida National University); Martynov A. Y. Sc. D. (History), Professor (Institute of History of Ukraine NASU); Zernetska O. V. Sc. D. (Political Sciences), Professor, (Institute of World History NASU); Khudoliy, Sc. D. (Political Sciences) Professor, (Ostroh Academy National University).

Editorial address:

01601, Kyiv, Vladimirskaya Str., 60, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Faculty of History, Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries, Phone: (044) 239 34 24, e-mail: americanist2016@gmail.com ; olegmashev@ukr.net. Founder: Taras Shevchenko National University of Kyiv. Frequency of scientific journal – two times a year. *State registration certificate KB 21927-11827 P issued by the Ministry of Justice of Ukraine 03.12.2016.*

ЗМІСТ

<i>АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ США</i>	
Маргарита Лимар, Вікторія Агеєва. Расова сегрегація та боротьба за соціальну справедливість у американському суспільстві	9
Лілія Питльована. Прогібіціоністський рух у США: Партія Сухого закону у карикатурі кінця XIX – початку XX ст.	23
<i>УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА В КРАЇНАХ АМЕРИКИ</i>	
Ольга Сухобокова. Політика канадських урядів щодо української імміграції у 1910-х – 1930-х рр.	34
<i>ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА США</i>	
Наталія Городня. Політика США щодо Китаю за адміністрації Д. Трампа	46
В'ячеслав Швед. Контури зовнішньополітичного курсу адміністрації Джозефа Байдена щодо арабських країн Перської затоки	56
Олександр Іванов, Михайло Бойко. Політика денацифікації Німеччини у висвітленні представників американської наукової і політичної думки (друга половина 1940-х – 1950-і роки)	65
<i>МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ</i>	
Олександр Ковальков. Санкції США проти СРСР у зв'язку із радянською агресією в Афганістані (1980 – 1988 рр.)	78

РЕЦЕНЗІЇ	
<p>Андрій Мартинов. Інтелектуальна біографія Збігнева Бжезінського у контексті історичної епохи.</p> <p><i>Грищенко Т. А. Збігнев Бжезінський. Міжнародний стратег у координатах історії. Київ-Ніжин: Видавець Лисенко М. М., 2020. 341 с.</i></p>	89
НАУКОВА ХРОНІКА	
<p>Адріян Кармазин. Огляд репортажів кореспондента «Голосу Америки» з відрядження у ново-незалежній Україні: коли голоси з України стали важливою складовою передач Української служби «Голосу Америки»</p>	96
<p>Ольга Сухобокова, Макар Таран. Любити, знати й творити історію: до 50-літнього ювілею Олега Машевського</p>	111

CONTENTS

<i>ACTUAL ISSUES OF US HISTORY</i>	
Marharyta Lymar, Viktoriia Ahieieva. Racial segregation and struggle for social justice in U.S. society	9
Liliia Pytlovana. The prohibition movement in the United States: the Prohibition Party in cartoons of the late 19th and early 20th centuries	23
<i>UKRAINIAN DIASPORA IN THE AMERICAS</i>	
Olga Sukhobokova. Canadian governments policy on Ukrainian immigration in the 1910s – 1930s.	34
<i>US FOREIGN POLICY</i>	
Nataliia Gorodnia. U.S. policy toward China under the administration of Donald Trump	46
Viacheslav Shved. Outlines of the foreign policy course of the Joseph Biden administration towards the Arab countries of the Persian Gulf	56
Oleksandr Ivanov, Mykhailo Boiko. Denazification policy in Germany in the coverage by the representatives of American scientific and political thought in the second half 1940s – 1950s	65
<i>INTERNATIONAL RELATIONS: HISTORY AND TODAY</i>	
Oleksandr Koval'kov. US sanctions against the USSR in response to soviet aggression in Afghanistan (1980 – 1988)	78

REVIEWS	
<p>Andrii Martynov. The intellectual biography of Zbigniew Brzezinski in the historical epoch context.</p> <p><i>Hryshchenko T.A. Zbigniew Brzezinski. International strategist in the coordinates of history. Kyiv-Nizhyn: Publisher Lysenko M.M., 2020. 341p.</i></p>	89
AMERICAN STUDIES CHRONICLES	
<p>Adrian Karmazyn. Reporting for VOA in newly independent Ukraine: when voices from Ukraine become essential to Holos Ameryky radio broadcasts</p>	96
<p>Olga Sukhobokova, Makar Taran. Love, know and create history: to the 50th anniversary of Oleh Mashevskyi</p>	111

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ США

УДК 327.58:323.13(73)(=1:6=013)

Marharyta Lymar,
Ph.D. (Political Sciences),
ORCID: 0000-0001-9902-2709

Viktoriia Ahieieva,
Ph.D. (Philology),
ORCID: 0000-0001-5243-3623
Petro Mohyla Black Sea National University,
Mykolaiv, Ukraine

RACIAL SEGREGATION AND STRUGGLE FOR SOCIAL JUSTICE IN U.S. SOCIETY

***Abstract.** The article is devoted to the problems of racial discrimination and the anti-segregation struggle for the rights of Black citizens in American society. This problem remains relevant despite the successes of the civil rights movement and the activities of many organizations in support of the Coloured population. In this regard, the primary tasks are the following: to study the phenomenon of segregation as an instrument of racism; to identify the roots of segregation policies and the turning points in history that allowed it to be implemented; to study the evolution of the civil rights movement and to determine its achievements; to explore the phenomenon of Black Power, its impact on the consciousness of Blacks and American society in general; and to discuss the current state of American society on the subject of social justice, taking into account interethnic communication.*

The methodological background of the current study includes a set of general and special research methods that could be partially represented by the followings. The descriptive-historical and chronological approaches allowed to examine the outlined issues in historical retrospect and to track changes in both segregation policy and the civil rights movement. The integrated approach helped to connect different aspects of the studied problem and to link them to specific events, which made it possible to give a holistic assessment of the state of American society from the late 19th to the early 21st centuries. The research used statistical, analytical and comparative methods that were applied to analyse the situation on educational segregation and rates of living and safety of the Black population in the U.S. society.

Scientific novelty involves conducting a comprehensive research based on American sources and examining the works of specialists in the field of African American studies, with the aim of their further introduction into the domestic scientific circulation. Finally, the authors conclude that despite racial segregation was not eliminated during the rise of civil rights movement, it put the new beginning for the long-term positive shifts in American society that gives hope for improving relations between Blacks and Whites and maintaining social justice for all ethnical minorities.

***Key words:** segregation; Black Power; civil rights movement; education; American society; justice.*

***Problem statement.** For decades, the world has seen the United States as a space for equal opportunities and self-realization. However, for people of African descent, it remains a battleground for natural and civil rights. American history is not just the story of the rise of the world superpower, but also the story of the confrontation of racism and*

the struggle for social unity. The abolitionist movement, which was examined in our previous study [22], put the beginning of processes of slavery abolition and laid the groundwork for the continued struggle of Americans for the rights and the democratic freedoms. American society was able to destroy the slave system, but eradicating racism proved to be too difficult. In the late 19th and mid-20th centuries, slavery gave way to a policy of segregation that essentially involved separating or isolating a race or ethnic group from much of society by forcing the settlement in a limited area, creating barriers to social communication, supporting conditions for separate training and education, or the other discriminatory measures. This article is a continuation of our previous research and focuses on the analysis of racism and discrimination in the XX and XXI centuries, as well as ways to combat such manifestations of inequality in American society.

Analysis of Research and Publications. The issues of racism, segregation and the struggle for equality in American society have been among the most discussed in scientific and socio-political discourses for many decades. Preparing this article, the authors studied the works of the following researchers and analysts: Balkaran [3, 19], Cokley [8], Danieller [10], Edwards, Lee and Esposito [12], García [16], Lawson [21] – issues of racial discrimination and segregation in different areas, including statistical research; Balkaran [3, 19], Hills and Curry [17], Maass [23]; MacDonald [24]; Rhodes [29], Van Horne [36] – emphasis on the ideas of civil rights and the Black Power movements; Burrow [7], Michals [25], Rothberg [30], Wright [37] – biographical researches. The categorization by topics is very conditional, since they are all more or less intertwined in each work. Statistic data provided by the Pew Research Center as well as materials from the online Library of Congress and other official portals were used for making the current study more specific and objective. Most of the existing Ukrainian research papers on the outlined problems are characterized by fragmentation and focus on certain periods or aspects. In this regard, the authors focus on reviewing American sources for introducing them into domestic scientific circulation and preparing the following comprehensive study.

Novelty of Research. This article attempts to provide one of the most comprehensive studies in Ukrainian scientific school that focuses on segregation and the civil rights movement, based exclusively on the English-language sources and analysis of the American research.

Considering previous research on slavery and the Abolitionist movement, *a primary purpose* of this research is to study the phenomenon of segregation, its manifestations, especially, in the 20th and 21th centuries and the ways of struggle of ethnic minorities, mainly African Americans for civil rights and justice. *The research tasks are the following:* to consider the phenomenon of segregation and its relationship with the ideology of racism; to trace the origins and implementation of the segregation policy, particularly in the 20th – 21th centuries; to analyse the development and achievements of the civil rights movement; to explore the specifics of the Black Power as a movement and ideology and to observe the current state of American society through the prism of ethnic unity and civic justice.

Racism and Racial Segregation. An ideology that uses external differences as the core reason for the refusal of equal treatment towards different members of a group is called *racism*. Those, who have racial biases, believe that their *victims* differ from their group and are originally inferior. Racism, which is based on skin colour, is the most extended type of discrimination. It is especially humiliating because its very essence is a

strong reminiscent of an insignificant position of African Americans as slaves [22]. The idea of White superiority deeply ingrained in the consciousness of society; thus, the elements of racism are manifested in various spheres of life even today. Segregation is one of its manifestations.

Historically, racial segregation (from Latin *segregatus* means *set apart, lay aside; isolate; divide*) has arisen as a result of the unwillingness of White Americans to recognize the freedoms and civil rights of the Black population. It has become one of the ways to subdue African Americans, suppress them morally and deprive them of comfortable living conditions. It manifested in the denial of equal access to public facilities. Before the abolition of slavery, people of Colour living in the cities of the North and Upper South regions mostly suffered from segregation [21]. In 1857, the Supreme Court closed the *Dred Scott v. Sanford* case [11], ruling that both Africans brought to the United States and their descendants were not eligible for citizenship. As a result, White Northerners banned Black citizens from using public transport, visiting most restaurants, hotels and churches.

In order to emphasize the humiliating position of the Black and generally Coloured population, any segregation restriction was called the Jim Crow law [13]. Such a definition was often applicable in the South between the end of the Reconstruction in 1877 and the beginning of the *civil rights movement* in the 1950s. The laws were named after the minstrel routine «Jump Jim Crow» of 1828, which was participated by many imitators and even such famous actors as Joseph Jefferson. Thus, Black citizens were forced not only to tolerate legal restrictions, but also moral mockery.

Officially the segregation policy had been implemented in the United States between 1896 (*Plessy v. Ferguson*, 163 U.S. 537 [28]) and 1954 (*Brown v. Board of Education of Topeka*, 347 U.S. 483 [6]) until the Supreme Court recognized it inhuman and unjust. Nevertheless, in our times, the division exists informally. We could give different examples, but the most revealing is the segregation in the field of education. Probably, it could be the most painful instance, given that it hurts first and foremost those, who should be the first to experience the benefits of equality – children.

The U.S. Professor of Political Science Stephen Balkaran believes that education remains one of the biggest challenges in the implementation of civil rights in the United States. As one of the leading scholars in African American studies, he notes in that implicit segregation leads to a shortage of experienced teachers in schools dominated by racial minorities, class expansion with diminishing quality of educational services and inadequate facilities. Thus, in 2010s, parents of White children predominantly sent them to schools, where 77% were White as well. In contrast, Black students had classes at the schools, where only 30% of White children were studying. New York State became a vivid example: 60% of all African Americans visited schools with about 90% of Black students. Moreover, 76% of Latinos took classes at minority schools [19, p. 276].

The justice system differs by the more unjust campaign. Prof. Balkaran also claims that Blacks often receive a more severe punishment than Whites do. They are more likely to be sentenced to death. Additionally, he argues: «Even though whites engage in drug offenses and criminal activities at a higher rate than African-Americans, the incarceration rates between African-Americans and white at a rate that is 10 times greater than that of whites» [19, p. 278]. Roots of such an attitude go deep in the education system. The U.S. Professor Kevin Cokley notes that Black students are more likely to receive suspension for inappropriate behaviour than their White peers. He points out the following: «Black

boys are almost three times as likely to be suspended than white boys, and black girls are four times as likely to be suspended than white girls. Black students' (mis)behavior is more often criminalized compared to other students» [8]. This claim is supported by University of California, Los Angeles (UCLA), Center of Civil Rights Remedies that conducted the observations in Ohio, where in 2010s Black students were more likely to be suspended than Whites [2].

New research shows that the situation regarding the manifestations of segregation in the educational sphere persists today. The Columbia University researcher Emma García focuses on the situation in economically segregated schools. She states the following: «Less than one in three white students (31,3%) attend a high-poverty school, compared with more than seven in 10 black students (72,4%)» [16]. In addition, she notes that unlike Whites, Black students are five times more likely to attend schools that are highly segregated by race or ethnicity. Approximately, 6 in 10 Black students (60,0%) attend schools with high-poverty rates and a high share of students of colour, while only 1 in 10 White students (8,4%) attend such schools [16]. Obviously, this situation has an extremely negative impact on the academic performance of Black youth and preserves the background for a possible split in society. Actually, it is an example of injustice and contextual violations of the human rights. The discussed data gives an idea of how ambiguous the situation is in the modern American society is. However, one can only imagine, what it could have been if the civil rights movement had not come out against racism and the policy of segregation in the middle of the 20th century.

A growing division in American society marked the beginning of the 20th century for the United States. In our opinion, the legal doctrine «separate but equal» was originally discriminative because in other way it had no sense. Increasing segregation and escalation of racial oppression in the United States contributed to the creation in 1905 of the Niagara Movement, which in 1909 merged with white reformers to form the National Association for the Advancement of People of Coloured People (NAACP), which initially used federal courts to challenge disenfranchisement and residential segregation. In 1910, the National Urban League took up employment issues [32].

Despite the oppression and general policy of segregation, the Great Migration (1910–1920) gave African Americans a foothold in industrial cities and influence on the political situation in the country. It heightened their self-confidence that manifested in the New Blacks Movement of the 1920s. Moreover, the NAACP persistently lobbied for federal anti-lynching legislation.

In the 1930s, a new round of opposition to segregation began with the federal support of the Black population provided by the New Deal of President Franklin Roosevelt. At the same time, it was too early to talk about significant successes. One of the most striking examples of the true attitude towards the Black citizens in President Roosevelt times was the story of the Olympic champion, African American athlete James Cleveland «Jesse» Owens, who won four gold medals at the 1936 Summer Olympics in Berlin. Like other Black athletes, he was sent there to destroy Hitler's myth of the superiority of the Aryan nation. Owens did it by his victories. Despite avoiding the gracious handshake, at the right moment Hitler at least waved at Owens in greeting or courtesy, when the champion was passing by dictator's podium. Later, he even sent Owens a commemorative inscribed cabinet photograph. Owens recalled: «Hitler didn't snub me – it was FDR who snubbed me. The president didn't even send me a telegram» [1]. He also did not receive a sign of respect from President Truman; only

President Eisenhower in 1955 named him «Ambassador of Sports». Returning to his homeland, Owens faced a brutal reality and lived on the brink of survival until the 1970s, when probably in memory of his merit and due to the achievements of the civil rights movement, he was appointed by the Government as a Goodwill Ambassador for the United States that gave him the opportunity to start a new life. The irony is that Owens did his best for his country, when it needed his skills, while his country took a long time to recognize and honor him.

Рис. 1 [4].

Jesse Owens receives one of his four Olympic medals [4]

The Civil Rights Movement influenced not only the fate of Jesse Owens, but also the fates of hundreds and thousands of other Black citizens. It included different kinds of activism from 1946 to 1968 aimed at securing the political, social and economic rights of African Americans. It resulted from the years of opposition to the slavery system, the adoption of the Thirteenth [35], Fourteenth [15] and Fifteenth [14] amendments to the U.S. Constitution and the growing resistance to segregation since the early 20th century.

The earlier example of educational segregation is highly symbolic given that the right for Black students to study together with Whites was one of the principle achievements of the civil rights movement, gained after the Supreme Courts' decision in the *Brown v. Board of Education of Topeka* case (1954). It was followed by the so-called «Southern Manifesto» or the Declaration of Constitutional Principles of 1956, which was signed by 19 US Senators and 82 Representatives from the South during the 84th United States Congress, in opposition to racial integration of public places [34]. A revolutionary event in 1960 was the admission of the Black girl, Ruby Bridges, to the school for Whites. Every day during the first year, she went to classes escorted by four U.S. Marshal

Service personnel [25]. Despite White protests, all kinds of pressure on her family, death threats against Bridges and teachers' refusal to communicate with her, she continued to attend school, undermining the long-standing segregation system.

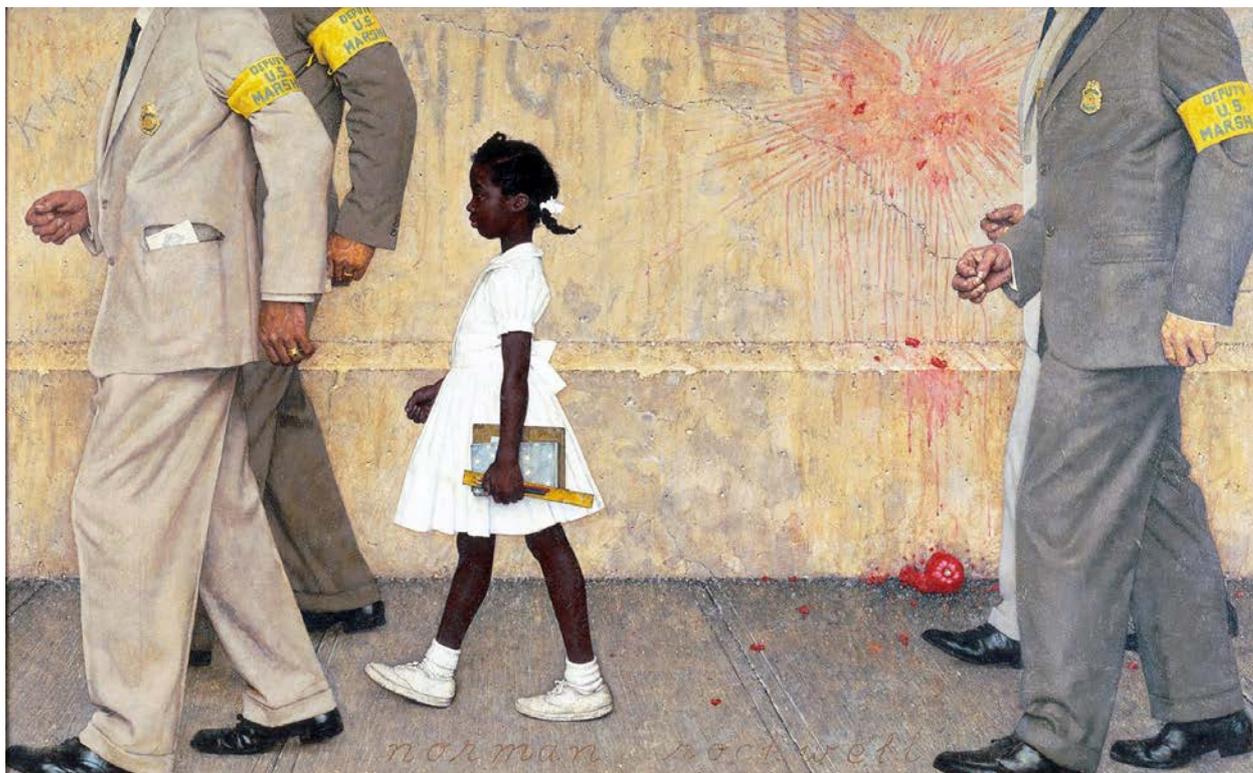

Рис. 2 [37].

Norman Rockwell immortalized Ruby's courage with his landmark 1964 painting «The Problem We All Live With» [37]

The civil rights movement also featured nonviolent actions, including the Montgomery Bus Boycott in 1955, led by Dr. Martin Luther King, caused by Rosa Parks' reluctance to give up a bus seat to a white passenger [26]. The movement also included activities of such religious organizations as the Southern Christian Leadership Conference (SCLC), student organizations like the Student Nonviolent Coordinating Committee (SNCC), and such labour unions as the American Federation of Labor (AFL-CIO) [20]. Their main goal was to get closer to the adoption of the federal law on civil rights. Finally, the March on Washington for Jobs and Freedom in 1963, when Dr. King proclaimed his prominent speech «I Have a Dream» [18], became the decisive and the largest protest for civil rights in the history of the United States of America [33]. The result of a long and persistent struggle was the adoption and implementation of the Civil Rights Act of 1964 and the Voting Rights Act of 1965.

Рис. 3 [18].

African American civil rights leader Martin Luther King Jr. gives his «I Have a Dream» speech at the Lincoln Memorial in Washington, D.C. on Aug. 28, 1963, as part of the March on Washington [18]

Black Power. The main achievement of the civil rights movement was the positive changes in the legislation, which contributed to further equalization in the rights of Black and White citizens. However, the de-facto rejection of African Americans left doubts about the adequacy of nonviolent means of countering segregation. That idea was greatly strengthened after the assassination of Dr. King in 1968. Moreover, Black activists were concerned that too many White citizens, who could potentially become leaders, drawing attention to their own interests, were involved in the civil rights movement. Thus, in the 1970s the Black branch of the movement or the Black Power took the initiative in the further struggle for the rights of African Americans. However, the very ideas of the Black Power have deeper roots.

The Black Power became not only a kind of civil movement, but also an ideology, a multifaceted concept that combined spiritual, mental and material aspects. The Black Power proclaimed the right of Blacks to be the masters of their own destiny, that is, to have power over their lives – not over Whites as some opponents of the black movement might think [24]. It has several versions of its origin. Accordingly to one of them, the very term was borrowed from the eponymous popular science work by Richard Wright «Black Power», published in 1954. Much earlier, the term «black power» was also used by Frederick Douglas in 1855 in «The Doom of Black Power». In his work, Douglas wrote about the triumph of freedom and stressed that the days of black power were numbered. According to his interpretation, the black power was attributed to Whites, who

oppressed Blacks and their power was coming to an end [36]. In the 1950s and early 1960s, two influential organisations, led by the black-power-ideas, – the Advancement of Coloured People and the already mentioned SCLC, – based their activity on cooperation between Blacks and Whites for creating a holistic society. However, since the 1960s, the term «black power» had been associated mostly with the civil rights leader Stokely Carmichael and was intended to create a purely black society.

In 1965, the Lowndes County Freedom Organization (LCFO) used the slogan «Black Power for Black People» for its political candidates. In addition, the Black Power concept gained particular popularity, when Chairman of the above-mentioned SNCC Stokely Carmichael used another slogan, «we want Black Power», during the Meredith March against Fear in Mississippi [5]. Besides Carmichael, there could be named the other activists of the Black Power movement – Malcolm X, Elaine Brown, Angela Davis, Fred Hampton, Amiri Baraka and Shirley Chisholm.

It is worth to mention that the Black Power movement caused the creation of various more or less radical black organizations. They included SNCC (1960), supported by Dr. King, and the later variation of LCFO – the Black Panther Party (1966) that was founded by the college students Bobby Seale and Huey Newton and fought for freedom and power to determine the destiny of their Black Community by challenging police brutality and advocating for class struggle [31]. Activities of such organizations promoted increasing of Black officials. In 1964, there were only 100 Black elected officials around the United States; however, that number increased to 1000 by 1969 and to 3000 by 1975 [23]. Most of the African American officials were liberal Democrats.

The Black Power was not just a movement, but also a variant of religious teaching for the Black population that was developed by James Cone, who laid the foundations for black liberation theology with the publication of «Black Theology and Black Power» in 1969 [7] and stated the following: «Black Theology is the theological arm of Black Power, and Black Power is the political arm of Black Theology» [9, p. 22]. Cone saw the path to civil rights conquest by Black citizens through the development of the Black Church, which for many decades supported African Americans in both slavery and an era of segregation. Generally, the Black Power movement and theology was attractive to oppressed Black citizens because of its humane principles: the highest value of autonomous will and justice, openness to strengthen friendships and common goals, and the integrity of Black life. The Black Power declared consolidation of Blacks in their struggle for survival and promotion them to a multilevel force to improve all the conditions of African Americans in society as their primary purpose. Cone inspired Blacks by associating their «blackness» not with their skin colour, but with the power that ontologically opposed Whites, thereby giving them the status of people, who worked for liberation [29]. The Black Power concept was developed to support and encourage Black people not to frighten anyone, but to use violent methods (as targeted) for their protection.

The bright examples of the most important long-term consequences of the black movements are the brilliant careers of Colin Powell, Chairman of the Joint Chief of Staff in 1989 and the U.S. Secretary of State in 2001 – 2005; Condoleezza Rice, the U.S. Secretary of State after Powell (2005 – 2009); Barack Obama, 44th President of the United States (2009 – 2017) and the first African American to be elected to such a high public office. It is worthy to note that the political views of the current U.S. Vice President Kamala Harris are partly shaped by civil movements and black ideology. With

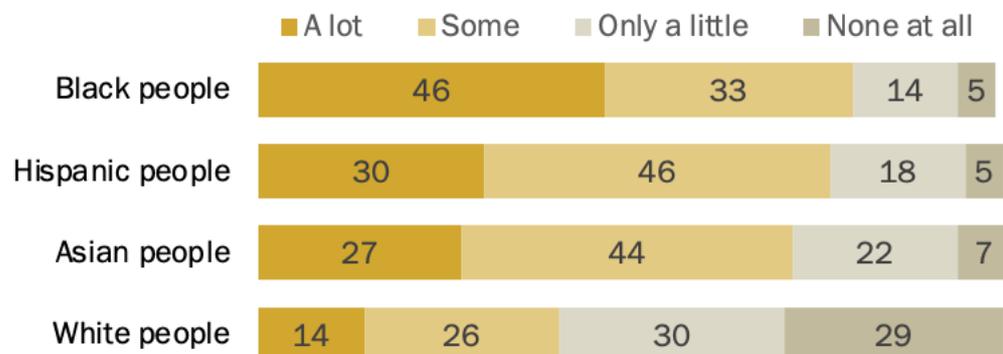
African-American and Indian roots, she was raised by an Indian mother as a future Black woman, who must be able to defend herself and uphold justice. As a young child, Harris watched marches in the civil rights movement, accompanying her mother. It influenced her upbringing, the formation of her active civic position and gradual career growth that resulted in her holding of senior government positions – Senator for California in 2016, becoming the second African American woman to ever be elected to the Senate in the U.S. history, and Vice President of the United States of America in 2021, becoming the first woman of African American, Indian-American and Asian-American descent [30]. All of the mentioned proves that movements for ethnic equality in American society have indeed contributed to positive changes in the civil rights situation.

African Americans in Today's U.S. Society. The bright fates of successful Black politicians, businesspersons and celebrities certainly give hope that American society will become more tolerant of racial differences. We strongly agree with Prof. Balkaran in the opinion that the presidency of Barack Obama, and the very fact of his election, contributed to the construction of a more harmonious society for Whites and Blacks, however the racial issue was not resolved [3, p. 60]. Today, race continued to play an important role in the social identification of citizens. It is impossible to deny the fact that it continues to push people of Colour to the social margins. According to the Pew Research Center, in the mid-2010s, 88% of Black citizens considered it necessary to continue government measures to equalize their rights with White population; however, it was noted that 43% did not believe that such positive changes would come. Unlike 25% of Whites, 41% of Blacks said that they had trouble paying their bills. In addition, 23% of Blacks used food banks or food pantry during the year, while that figure was 8% for Whites [27].

The above mentioned indicates a significant gap in the well-being rates of Blacks and Whites, most likely due to hidden discrimination that limits the ability to earn and lead a decent life. We make such assumptions based on research by the Pew Research Center in March 2021. The majority of respondents confirm incidents of discrimination against people of Colour: 80% reports discrimination against Blacks, 76% – Hispanic, 70% – Asian. At the same time, 46% of the respondents (the highest indicator) emphasizes the high level of discrimination against Blacks [10]. These indicators may explain the reasons for the excessive police brutality that detaining Black citizens. According to researchers at Rutgers University, people of Colour are more likely to be killed by police officers than Whites; and Black men are at the top of the list [12, p. 16793].

Nearly half of Americans say Black people face ‘a lot’ of discrimination in society today

% who say there is ____ of discrimination against each group in our society

Note: No answer responses not shown.

Source: Survey of U.S. adults conducted March 1-7, 2021.

PEW RESEARCH CENTER

Рис. 4 [10].

Nearly half of Americans (46%) say there is «a lot» of discrimination against Black people [10]

Statistics indicate the need to tighten control over the protection of the rights of African Americans and other ethnic minorities. There are dozens of organizations in the United States that provide substantial support to Black citizens, helping them to unite and confront the challenges of modern American society. Among the most influential are the followings: Black Lives Matter, African American Planning Commission (AAPC), American Association of Blacks in Energy (AABE), Center for Black Equity (CBE), National Black Chamber of Commerce (NBCC), National Council of Negro Women, Inc. (NCNW) and many others. Each organization, for instance, Black Lives Matter that actively opposes discrimination and violence against Blacks, is doing its part to improve the lives of African Americans [17, p. 458]. Their activities, as well as government policies in recent times, provide a background for further research in the ongoing struggle for civil justice in American society.

Conclusion. Exploring the history of the African Americans’ struggle for their human and civil rights is a significant topic not only for Americans, but also for those societies, where people cannot fully enjoy their freedoms and rights. The example of African Americans, who survived centuries of slavery were able to achieve recognition and a better life, is admirable and worthy of following. Indeed, segregation, which could be resisted only by a united protest, became one of the echoes of the slave system and a way to humiliate free Black citizens. Starting in the XIX century, it became a new scourge for the Black population, which had just removed their shackles from slavery. Throughout the 20th century, racial segregation made it impossible to work and live with dignity, breaking the fortunes of many African Americans, but, despite the circumstances, did not break the general spirit of the Black population, which strived for

social equality and justice. The civil rights movement and the Black Power represent a model of cohesion and unity that have given new impetus to the slow but steady change in American society. Despite the many issues that still need to be addressed, including the manifestation of racism and segregation, it is impossible to deny that thanks to the movement for social rights, the United States still has a chance to become once and forever the state of dream that Martin Luther King spoke about, inspiring millions of people.

Acknowledgments. The authors would like to express their very great appreciation to Professor Stephen Balkaran for his assistance in providing materials for the current research.

List of sources and literature:

1. A True American Hero – Jesse Owens [Electronic Resource] // Black History Month 2021. – 2017. – February 1. – Mode to Access: <https://www.blackhistorymonth.org.uk/article/section/sporting-heroes/jesse-owens>.
2. Are We Closing the School Discipline Gap? New Research Identifies Districts with Worst Suspension Records [Electronic Resource] // UCLA’s Center for Civil Rights Remedies: The Civil Rights Project. – 2015. – February 23. – Mode to Access: <https://civilrightsproject.ucla.edu/news/press-releases/2015-press-releases/new-research-identifies-school-districts-with-worst-records-for-suspensions>.
3. Balkaran S. The Continuing Significance of Race: An American Dilemma / Stephen Balkaran // Harvard Journal of African American Public Policy. – 2015. – P. 57-60.
4. Benedict W. How Jesse Owens went from Alabama to Olympic glory [Electronic Resource] / Benedict White // The Telegraph. – 2016. – May 16. – Mode to Access: <https://www.telegraph.co.uk/films/race/jesse-owens-from-alabama-to-olympics>.
5. Black Power [Electronic Resource] // The National Archives and Records Administration. – 2021. – March 21. – Mode to Access: <https://www.archives.gov/research/african-americans/black-power>.
6. Brown v. Board of Education of Topeka, 347 U.S. 483 (1954) [Electronic Resource] // Justia US Supreme Court. – 2021. – Mode to Access: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/347/483>.
7. Burrow R. James H. Cone: Father of Contemporary Black Theology / Rufus Burrow Jr. // The Asbury Theological Journal. – 1993. – Vol. 48. – № 2. – P. 59-75.
8. Cokley K. What it means to be Black in the American educational system [Electronic Resource] / Kevin O’Neal Cokley // The Conversation. – 2016. – October 2. – Mode to Access: <https://theconversation.com/what-it-means-to-be-black-in-the-american-educational-system-63576>.
9. Cone J. H. Black Power, Black Theology and the Study of Theology and Ethics / James H. Cone // Theological Education. – 1970. – № 6. – P. 202-215.
10. Danieller A. Majorities of Americans see at least some discrimination against Black, Hispanic and Asian people in the U.S. [Electronic Resource] / Andrew Danieller // Pew Research Center. – 2021. – March 18. – Mode to Access: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2021/03/18/majorities-of-americans-see-at-least-some-discrimination-against-black-hispanic-and-asian-people-in-the-u-s/>.
11. Dred Scott v. Sandford, 60 U.S. 393 (1856) [Electronic Resource] // Justia US Supreme Court. – 2021. – Mode to Access: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/60/393>.
12. Edwards F., Lee H., Esposito M. Risk of being killed by police use of force in the United States by age, race–ethnicity, and sex / Frank Edwards, Hedwig Lee, Michael Esposito // PNAS. – 2019. – Vol. 116. – № 34. – P. 16793-16798. Doi : 10.1073/pnas.1821204116.
13. Examples of Jim Crow Laws – Oct. 1960 – Civil Rights [Electronic Resource] // Ferris State University: Jim Crow Museum. – Mode to Access: <https://www.ferris.edu/HTMLS/news/jimcrow/links/mislink/examples.htm>.
14. Fifteenth Amendment [Electronic Resource] // The Constitution Annotated. – Mode to Access: <https://constitution.congress.gov/browse/amendment-15>.
15. Fourteenth Amendment [Electronic Resource] // The Constitution Annotated. – Mode to Access: <https://constitution.congress.gov/browse/amendment-14>.

16. García E. Schools are still segregated, and black children are paying a price [Electronic Resource] / Emma Garcia // The Economic Policy Institute. – 2020. – February 12. – Mode to Access: <https://www.epi.org/publication/schools-are-still-segregated-and-black-children-are-paying-a-price/>.
17. Hills D., Curry T. Cries of the Unheard: State Violence, Black Bodies, and Martin Luther King's Black Power / Darrius d. Hills, Tommy j. Curry // Journal of Africana Religions. – 2015. – Vol. 3. – № 4. – P. 453-469.
18. «I Have A Dream» Speech, In Its Entirety [Electronic Resource] // NPR. – 2010. – January 18. – Mode to Access: <https://www.npr.org/2010/01/18/122701268/i-have-a-dream-speech-in-its-entirety>.
19. Introduction to African American Studies: A Reader / Ed. S. Balkaran. – Cognella, Inc., 2020. – 322 p.
20. Introduction to the Civil Rights Movement [Electronic Resource] // Khan Academy. – Mode to Access: <https://www.khanacademy.org/humanities/us-history/postwarera/civil-rights-movement/a/introduction-to-the-civil-rights-movement>.
21. Lawson S. F. Freedom's Story. Segregation [Electronic Resource] / Steven F. Lawson // TeacherServe. National Humanities Center. – Mode to Access: <http://nationalhumanitiescenter.org/tserve/freedom/1865-1917/essays/segregation.htm>.
22. Lymar M. Thorny Evolution Path of the US Society: Slavery and the Abolitionist Movement / Marharyta Lymar // American History and Politics. – 2020. – № 9. – C. 101–113. Doi : 10.17721/2521-1706.2020.09.9.
23. Maass A. The Black Power era [Electronic Resource] / Alan Maass // International Socialist Organization. – 2011. – October 25. – Mode to Access: <http://socialistworker.org/2011/10/25/black-power-era>.
24. MacDonald A. P. Black Power / A.P. MacDonald // The Journal of Negro Education. – 1975. – № 44 (4). – P. 547-554. Doi : 10.2307/2966639.
25. Michals D. Ruby Bridges [Electronic Resource] / Debra Michals // National Woman's History Museum. – 2015. – Mode to Access: <https://www.womenshistory.org/education-resources/biographies/ruby-bridges>.
26. Montgomery Bus Boycott [Electronic Resource] // The Civil Rights Digital Library. – 2020. – December 17. – Mode to Access: http://crdl.usg.edu/events/montgomery_bus_boycott/?Welcome.
27. On Views of Race and Inequality, Blacks and Whites Are Worlds Apart [Electronic Resource] // Pew Research Center. – 2016. – June 27. – Mode to Access: <https://www.pewresearch.org/social-trends/2016/06/27/on-views-of-race-and-inequality-blacks-and-whites-are-worlds-apart>.
28. Plessy v. Ferguson, 163 U.S. 537 (1896) [Electronic Resource] // Justia US Supreme Court. – 2021. – Mode to Access: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/163/537>.
29. Rhodes R. Black Theology, Black Power, and the Black Experience [Electronic Resource] / Ron Rhodes // Christian Research institute. – 2009. – June 9. – Mode to Access: <https://www.equip.org/article/black-theology-black-power-and-the-black-experience>.
30. Rothberg E. Kamala Harris [Electronic Resource] / Emma Rothberg // National Woman's History Museum. – 2020. – Mode to Access: <https://www.womenshistory.org/education-resources/biographies/kamala-harris>.
31. The Black Panther Party [Electronic Resource] // The National Archives and Records Administration. – 2021. – March 22. – Mode to Access: <https://www.archives.gov/research/african-americans/black-power/black-panthers>.
32. The Civil Rights Act of 1964: A Long Struggle for Freedom. The Segregation Era (1900–1939) [Electronic Resource] // Library of Congress. – Mode to Access: <https://www.loc.gov/exhibits/civil-rights-act/segregation-era.html>.
33. The March on Washington for Jobs and Freedom [Electronic Resource] // The National Archives and Records Administration. – 2019. – July 23. – Mode to Access: <https://www.archives.gov/legislative/features/march-on-washington>.
34. The Southern Manifesto [Electronic Resource] // Minnesota Public Radio. – Mode to Access: <http://americanradioworks.publicradio.org/features/marshall/manifesto.html>
35. Thirteenth Amendment [Electronic Resource] // The Constitution Annotated. – Mode to Access: <https://constitution.congress.gov/browse/amendment-13>.
36. Van Horne W. The concept of Black Power. Its continued relevance / Winston Van Horne // Journal of Black Studies. – 2007. – №37 (3). – P. 365–389.

37. Wright M. E. Lessons from Ruby Bridges [Electronic Resource] / Marian Wright Edelman // The Children's Defense Fund. – 2018. – October 26. – Mode to Access: <https://www.childrensdefense.org/child-watch-columns/health/2018/lessons-from-ruby-bridges>.

References:

1. A true American hero – Jesse Owens. (2017, February 1). *Black History Month 2021*. <https://www.blackhistorymonth.org.uk/article/section/sporting-heroes/jesse-owens/>. [In English].
2. CCRR. (2015, February 23). Are we closing the school discipline gap? New research identifies districts with worst suspension records. *UCLA's Center for Civil Rights Remedies: The Civil Rights Project*. <https://civilrightsproject.ucla.edu/news/press-releases/2015-press-releases/new-research-identifies-school-districts-with-worst-records-for-suspensions>. [In English].
3. Balkaran, S. (2015). The continuing significance of race: An American dilemma. *Harvard Journal of African American Public Policy*, 57-60. [In English].
4. Benedict, W. (2016, May 16). How Jesse Owens went from Alabama to Olympic glory. *The Telegraph*. <https://www.telegraph.co.uk/films/race/jesse-owens-from-alabama-to-olympics/>. [In English].
5. Black Power. (2021, March 21). *The National Archives and Records Administration*. <https://www.archives.gov/research/african-americans/black-power>. [In English].
6. Brown v. Board of Education of Topeka, 347 U.S. 483 (1954). (2021). *Justia US Supreme Court*. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/347/483>. [In English].
7. Burrow, R. (1993). James H. Cone: Father of contemporary black theology. *The Asbury Theological Journal*, 48(2), 59-75. [In English].
8. Cokley, K. O. (2016, October 2). What it means to be Black in the American educational system. *The Conversation*. <https://theconversation.com/what-it-means-to-be-black-in-the-american-educational-system-63576>. [In English].
9. Cone, J. H. (1970). Black Power, Black Theology and the study of theology and ethics. *Theological Education*, 6, 202–215. [In English].
10. Danieller, A. (2021, March 18). Majorities of Americans see at least some discrimination against Black, Hispanic and Asian people in the U.S. *Pew Research Center*. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2021/03/18/majorities-of-americans-see-at-least-some-discrimination-against-black-hispanic-and-asian-people-in-the-u-s>. [In English].
11. Dred Scott v. Sandford, 60 U.S. 393 (1856). (2021). *Justia US Supreme Court*. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/60/393/>. [In English].
12. Edwards, F., Lee, H., & Esposito, M. (2019). Risk of being killed by police use of force in the United States by age, race–ethnicity, and sex. *PNAS*, 116(34), 16793–16798. [In English]. Doi : 10.1073/pnas.1821204116.
13. Examples of Jim Crow Laws – Oct. 1960 – Civil Rights. (n.d.). *Ferris State University: Jim Crow Museum*. <https://www.ferris.edu/HTMLS/news/jimcrow/links/misclink/examples.htm>. [In English].
14. Fifteenth Amendment. (n.d.). *The Constitution Annotated*. <https://constitution.congress.gov/browse/amendment-15>. [In English].
15. Fourteenth Amendment. (n.d.). *The Constitution Annotated*. <https://constitution.congress.gov/browse/amendment-14>. [In English].
16. García, E. (2020, February 12). Schools are still segregated, and black children are paying a price. *The Economic Policy Institute*. <https://www.epi.org/publication/schools-are-still-segregated-and-black-children-are-paying-a-price/>. [In English].
17. Hills, D., & Curry, T. (2015). Cries of the unheard: State violence, black bodies, and Martin Luther King's Black Power. *Journal of Africana Religions*, 3(4), 453-469.
18. NPR. (2010, January 18). «I Have a Dream» Speech, in its entirety. <https://www.npr.org/2010/01/18/122701268/i-have-a-dream-speech-in-its-entirety>. [In English].
19. Balkaran, S. (2020). Analyzing the dream: Racism and America's social cancer. In S. Balkaran (Ed.), *Introduction to African American studies: A reader* (1st ed.), 270-282. [In English].
20. Introduction to the Civil Rights Movement (n.d.). *Khan Academy*. <https://www.khanacademy.org/humanities/us-history/postwarera/civil-rights-movement/a/introduction-to-the-civil-rights-movement>. [In English].

21. Lawson, S. F. (n.d.). Freedom's story. Segregation. *Teacher Serve. National Humanities Center*. <http://nationalhumanitiescenter.org/tserve/freedom/1865-1917/essays/segregation.htm>. [In English].
22. Lyman, M. (2020). Thorny evolution path of the U.S. society: Slavery and the Abolitionist movement. *American History and Politics*, 9, 101-113. [In English]. Doi : 10.17721/2521-1706.2020.09.9.
23. Maass, A. (2011, October 25). *The Black Power era*. International Socialist Organization. <http://socialistworker.org/2011/10/25/black-power-era>. [In English].
24. MacDonald, A. P. Jr. (1975). Black Power. *The Journal of Negro Education*, 44(4), 547-554. [In English]. Doi : 10.2307/2966639.
25. Michals, D. (2015). *Ruby Bridges*. National Woman's History Museum. <https://www.womenshistory.org/education-resources/biographies/ruby-bridges>. [In English].
26. Montgomery Bus Boycott. (2020, December 17). *The Civil Rights Digital Library*. http://crdl.usg.edu/events/montgomery_bus_boycott/?Welcome. [In English].
27. Pew Research Center. (2016, June 27). *On views of race and inequality, blacks and whites are worlds apart*. <https://www.pewresearch.org/social-trends/2016/06/27/on-views-of-race-and-inequality-blacks-and-whites-are-worlds-apart/>. [In English].
28. Plessy v. Ferguson, 163 U.S. 537 (1896). (2021). *Justia US Supreme Court*. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/163/537/>. [In English].
29. Rhodes, R. (2009, June 9). Black theology, black power, and the black experience. *Christian Research institute*. <https://www.equip.org/article/black-theology-black-power-and-the-black-experience/>. [In English].
30. Rothberg, E. (2020). Kamala Harris. *National Woman's History Museum*. <https://www.womenshistory.org/education-resources/biographies/kamala-harris>. [In English].
31. The Black Panther Party. (2021, March 22). *The National Archives and Records Administration*. <https://www.archives.gov/research/african-americans/black-power/black-panthers>. [In English].
32. The Civil Rights Act of 1964: A long struggle for freedom. The segregation era (1900 – 1939). (n. d.). *Library of Congress*. <https://www.loc.gov/exhibits/civil-rights-act/segregation-era.html>. [In English].
33. The March on Washington for Jobs and Freedom. (2019, July 23). *The National Archives and Records Administration*. <https://www.archives.gov/legislative/features/march-on-washington>. [In English].
34. The Southern Manifesto. (n. d.). *Minnesota Public Radio*. <http://americanradioworks.publicradio.org/features/marshall/manifesto.html>. [In English].
35. Thirteenth Amendment. (n. d.). *The Constitution Annotated*. <https://constitution.congress.gov/browse/amendment-13>. [In English].
36. Van Horne, W. (2007). The concept of Black Power. *Its continued relevance*. *Journal of Black Studies*, 37(3), 365-389. [In English].
37. Wright, M. E. (2018, October 26). Lessons from Ruby Bridges. *The Children's Defense Fund*. <https://www.childrensdefense.org/child-watch-columns/health/2018/lessons-from-ruby-bridges/>. [In English].

Маргарита Лимар, кандидат політичних наук,
Вікторія Агєєва, кандидат філологічних наук,
 Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
 м. Миколаїв, Україна

РАСОВА СЕГРЕГАЦІЯ ТА БОРотьБА ЗА СОЦІАЛЬНУ СПРАВЕДЛИВІСТЬ У АМЕРИКАНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

***Анотація.** Стаття присвячена проблемам расової дискримінації та боротьби проти сегрегації за права темношкірих громадян в американському суспільстві. Це питання залишається актуальним, незважаючи на успіхи руху за громадянські права у Сполучених Штатах Америки та діяльність багатьох організацій на підтримку расових меншин. З огляду на зазначене, першочерговими завданнями є такі: вивчити явище сегрегації як інструменту расизму; визначити коріння політики сегрегації та карколомні моменти в історії США, які призвели до її впровадження; відслідкувати еволюцію руху за громадянські права та проаналізувати його досягнення; розглянути феномен «Чорної*

сили», його вплив на свідомість афроамериканців та американське суспільство загалом; та обговорити сучасний стан американського суспільства на предмет забезпечення соціальної справедливості, беручи до уваги міжетнічні відносини.

Методологічне підґрунтя даної роботи включає набір загальних та спеціальних методів дослідження. Описово-історичний та хронологічний підходи дозволили вивчити окреслені проблеми в історичній ретроспективі та простежити зміни як у політиці сегрегації, так і в русі за громадянські права. Комплексний підхід допоміг поєднати різні теоретичні аспекти досліджуваних питань та пов'язати їх із конкретними історичними подіями, що надало змогу цілісно оцінити стан американського суспільства від кінця XIX – до початку XXI століть. У ході дослідження було застосовано статистичні, порівняльні та аналітичні методи для вивчення ситуацій щодо сегрегації у сфері освіти, рівня життя та безпеки темношкірого населення в американському суспільстві.

Наукова новизна передбачає проведення комплексних досліджень на основі англомовних джерел та вивчення праць американських фахівців, зокрема, у галузі афроамериканських досліджень з метою їх подальшого впровадження у вітчизняний науковий обіг. Автори доходять висновків: незважаючи на те, що расова сегрегація не була ліквідована під час піднесення руху за громадянські права у США, події середини XX століття поклали новий початок довгостроковим позитивним зрушенням в американському суспільстві, що дає надію на поліпшення відносин між темношкірими та білими громадянами і підтримку соціальної справедливості для всіх етнічних меншин.

Ключові слова: сегрегація; Чорна сила; рух за громадянські права; освіта; американське суспільство; справедливість.

Надійшла до редколегії 26.02.2021

УДК 94(73)«18/19»:351.761[741.5:32]

Лілія Питльована,

кандидат історичних наук, доцент,
Український католицький університет,
м. Львів, Україна
ORCID: 0000-0002-5700-9992

ПРОГІБЦІОНІСТСЬКИЙ РУХ У США: ПАРТІЯ СУХОГО ЗАКОНУ У КАРИКАТУРІ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

Анотація. Метою статті є висвітлення історії американського руху за тверезість кінця XIX – початку XX ст., діяльності Партії Сухого закону, аналіз карикатур, випущених на підтримку її кандидатів на виборах до Конгресу 1904 р.

Методологія дослідження передбачає критичний підхід до інтерпретації карикатур, який базується на запропонованій Е. Панофскі етапності аналізу зображень від предметного через образний до внутрішньо-змістового. Кількісний і якісний контент-аналіз малюнків і супровідних текстів виявив частоту застосування авторами окремих тем, образів, алюзій.

Наукова новизна полягає у дослідженні історії Партії Сухого закону крізь призму її пропагандистської візуальної продукції, можливостей її впливу на виборця. Висновки. Досліджено, що активізація громадських рухів за тверезість у США розпочалася з 1820-х рр. Аналіз збірки карикатур Партії Сухого закону виявив, що основним об'єктом її критики були салуни та державна ліцензійна система виробництва алкоголю, республіканці та демократи. Малюнки закликали громадян голосувати за Партію Сухого закону як силу, здатну змінити ситуацію з алкоголем у країні.

Ключові слова: карикатура, Партія Сухого закону, прогібіціонізм, США, тверезість.

Постановка проблеми. Проблема алкоголізму у США сягає своїм корінням часу формування американської держави і пов'язана з перипетіями її політичної та соціальної історії. Вже з початку XIX ст. низка громадських організацій забили на сполох через зростання зловживання спиртним, вбачаючи у ньому загрозу моральним та економічним засадам нації. Дослідження американського досвіду боротьби за тверезий спосіб життя, зокрема, діяльності Партії Сухого закону (Prohibition Party) є актуальним і сьогодні з огляду на високий рівень споживання алкоголю як у США, так і у нашій країні. Аналіз збірки карикатур дозволить з'ясувати, наскільки форма і зміст останніх репрезентувала ідеологію партії, та ефективність такого виду пропаганди.

Аналіз досліджень та публікацій. Історія алкоголізму і тверезості у США становить чималий інтерес науковців. Втім до 60-х р. XX ст. вони часто трактували прихильників тверезості як дивакуватих фанатиків, які безуспішно хотіли змінити мораль людей [17, р. 1405]. Е. Сінклер розглядає прогібіціонізм як експеримент, що став наслідком суперечності між сільською і модернізованою Америкою, як спробу індустріальних та фінансових магнатів відвернути увагу від монополій, трестів, корупції шляхом стимулювання рухів за тверезість у середовищі традиційних фермерів [12].

В. Рорабо демонструє соціальне тло зростаючого рівня споживання алкоголю на межі XVIII–XIX ст. [10]. Його короткий, але концептуальний огляд історії Сухого закону, висвітлює, як і чому його було запроваджено, як він працював (не працював), наслідки [9]. Сповнена фактажем книга Л. Славічека аналізує фактори, що призвели до Сухого закону, а потім його скасування [13]. Р. Хамм розглядає боротьбу за 18-ї поправку у контексті взаємодії між органами федерального управління і реформаторами, показує, як вона змінила правову культуру останніх [6].

Досліджень історії Партії Сухого закону обмаль. 1972 р. Р. Стормс опублікував огляд її діяльності, у якій виділяє період пророків (1854–1896), прагматичний період (1896–1932) і період фундаменталізму (1932–1972). Значна частина книги має біографічний характер [15].

Книга Л. Андерсен розглядає історію Партії Сухого закону крізь призму міжпартійної конкуренції, акцентуючи, що запровадження виборчого порогу стало інструментом витіснення третіх партій зі сфери політичного управління [2]. Жодним чином в історіографії не висвітлюється питання організації пропаганди Партії Сухого закону.

Метою статті є з'ясувати причини і обставини виникнення рухів за тверезість у США; окреслити їх цілі та характеристики; простежити історію створення і діяльності Партії Сухого закону; здійснити контент-аналіз збірки карикатур, створених на підтримку кандидатів від партії на виборах до Конгресу 1904 р.

Виклад основного матеріалу. З часу заснування британських колоній в Америці алкоголь був частиною способу життя поселенців і звичним елементом харчового раціону. Уже під час Війни за незалежність виразною стала тенденція до збільшення його вживання, зокрема, за рішенням Континентального Конгресу від 4

листопада 1775 р., солдати отримували щоденно кварту (0,94 л) елю або сидру [4, р. 47]. Для багатьох звичку випивати сформували економічні негаразди та гіперінфляція періоду після Революції.

Середнє споживання алкоголю на душу населення, перерахованого на літри чистого спирту на рік, становило у: 1840–50-і рр. – 18,5; 1871–1880 рр. – 6,5; 1881–1890 рр. – 7,5; 1891–1895 рр. – 8,4; 1896–1900 рр. – 7,8; 1901–1905 рр. – 9,0; 1906–1910 рр. – 9,8; 1911–1915 рр. – 9,7 [19].

Після припинення поставок патоки для рому з островів Вест-Індії через британську морську блокаду напоєм номер один в країні стало віскі, яке розцінювалося як «патріотичний» напій, адже вироблялося з місцевої сировини [10, р. 90-92]. Американські пшениця, жито і кукурудза були дешевші, ніж привозна м'яса, та й технологія виготовлення віскі була простішою. Його виробництво стало прибутковим бізнесом.

Одним із найбільших виробників спиртного був Президент Дж. Вашингтон. Щороку його винокурня у Маунт-Верноні (Вірджинія) виробляла 12 тис. галонів (45 тис. л) віскі [5, р. 118], приносячи 8182 дол. (більше 130 тис. дол. сьогодні) чистого прибутку [16].

На кожні 150-200 американців (включаючи тих, хто не пив) припадав один салун (saloon). Салони були осередками не лише пияцтва, а й азартних ігор, проституції, злочинності. Е. Сінклер наголошує, що вони вважалися ворогами як Бога, так і протестантської віри. Конфлікт між протестантськими євангельськими церквами і салунами був безперервним [12, р. 62].

1811 р. вийшло друком дослідження просвітника і професора медицини Б. Раша (1746 – 1813), у якому він акцентував увагу на згубному впливі алкоголю не лише на фізичне, а й на ментальне здоров'я п'яниць, на його деморалізуючому ефекті. Спиртні напої «породжують не тільки брехню, але й шахрайства, крадіжки, нечистоту та вбивства... ім'я їм «Леґіон», бо несуть вони у душу безліч пороків і злочинів»; вони є і причиною матеріального зубожіння: «...бідність і злидні, злочини та ганьба, хвороби та смерть, – це все природні... наслідки непомірного вживання міцного алкоголю» [11, р. 7-9]. П'яний виборець – пряма загроза демократії. Водночас автор доводив, що алкоголізм – це хвороба, яка потребує лікування. Зауважимо, що Б. Раш писав лише про міцний алкоголь. Вино у першій третині ХІХ ст. було дорогим і рідкісним і, зазвичай, не пов'язувалося з публічним пияцтвом [9, р. 14].

Попри популярність книги Б. Раша (до 1850 р. перевидавалася 21 раз; розпродано 170 тис. примірників [9, р. 11]), у суспільстві побутувало ставлення до пияків як до людей, що керуються хибною мораллю і отримують те, що заслужили.

Рухи за тверезість, які активізувалися з 20-х рр. ХІХ ст., вели просвітницько-виховну роботу і спонукали людей зрікатися вживання спиртного переважно у формі особистої обітниці. Вони були пов'язані з конфесійними групами, передусім протестантськими (див. до прикладу відозви Баптистської асоціації у Каскаській (Патока, Іллінойс) [7, р. 3-4, 110, 113-114]). Значну роль у боротьбі проти засилля алкоголю у країні відіграли жіночі організації. Разом з ідеєю тверезості більшість рухів підтримували інші прогресивні реформи. Основними цілями організацій були: закриття салунів; припинення державної торгівлі ліцензіями на виробництво і продаж алкоголю; часткова або повна заборона алкоголю.

Ухвалення антиалкогольного законодавства у 13 штатах у 1850-х рр. свідчило про розчарування реформаторів в ефективності моральних засобів впливу і звернення до держави у пошуках допомоги [3, р. 393].

Першою загальнонаціональною організацією стало Американське товариство тверезості (American Temperance Society) (1826, Бостон), яке вже 1834 р. мало 7 тис. низових організацій і налічувало 1,25 млн. членів (близько 10% всього населення) [9, р. 15]. Впродовж 1840-х рр. з'являються організації самопомоги, створені колишніми алкоголіками, зокрема, Вашингтоніанський рух (Washingtonian movement). Його пропаганда була позбавлена релігійної складової, він діяв у середовищі робітників, і запропонував їм не лише надію та гарячу їжу, а й віру в те, що звичайні люди можуть колективно уберегти один одного від алкогольної деградації [21, р. 306-314]. Розгалужену структуру за зразком масонської мав Незалежний орден добрих тамплієрів (Independent Order of Good Templars) (1851), який ратував за життя, вільне від алкоголю, без обмежень за статтю і расою.

Символом боротьби за тверезість з 1870-х рр. стала синя стрічка (blue ribbon badge). Автор ідеї Ф. Мерфі (F. Murphy) (1836–1907) скептично ставився до можливості законодавчо зупинити зростання алкоголізму і вважав, що переконати п'яницю відмовитися від вживання спиртного може лише той, хто сам зумів позбутися цієї згубної звички [20, р. 72-73]. До середини 1880-х рр. стрічки одягнули мільйони осіб.

Президентка заснованого 1875 р. Жіночого християнського союзу тверезості (International Women's Christian Temperance Union) Ф. Віллард (F. Willard) (1839–1898) у 1890-х рр. виступала з ідеєю союзу з Партією Сухого закону і Популістською партією, але безуспішно [18, р. 30].

Найвпливовішою була Антисалунна ліга (1893–1933). Вона мала значну, чітко налагоджену фінансову підтримку, лобювала ідею Сухого закону шляхом тиску на законодавців, але, залишаючись громадською організацією, уникла протидії «старих» партій [1, с. 242-244].

Рухи за тверезість мали і таких союзників як об'єднання аптекарів і фармацевтів, яке пропонувало споживачам альтернативні продукти, зокрема, кока-колу, і було зацікавлене у забороні спиртного. Ку-клукс-клан, займаючи позиції фанатичного нативізму, вбачав у Сухому законі порятунок для «справжніх» американців від згубних звичок іммігрантів.

Пік популярності заснованої 1869 р. Партії Сухого закону припав на 1888–1892 рр., коли її кандидати в президенти здолали 2% виборчий поріг, а 1914, 1916, 1918 рр. вона мала по одному представнику у Конгресі. Потенційно Партія Сухого закону могла конкурувати зі «старими» партіями. Вона мала вплив у смузі багатих, індустріалізованих штатів від Нью-Джерсі до Небраски. Її лідери, освічені професіонали, керовані євангельським запалом і вірні аболіціоністській традиції, хотіли залучити до своїх лав афроамериканців і білих південців, виступали поборниками виборчого права жінок. Їхню занепокоєність бідністю, громадським здоров'ям та корупцією поділяли широкі верстви населення [3, р. 494-495].

Передвиборна платформа 1904 р. демонструє і прихильність партії до ідей справедливого врегулювання відносин між працею і капіталом; антимонопольного законодавства; народовладдя (громадські ініціативи і референдуми); загальнонародного обрання Сенату тощо [8].

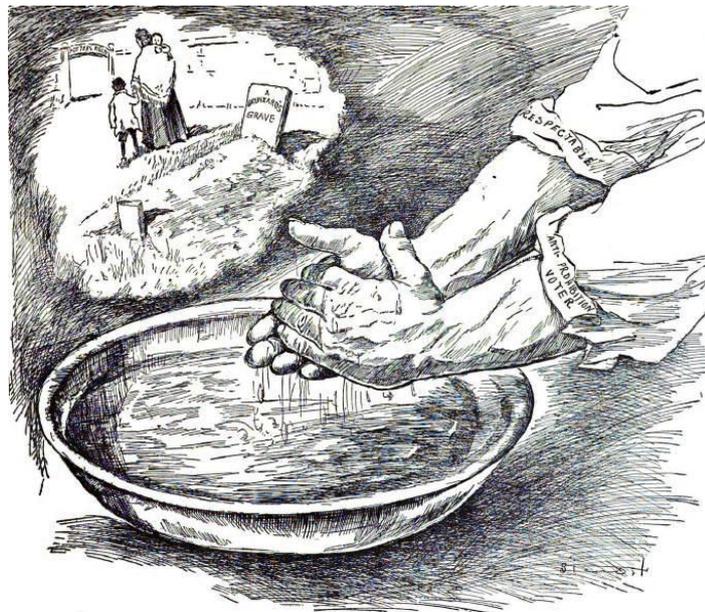
Р. Стормс наголошує на двох заслугах Партії Сухого закону. По-перше, тисячі жінок вперше були залучені у політичний процес. По-друге, партійні лідери, будучи вихідцями з найбагатших коледжів і конгрегацій Північного Сходу, району ізольованого від впливу грінбекерів і популістів, забезпечили успішну кампанію за реформи у цих областях. Внеском 1890-х рр. стало включення у масовий політичний рух студентів [15, р. 1-38].

Сучасні ж дослідники вважають, що партія виявилася нездатною ефективно конкурувати з Республіканською та Демократичною ні на національному, ні на регіональному рівнях. Її невдачі на виборах у поєднанні зі скасуванням у штатах Сухих законів 1850-х рр. переконали багатьох американців у тому, що алкогольна реформа – це пропаша справа [13, р. 18-19].

Партію Сухого закону мала безсистемну фінансову підтримку, яка залежала від філантропії багатих прихильників [3, р. 495]. Розкол 1896 р. між поборниками широкої заборони (будь-яких алкогольних напоїв) і вузької (лише міцних) значно зменшив її шанси стати політичною силою у загальнонаціональному масштабі.

Під час виборів до Конгресу 1904 р. Партія Сухого закону випустила збірку, яка заявляла, що «сучасна карикатура є специфічним способом викрити багатьох політичних злочинців і демагогів, дати їм можливість побачити себе такими, якими їх бачать інші» [14]. Автором карикатур був Дональд Стюарт (Donald Stewart) (1880–1945), художник і редактор таких видань як *American Boy Magazine*, *Detroit Free Press*, *Moose Magazine*; тексти написав Генрі Вілбур (Henry Wilbur) (1851–1914), квакерський пастор і соціальний реформатор у Нью-Йорку.

Змістовно 22 карикатури можна згрупувати у три блоки: 1) ті, що закликають голосувати за Партію Сухого закону; 2) що критикують політику уряду і «старих» партій; 3) які ганьблять недалекоглядність виборця. Часто одну карикатуру можна віднести до кількох категорій. Дуже промовистою є карикатура, яка відкриває збірку (рис. 1). Художник вдається до біблійного сюжету вмивання рук Пилатом. Текст роз'яснює читачам, що не слід самообманюватися як Пилат, який гадав, що умивши руки, очиститься від відповідальності за смерть Христа: якщо громадянин не голосує за скасування ліцензії на алкоголь, він автоматично несе відповідальність за її продовження. Єдиний спосіб дійсно вимити руки – проголосувати за партію Сухого закону.

And Pilate said: "I am Innocent."

Рис. 1.
І Пилат сказав: «Я невинний» (And Pilate said: «I am innocent»)

PERFECTLY NEUTRAL

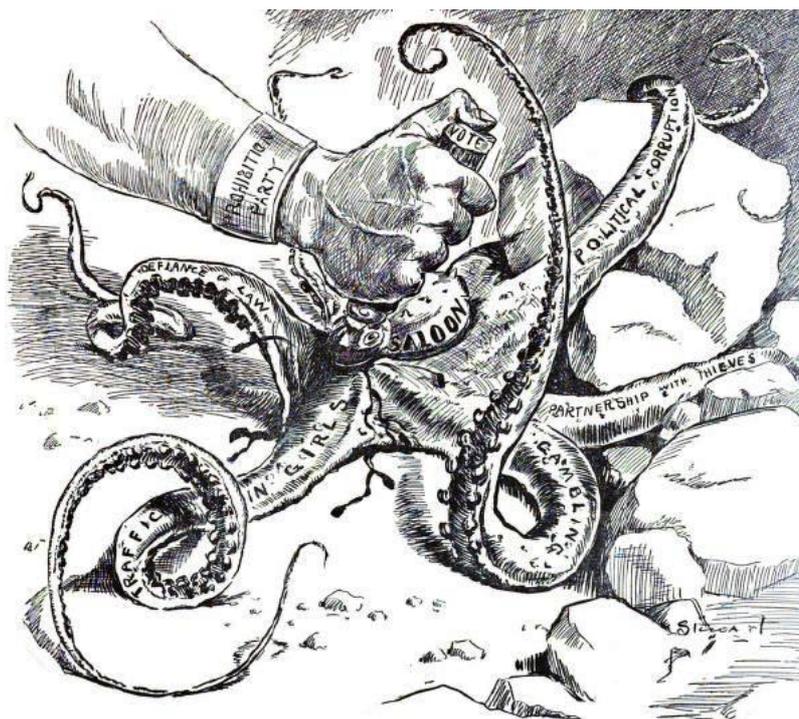
The Saloon Wolf: "No matter which wins, my dinner is safe."

Рис. 2.
Цілковито нейтральний. Вовк салуну: «Незалежно від того, хто виграє, моя вечеря в безпеці» (Perfectly Neutral. The Saloon Wolf: «No matter which wins, my dinner is safe»)

Друга сюжетна лінія зображає вдову алкоголіка, яка з двома малолітніми дітьми повертається з кладовища. Обігрується сюжет Нового Заповіту від Матвія: на воротах цвинтаря написано «Гончарське поле» (Potter's Field) – ділянка землі, яку придбав Синедріон за повернуті Юдою 30 заплямованих кров'ю срібляників, і влаштував там цвинтар для чужинців і бідняків. Карикатура є єдиною зі збірки, яка підіймає тему наслідків пияцтва для здоров'я алкоголіка і долі його родини.

Типовим є зображення зв'язку між політикою Республіканської і Демократичної партій і процвітанням алкогольного бізнесу. У таких сюжетах домінують зооморфні образи. На рис. 2 салуни постають в образі хижого звіра – вовка, а «старі» партії в особі бійцівських півнів, що чубляться між собою. Вовк прекрасно знає, що доки більшість громадян країни поглинуті партійними чварами, алкоголь у безпеці. Лише Партія Сухого закону здатна прибрати самовдоволену посмішку з обличчя вовка.

Карикатури переконують, що алкоголізм можна здолати лише радикальними заходами. Салун як чудовисько-спрут – це алюзія на сюжет роману «Трудівники моря» (рис. 3). Відповідно до В. Гюго, його щупальця, кожне з яких називає пов'язані з алкоголем пороки, можна вбити, лише знищивши голову, яка є джерелом їх сили. Восьминога можна зупинити ударом ножа у руках Партії Сухого закону.

The Modern Devil Fish
 "The tentacle of the Devil Fish cannot be destroyed unless the HEAD, the source of their sustaining power, is destroyed." – Victor Hugo's "Toilers of the Sea."

Рис. 3.

Сучасна риба-диявол. «Щупальця риби-диявола не можна знищити, якщо не буде знищена голова, живильне джерело їхньої сили». – Віктор Гюго «Трудівники моря» (*The Modern Devil Fish*. «The tentacle of the Devil Fish cannot be destroyed unless the Head, the source of their sustaining power, is destroyed.» – Victor Hugo's «Toilers of the Sea»)

Контент-аналіз 22 малюнків збірки виявив такі засоби впливу на реципієнта: прямий заклик голосувати за Партію Сухого закону – 16; звинувачення «старих» партій у підтримці політики ліцензування алкогольного бізнесу – 9; звинувачення уряду – 6; апеляція до відповідальності/безвідповідальності виборців – 18; демонстрація соціальних наслідків зловживання алкоголем – 1; апеляція до біблійних сюжетів – 5 (Старий заповіт – Книга Псалмів, I книга Самуїла; Новий заповіт (від Матвія) – умивання рук Пилатом, зрада і самогубство Юди тощо); використання сюжетів відомих творів – 4 («Лисиця і виноград» Езопа, східна притча про верблюда, «Ріп ван Вінкль» В. Ірвінга, «Трудівники моря» В. Гюго); використання елементів тогочасного візуального середовища – 1 (рекламний бренд Gold Dust Twins).

Персонажі карикатур постають перед глядачами у таких образах:

1) власники салунів і торговці алкоголем: а) антропоморфні – 7; зооморфні – 6 (гриф, спрут, змія (2), вовк; верблюд); інше – 2; б); пов'язані з державною ліцензійною системою – 5, зі «старими» партіями – 2, корупцією – 3, торгівлею людьми, проституцією, азартними іграми, злочинністю – 1.

2) Партія Сухого закону: а) антропоморфні – 6 (чоловіки міцної статури з зброєю у руках; в античному одязі з короною принциповості; цар Давид, що перемагає Голіафа; майбутній президент); б) інше – 1.

3) уряд США: а) антропоморфні – 3 (дядечко Сем); зооморфний – 1 (американський орел); б) інше – 1 (Білий дім).

4) політики/«старі» партії: а) антропоморфні – 3; зооморфні – 5 (змії; лис; бійцівські півні; собака; віслик і слон); б) інше – 3.

5) Виборці: а) антропоморфні – 7; зооморфні – 2 (жаба; сліпий собака).

б) Церква: антропоморфний – 1; б) інше – 2.

З набором алегорій, символів та метафор автори карикатур вдало поєднують вербальні компоненти. Вони зосереджені переважно на політичних аспектах алкогольної проблеми з посиленою критикою партій та уряду.

Найважливіші посили карикатур такі: засуджувати державну систему продажу ліцензій на алкоголь, але не голосувати за Партію Сухого закону – це самообман і вмивання рук; республіканці і демократи спекулюють питанням законодавства щодо алкоголю, але насправді працюють на користь салунів; система ліцензування алкоголю пов'язана з політичною корупцією, функціонуванням партійних машин і босів у штатах і містах; незважаючи на прибутки, уряд мусить відмовитися від ганебної практики продажу ліцензій на порок та беззаконня; єдина сила, здатна покінчити з проблемою алкоголізму – Партія Сухого закону; кожен громадянин може бути Давидом, що здолає Голіафа, якщо проголосує за Партію Сухого закону.

Малюнки вибудовують низку логічних взаємозв'язків: торгівля алкогольними ліцензіями (уряд разом зі «старими» партіями) – салуни – алкоголізм – злочинність – проституція – політична корупція. Вони звертаються переважно до розуму, а не до емоцій виборця. Виразною лакуною є відсутність особистісного виміру проблеми алкоголізму – оцінки його як такого, що завдає шкоди здоров'ю людини.

Висновки. Звичка вживати алкоголь значною мірою сформувалася під впливом обставин Війни за незалежність і повоєнних економічних і фінансових негараздів. Численні організації за дотримання тверезості мали громадський характер і були пов'язані з конфесійними групами, найчастіше пропагували відмову від алкоголю у формі особистої обітниці. Основним об'єктом критики

рухів за тверезість були салуни, які трактувалися як джерело соціального зла; урядова політика торгівлі ліцензіями на виробництво і продаж спритних напоїв.

Суперництво з іншими організаціями, несистемне фінансування, відсутність належної пропаганди і розкол всередині Партії Сухого закону погіршували її шанси конкурувати з республіканцями і демократами. Економічна зацікавленість уряду у виробництві і торгівлі спиртним сприяла непопулярності запровадження Сухого закону на державному рівні.

Здійснений контент-аналіз збірки карикатур 1904 р. продемонстрував широкий спектр засобів впливу на виборця. Найбільше критикуються салуни, уряд і «старі» партії, найчастіший заклик – голосувати за Партію Сухого закону як єдину надію на запровадження законодавчої заборони на алкоголь. Карикатури демонструють політичну важливість боротьби з алкоголізмом і лише один раз – його загрозу для життя і здоров'я людини. Цікавою залишається перспектива здійснення порівняльного аналізу візуальної антиалкогольної пропаганди Партії Сухого закону з аналогічною продукцією республіканців і демократів, а також у тогочасних засобах масової інформації.

Список використаних джерел та літератури:

1. Каспи А. Повседневная жизнь Соединенных Штатов в эпоху процветания и сухого закона / А. Каспи, пер. с фр. – Москва: Молодая гвардия, 2008. – 371 с.
2. Andersen L. M. F. The Politics of Prohibition: American Governance and the Prohibition Party, 1869–1933 / L. M. F. Andersen. – New York: Cambridge University Press, 2013. – 317 p.
3. Blocker J. S., Jr., Fahey D. M., Tyrrell I. R. Alcohol and temperance in modern history: an international encyclopedia / J. S. Blocker, Jr., D. M. Fahey, I. R. Tyrrell. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO Interactive, 2003. – 758 p.
4. Cherrington E. H. The evolution of prohibition in the United States of America: a chronological history of the liquor problem and the temperance reform in the United States from the earliest settlements to the consummation of national prohibition / E. H. Cherrington. – Westerville, Ohio: American Issue Press, 1920. – 394 p.
5. Johnson P. George Washington: The Founding Father / P. Johnson. – New York: HarperCollins e-books, 2009. – 144 p.
6. Hamm R. F. Shaping the Eighteenth Amendment: temperance reform, legal culture, and the polity, 1880–1920 / R. F. Hamm. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1995. – 341 p.
7. History of Kaskaskia Baptist Association: ministering together 160 years: Vandalia – Centralia – Kaskaskia (one association – three names). Patoka, Illinois: Kaskaskia Association Press, 2001. – 157 p.
8. Prohibition Party Platform, 1904. [Electronic Resource]. – Mode to Access: http://www.prohibitionists.org/Background/Party_Platform/Platform1904.htm
9. Rorabaugh W. J. Prohibition: A Very Short Introduction / W. J. Rorabaugh. – New York: Oxford University Press, 2020. – 152 p.
10. Rorabaugh W. J. The alcoholic republic: an American tradition / W. J. Rorabaugh. – New York: Oxford University Press, 1979. – 302 p.
11. Rush B. An inquiry into the effects of ardent spirits upon the human body and mind: with an account of the means of preventing, and of the remedies for curing them / B. Rush. – New-York: Printed for Cornelius Davis, 1811. – 32 p.
12. Sinclair A. Era of excess. A social history of the prohibition movement / A. Sinclair. – New York: Harper & Row, 1962. – 480 p.
13. Slavicek L. C. The prohibition era temperance in the United States / L. C. Slavicek. – New York, NY: Chelsea House, 2009. – 119 p.
14. Stewart D. F., Wilbur H. W. Prohibition cartoons / D. F. Stewart, H. W. Wilbur. – New York: The Defender Pub. Committee, 1904. – 48 p.

15. Storms R. C. *Partisan prophets: a history of the Prohibition Party, 1854–1972* / R. C. Storms. – Denver, CO: National Prohibition Foundation, 1972. – 71 p.
16. Ten Facts About the Distillery. George Washington's Mount Vernon. [Electronic Resource] // Mount Vernon. – Mode to Access: <https://www.mountvernon.org/the-estate-gardens/distillery/ten-facts-about-the-distillery/>.
17. Tyrrell I. R. The US prohibition experiment: myths, history and implications [Electronic Resource] / I. R. Tyrrell // *Addiction*. – 1997. – № 92 (11). – P. 1405-1409. – Mode to Access: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1080/09652149736558>.
18. Tyrrell I. R. *Woman's world / Woman's empire: the Woman's Christian Temperance Union in international perspective, 1800–1930* / I. R. Tyrrell. – Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1991. – 381 p.
19. U.S. Consumption of Beverage Alcohol 1850–1983. [Electronic Resource]. – Mode to Access: <https://prohibition.osu.edu/brewing/consumption>.
20. Walsh V. A. «Drowning the Shamrock»: Drink, Teetotalism, and the Irish Catholics of Gilded-Age Pittsburgh. [Electronic Resource] / V. A. Walsh // *Journal of American Ethnic History*. – 1990. – Vol. 10. – №. 1-2. – P. 60-79. – Mode to Access: www.jstor.org/stable/27500800.
21. Wilentz S. *Chants Democratic: New York City and the Rise of the American Working Class, 1788–1850* / S. Wilentz. – Oxford: Oxford University Press, 2004. – 446 p.

References:

1. Kaspi, A. (2008). *Daily life in the United States in the era of prosperity and prohibition*. Moscow: young guard. [In English].
2. Andersen, L. M. F. (2013). *The Politics of Prohibition: American Governance and the Prohibition Party, 1869–1933*. Cambridge: Cambridge University Press. [In English].
3. Blocker, J. S. J., Fahey, D. M., & Tyrrell, I. R. (2003). *Alcohol and temperance in modern history: An international encyclopedia*. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO Interactive. [In English].
4. Cherrington, E. (1920). *The Evolution of Prohibition in the United States of America: A Chronological History of the Liquor Problem and the Temperance Reform in the United States from the Earliest Settlements to the Consummation of National Prohibition (Classic Reprint)*. Westerville, Ohio: American Issue Press. [In English].
5. Johnson, P. (2009). *George Washington: The Founding*. New York: HarperCollins e-books. [In English].
6. Hamm, R. F. (1995). *Shaping the Eighteenth Amendment: Temperance Reform, Legal Culture, and the Polity, 1880–1920 (Studies in Legal History)* (First Edition). Chapel Hill: University of North Carolina Press. [In English].
7. *History of Kaskaskia Baptist Association: ministering together 160 years: Vandalia – Centralia – Kaskaskia (one association – three names)*. (2001). Patoka, Illinois: Kaskaskia Association Press. [In English].
8. *1904 Prohibition party platform*. (2021). Prohibitionists.Org. http://www.prohibitionists.org/Background/Party_Platform/Platform1904.htm
9. Rorabaugh, W. J. (2020). *Prohibition: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press. [In English].
10. Rorabaugh, W. J. (1979). *The Alcoholic Republic: An American Tradition*. New York: Oxford University Press. [In English].
11. Rush, B. (1811). *An inquiry into the effects of ardent spirits upon the human body and mind: With an account of the means of preventing, and of the remedies for curing them*. New-York: Printed for Cornelius Davis. [In English].
12. Sinclair, A. (1962). *Era of Excess: A Social History of the Prohibition Movement*. New York: Harper & Row. [In English].
13. Slavicek, L. C. (2009). *The Prohibition Era: Temperance in the United States (Milestones in American History)*. New York, NY: Chelsea House Publications. [In English].
14. Stewart, D. F., & Wilbur, H. W. (1904). *Prohibition Cartoons*. New York: The Defender Pub. Committee. [In English].
15. Storms, R. C. (1972). *Partisan Prophets a History of the Prohibition Party, 1854–1972*. Denver, CO: National Prohibition Foundation. [In English].

16. *Ten Facts About the Distillery. George Washington's Mount Vernon.* (2021). George Washington's Mount Vernon. <https://www.mountvernon.org/the-estate-gardens/distillery/ten-facts-about-the-distillery/>. [In English].
17. Tyrrell, I. R. (1997). The US prohibition experiment: myths, history and implications. *Addiction*, 92(11), 1405-1409. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1080/09652149736558>. [In English].
18. Tyrrell, I. R. (1991). *Woman's World/Woman's Empire: The Woman's Christian Temperance Union in International Perspective, 1880–1930.* Chapel Hill: University of North Carolina Press. [In English].
19. *U.S. Consumption of Beverage Alcohol 1850–1983.* (2021). The Ohio State University. <https://prohibition.osu.edu/beer/consumption>. [In English].
20. Walsh, V. A. (1990). «Drowning the Shamrock»: Drink, Teetotalism, and the Irish Catholics of Gilded-Age Pittsburgh. *Journal of American Ethnic History*, 10(1-2), 60-79. <https://www.jstor.org/stable/27500800>. [In English].
21. Wilentz, S. (2004). *Chants Democratic: New York City and the Rise of the American Working Class, 1788–1850.* Oxford: Oxford University Press. [In English].

Liliia Pytlova, Ph.D. (History), Associate Professor, Ukrainian Catholic University, Lviv, Ukraine

THE PROHIBITION MOVEMENT IN THE UNITED STATES: THE PROHIBITION PARTY IN CARTOONS OF THE LATE 19th AND EARLY 20th CENTURIES

***Abstract.** The present paper has three main objectives: 1) to cover the history of American temperance movements at the turn of the 19th-20th centuries, and their key characteristics; 2) to trace the Prohibition Party history and activity; 3) to do a content-analysis of «Prohibition Cartoons» published in 1904 to support the Prohibition Party candidates to the House of Representatives. Research methodology provides a critical approach to interpreting cartoons based on E. Panofsky's three strata analysis from the primary subject through conventional subject matter to intrinsic content. Quantitative and qualitative content analysis of images and accompanying texts revealed the frequency of specific themes, images, allusions that authors had used. The scientific novelty lies in studying the history of the Prohibition Party through the prism of its propaganda visual materials, the possibilities of their influence on voters.*

The Conclusions. Alcohol consumption was a part of Americans' usual way of life and diet. The American Revolution and postwar economic and financial troubles were the main circumstances that formed this habit. Temperance organizations, both national and local, have been active since the 1820s and were closely associated with denominational groups. Saloons as a source of liquor, gambling, prostitution, and crime were the main objects of their criticism. They also condemned the governmental license system as a promoter of liquor traffic. Lack of systemic funding and propaganda, and the split of 1896 sharply reduced the Prohibition Party chances of becoming a real opponent for the Republicans or Democrats. Content analysis of cartoons demonstrated a range of symbols, allusions, and metaphors, which should influence public opinion. The majority of them called to vote for the Prohibition Party. Cartoons content a lack of emphasis on the harm of alcohol to human physical and mental health.

Key words: cartoon, Prohibition Party, prohibitionism, USA, temperance.

Надійшла до редколегії 06.05.2021

УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА В КРАЇНАХ АМЕРИКИ

УДК 94:339.91 (71)«1911-1939»

Ольга Сухобокова,
кандидат історичних наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-4140-3231
Researcher ID: W-1566-2019

ПОЛІТИКА КАНАДСЬКИХ УРЯДІВ ЩОДО УКРАЇНСЬКОЇ ІМІГРАЦІЇ У 1910-Х – 1930-Х РР.

Анотація. Стаття присвячена розгляду імміграційної політики канадських урядів щодо українців у 1910-х – 1930-х рр., коли після періоду бурхливої української імміграції, ініційованої урядом В. Лор'є, наступні уряди Канади (Р. Бордена, А. Мієна, Маккензі Кінга, Р. Беннета) обмежують імміграцію зі Східної Європи, в тому числі з українських земель. Метою статті є компаративний огляд основних підходів канадських урядів до імміграції українців, формування відповідної законодавчої бази та практики в означений період.

З допомогою загальнонаукових принципів і міждисциплінарних підходів (історія, право, соціологія) та спеціальних історичних методів, зокрема компаративного та ретроспективного аналізу, простежено витоки і політичне та юридичне обґрунтування змін в канадському імміграційному законодавстві та їх реалізацію на практиці. Наукова новизна дослідження полягає у розгляді імміграційної політики Канади щодо українців в 1910-ті – 1930-ті рр. з точки зору інтенцій її політичного та економічного розвитку.

Висновки Значний вплив на формування імміграційної політики уряду Р. Бордена (1911 – 1920) поряд з концептами консерваторів, мали й об'єктивні внутрішньополітичні та зовнішньополітичні обставини, зумовлені Першою світовою війною та економічним розвитком Канади. Саме вони відіграли провідну роль у визначенні позиції щодо українських іммігрантів і залишилися чинними за наступних урядів. Попри деякі позитивні для українських переселенців зміни в 1920-х рр., внаслідок економічної кризи початку 1930-х рр. імміграційний потік майже припинився. Однак, як і за першої хвилі української еміграції, Канада залишалася одним з пріоритетних напрямків для українців, а в міжвоєнний період стала лідером серед американських країн за кількістю прийнятих українських іммігрантів.

Ключові слова: імміграція, українська діаспора в Канаді, імміграційна політика, Канада, Р. Борден, Маккензі Кінг.

Постановка проблеми. Після тривалого перебування при владі лібералів на чолі з В. Лор'є, який активно заохочував імміграцію українців до Канади, у 1911 р. до влади прийшов консервативний уряд Р. Бордена, що мав інше бачення імміграційної політики. Це, а також початок Першої світової війни спричинили суворе регулювання імміграційного потоку з українських земель та низку обмежень для українських іммігрантів в Канаді. Зміна парадигми економічного розвитку (індустріально-аграрна Канада вже не потребувала такої кількості сільськогосподарських працівників, як наприкінці ХІХ – початку ХХ ст.) та нові

суспільно-політичні обставини зумовили продовження політико-правового унормування імміграційної політики Канади й за наступних урядів А. Мієна (1920–1921), Маккензі Кінга (1921–1930; 1930–1948) та Р. Беннета (1930–1935).

Метою даної статті є компаративний розгляд основних підходів канадських урядів до імміграції українців, формування відповідної законодавчої бази та практики у 1910-х – 1930-х рр.

Аналіз досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку теми міжвоєнної української імміграції до Канади належить українським дослідникам В. Євтуху, О. Ковальчук, С. Карачабі. На особливу увагу заслуговують монографія В. Макара «Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади» (Чернівці, 2006) [4], а також дисертація на здобуття наукового ступеню к.і.н. О. Дзири «Імміграційна політика Канади щодо суспільно-політичного статусу українських переселенців 1918–1939 рр.» (2016 р.) та низка її статей на цю тематику, присвячених визначенню суспільно-політичного статусу українців у Канаді у міжвоєнну добу. Імміграційній політиці Канади першої третини ХХ ст. присвячена докторська дисертація О. Сича «Імміграція та її місце в соціально-економічному розвитку Канади (1900–1939 рр.)» (1994 р.).

Поряд з тим в українській історіографії досі бракує досліджень імміграційної політики Канади саме в означений період та кореляції із нею української імміграції до країни. В цьому контексті важливими є ґрунтовні англомовні праці про політику канадського уряду щодо українських іммігрантів під час та після Першої світової війни: Д. Евері «Небезпечні іноземці: європейські робітники-іммігранти та трудовий радикалізм в Канаді, 1886–1932 рр. (Donald Avery «Dangerous Foreigners: European Immigrant Workers and Labour Radicalism in Canada, 1886–1932», 1979), Ф. Свірипи та Дж. Г. Томпсона «Лояльність в конфлікті: українці в Канаді під час Великої війни» (Frances Swyripa and John Herd Thompson «Loyalties in Conflict: Ukrainians in Canada during the Great War», 1983), Любомира Луцюка «В страху перед колючим дротом: перші канадські операції з інтернування українських канадців, 1914–1920 (Lubomyr Luciuk «In Fear of the Barbed Wire Fence: Canada's First National Internment Operations and the Ukrainian Canadians, 1914–1920», 2001). Деякі аспекти канадської імміграційної політики та її впливу на українську громаду в Канаді розглянуті в комплексних працях М. Маруняка «Студії до історії українців Канади» (Вінніпег, 1973–1980) та П. Кравчука «На канадській землі» (Львів, 1963). Цій проблемі була присвячена й стаття О. Сухобокової та А. Морозової «Імміграційна політика Канади та українська імміграція у 1914–1939 рр.» 2013 року [5], частину результатів якої містить дана публікація. У представленій розвідці розширено аналіз внутрішньополітичного дискурсу та залучено не використані раніше праці канадських авторів. Принципово важливим є зміщення фокусу уваги з усталеного хронологічного поділу української імміграції до Канади відповідно до першої (з кінця ХІХ ст. до Першої світової війни) та другої (міжвоєнної) хвиль еміграції українців, тобто з україноцентричної точки зору, на внутрішньо канадські чинники – якісні зміни в імміграційній політиці Канади, обумовлені приходом до влади консервативного уряду Р. Бордена в 1911 р., що мали продовження за наступних урядів міжвоєнного періоду.

Виклад основного матеріалу. Від початку канадська імміграційна політика в цілому і щодо українців зокрема обумовлювалася економічними потребами та політичними обставинами розвитку молодого держави, яка щойно завершила

формування кордонів. Масова імміграція українців до Канади наприкінці XIX – початку XX ст. (що співвідноситься з першою хвилею української еміграції) була ініційована урядом В. Лор'є (1896–1911) насамперед задля освоєння нових південно-західних теренів, де в 1870–1905 рр. утворилися провінції Альберта, Манітоба та Саскачеван. Спрямовуючи туди потік іммігрантів – сільськогосподарських робітників зі Східної Європи, в тому числі українців, В. Лор'є та міністр внутрішніх справ Канади К. Сіфтон (1896–1905), до компетенції якого входило питання імміграції, прагнули перетворити новоприєднані цілині землі на успішний сільськогосподарський регіон. Це стало найважливішим чинником безпрецедентної за своєю масовістю імміграції до Канади від 1890-х років до Першої світової війни: лише протягом 1900–1914 рр. до Країни кленового листка прибуло близько трьох мільйонів іммігрантів (23% від всієї імміграції до неї в 1852–1991 рр.). Ще більш промовистою є така цифра: у 1901–1911 рр. за рахунок іммігрантів населення Канади зросло на 43% [15].

Найбільш бажаними були іммігранти із перенаселених західноукраїнських земель в складі Австро-Угорщини: безземельні, невибагливі, витривалі, працелюбні, багатодітні українські селяни добре підходили для освоєння та аграрного розвитку південно-західних провінцій Канади, а також для фізичної праці на шахтах, фабриках, будівництві доріг. Встановити точну кількість українських іммігрантів в той період неможливо, позаяк національність фіксували за назвою країни виходу або самоназвою, що суттєво знижує офіційну кількість української громади в Канаді на початку XX ст. Цілком обґрунтованими виглядають підрахунки канадських та українських науковців, за якими в Канаді до 1914 р. проживало не менше 170 тисяч українців. За даними канадських дослідників О. Геруса та Дж. Реа, у 1891–1900 рр. до Канади іммігрувало 23 746 українців (7% від всіх іммігрантів за цей період), а в 1901–1910 рр. – 84 892 (5,2%) [9].

Однак у наступний період в імміграційній політиці Канади відбулися значні зміни, які суттєво вплинули на другу хвилю української еміграції (1918–1939 рр.). Основними об'єктивними факторами, на нашу думку, були Перша світова війна, в якій Канада й Австро-Угорщина (звідки активно іммігрували українці) опинилися у ворогуючих таборах, та економічний поступ Канади, що диктував нові пріоритети імміграційної політики. Так, перетворення Канади з аграрно-індустріальної на індустріально-аграрну країну зменшило потребу у сільськогосподарських працівниках. Водночас перегляд імміграційної політики щодо українців вказує на превалювання політичних чинників.

З формуванням уряду Р. Бордена в жовтні 1911 р. добу лібералів на чолі з В. Лор'є, який заохочував українську імміграцію, змінила ера консерваторів, які мали своє бачення імміграційної політики. Ще у 1880-х рр. вони ініціювали масштабну суспільно-політичну дискусію щодо іммігрантів зі Східної Європи, які, на їх переконання, занадто повільно асимілювалися і становили загрозу. При цьому найбільш небажаними іммігрантами, поряд з вихідцями із Азії та Африки, вони вважали українців, які демонстрували тенденцію до формування сталої діаспори – зберігали етнічну самобутність, мову, культуру, релігію, та мали сильну автономну громаду завдяки компактному розселенню в сільській місцевості (часто українці переселялися до Канади і оселялися там цілими селами).

Така позиція канадських консерваторів та суспільних груп, які їх підтримували, канадськими дослідниками пояснюється в тому числі і ментальними особливостями: англосаксонське населення Канади краще сприймало іммігрантів зі спорідненого національно-культурного середовища (з Великої Британії та США), здатних швидко інтегруватися в їхнє суспільство в усіх сферах. Сприйняття іммігрантів з інших країн прямо корелюється із рівнем та швидкістю їх адаптації в канадському соціумі. Так, сучасні канадські вчені Н. Келлі та М. Требіллок наголошують, що в уявному рейтингу європейських іммігрантів після британців та американців йдуть скандинави і голландці, які легко адаптовуються, хоча складніше канадизуються і не підходять для сільськогосподарських регіонів. А найменш бажаними серед європейців є іммігранти зі Східної Європи, до числа яких належать й українці, які, як вважається, погано адаптуються [12, р. 213].

Стереотип щодо українських переселенців сформувався наприкінці ХІХ ст., коли англосаксонське населення Канади сприймало їх як «неякісних» іммігрантів та «юрбу жебраків». Використання цього нарративу консервативними політиками, релігійними діячами, низкою часописів на фоні інших соціальних проблем, які також знижували рейтинги лібералів, змусили уряд В. Лор'є вдатися до посилення контролю над імміграційним потоком та розробки відповідної законодавчої бази. Прийнятий в 1906 р. Імміграційний акт чітко визначав майновий статус потенційних іммігрантів, посилив митний контроль, обмежив в'їзд деяких соціальних категорій, санкціонував їхню депортацію в ряді випадків, зменшивши квоту для іммігрантів з неангломовних країн, подібно до обмежень в імміграційній політиці США. Наступний Імміграційний акт 1910 р. заборонив в'їзд іммігрантам «раси, яка може не підходити кліматичним умовам або канадським вимогам». Але, незважаючи на ці обмеження (вони тоді переважно спрямовувалися проти іммігрантів з азійських країн), кількість іммігрантів зростала за рахунок східноєвропейців і досягла в 1913 р. рекордної позначки – 413 тисяч осіб [15].

Після приходу до влади в 1911 р. консерваторів тенденція до обмеження імміграції з цих теренів збільшилася, чому сприяли не лише внутрішні чинники, а й зміна ситуації на міжнародній арені, початок Першої світової війни. У ній Канада як домініон Великої Британії брала участь на боці Антанти. Зі вступом метрополії у війну (4 серпня 1914 р.), Р. Борден трансформувал свій уряд в адміністрацію військового часу, підпорядкувавши все потребам війни. Юридично ці зміни були закріплені в «Законі про заходи військового часу» («War Measures Act»), прийнятому 22 серпня 1914 р., що серед іншого визначав порядок переселення та реєстрації громадян, віднесених до категорії «підданих ворожої держави». Під це визначення потрапила більшість українських іммігрантів – вихідців із західноукраїнських земель (Східної Галичини, Північної Буковини та інших регіонів Австро-Угорської імперії). При цьому зауважимо, що українські іммігранти демонстрували прихильне ставлення до Канади, багато з них у складі збройних сил Канади воювали на фронтах Першої світової війни на боці Антанти. Натомість з Австро-Угорщиною їх пов'язувало лише те, що частина українських земель, звідки вони приїхали до Канади, перебувала під її владою.

Упереджене ставлення до українських іммігрантів трагічно вплинуло на долі тисяч з них, навіть натуралізованих та вже народжених в Канаді. На кінець 1914 р. 80 тисяч осіб українського походження були взяті на облік як «ворожі агенти», а 8,2 тисячі – як «загроза безпеці Канаді» після конфіскації майна примусово

виселені у табори для інтернованих згідно зі спеціальним законом від 1 листопада 1914 року. Ітернування тривало до 1920 рр. і охопило 8759 європейців – іммігрантів з ворожих до Антанти країн. Більшість серед них становили українці, заслані до 24 таборів по всій Канаді (в основному у Британську Колумбію та Квебек) [13].

Умови утримання в концтаборах були важкими: недоїдання, холод, обмежене листування з рідними. При спробі втечі стріляли без попередження: так були вбиті принаймні шестеро українців. Дехто сам вкоротив собі віку. Пізніше більшість інтернованих були помилувані. У пам'ять про жертв інтернування в Канаді було встановлено пам'ятні дошки та меморіали, зокрема на місці табору у Національному парку «Банфф», в Селі спадщини української культури в Альберті, в центрі Вінніпега біля законодавчого органу Манітоби. Внаслідок багатолітньої боротьби української діаспори за визнання владою Канади своєї провини у цій трагедії, в 2005 р. прем'єр-міністр Канади П. Мартін визнав інтернування українців-канадців драматичною сторінкою історії Канади, а уряд виділив тоді і в 2008 р. понад 12 млн доларів на фінансування пам'ятних заходів та освітніх програм, пов'язаних із цими подіями. У 2014 році Конгрес українців Канади ухвалив рішення щороку проводити Національний день пам'яті жертв інтернування 1914–1920 рр.

Поряд з інтернуванням канадських українців, було змінено умови отримання громадянства вихідцями з південно-західних земель. Якщо до Першої світової війни за Актом натуралізації 1902 р. іммігрант міг отримати громадянство після трирічного проживання в країні, то з 1914 р. для натуралізації необхідно було прожити в Канаді не менше п'яти років [4, с. 166]. Крім того, 20 вересня 1917 р. набув чинності Закон про вибори військового часу, який позбавляв громадян «ворожих держав», натуралізованих після 1902 р., виборчого права. Виняток становили особи, син, онук чи брат яких перебував на дійсній військовій службі у канадських збройних силах [8]. Таким чином значна частина українських переселенців була позбавлена можливості брати участь у виборах та обирати «своїх» кандидатів. Найбільший вплив це мало на українську громаду Альберти, Манітоби, Саскачевану, де українці проживали найбільш скупчено та становили більшість у багатьох округах.

Хоча введення цих обмежень супроводжувалося інформаційною кампанією на підтримку дій уряду, частина суспільства і політикуму сприйняла їх вкрай негативно. Так, представники опозиційної Ліберальної партії наголошували, що насправді влада позбавляє іммігрантів з «ворожих країн» громадянських прав через їхню традиційну підтримку лібералів, що частково відповідало дійсності: українці на початку ХХ ст. переважно голосували за лібералів, які й заохочували їхню імміграцію. Водночас зауважимо, що до 1920-х років ставлення до українців в канадському суспільстві вже почало змінюватися на більш позитивне, зважаючи на їхню працелюбність, лояльність до канадців; українці-фермери швидко здобували певний рівень матеріального добробуту і забезпечували своїм дітям якісну канадську освіту, що розвіювало стереотип про неосвіченість всієї етнічної групи. Провідну роль відіграло визнання внеску українців у розвиток сільського господарства Канади та їх інтеграція в громадсько-політичне середовище (з 1910-х рр. українці все частіше посідали виборні посади в місцевих, міських та провінційних органах влади).

Однак на рівні центральної влади та канадської політичної еліти, насамперед консервативних кіл, такого усвідомлення ще не було, й емігранти зі Східної Європи, в тому числі українці, надалі сприймалися як загроза. Ілюстрацією може слугувати і такий факт: для збереження моральних норм канадського суспільства та захисту англосаксонського населення від «негативного» впливу східноєвропейських іммігрантів в 1919 р. при відомстві імміграції було створено спеціальну «жіночу дивізію» для супроводу до місця призначення та спостереження за самотніми іммігрантками, в основному – британками. Водночас іммігрантки, які мали стосунки поза шлюбом або позашлюбну дитину, як і ті, що були пов'язані з проституцією, негайно депортувалися [6].

Характерно, що імміграція розглядалася канадськими урядами (незалежно від політичної приналежності) не як окреме явище, а як інструмент вирішення певного завдання в економічному розвитку. Це добре простежується за тим, до сфери відповідальності якого відомства належало питання імміграції у конкретний період: у 1867–1880 рр. ним опікувалося Міністерство сільського господарства, у 1880–1917 рр. – Імміграційний відділ Міністерства внутрішніх справ, у 1917–1936 рр. – окреме Міністерство імміграції та колонізації, у 1936–1950 рр. – Міністерство промисловості та ресурсів. Лише у 1950 р. почало роботу Міністерство громадянства та імміграції [14].

Поряд з тим і Роберт Борден усвідомлював важливість та складність контролю над імміграцією, надто в умовах війни, що засвідчило створення у жовтні 1917 р. міністерства, яке опікувалося імміграцією та колонізацією. Втім, назва відомства вказує також на головне завдання імміграційної політики в той період: поряд з успішною колонізацією південно-західних провінцій за уряду В. Лор'є, інші регіони Канади – надто в умовах стрімкого індустріального розвитку та вимог військового часу – потребували дешевої робочої сили, якою були східноєвропейські іммігранти. Та, незважаючи на потенційну спроможність українців перекрити цю потребу Канади в іммігрантах, за Першої світової війни українська імміграція до Канади фактично припиняється, особливо в порівнянні з першою, наймасовішою, хвилею. Так протягом 1914–1921 рр. до Країни кленового листка іммігрувало лише 600 осіб українського походження. Тож основна маса українських іммігрантів за друге десятиліття ХХ ст. (1911 – 1920 рр.) – 63 382 особи – прибула до 1914 р. Попри досить велике число, маємо відзначити, що в порівнянні з іммігрантами інших етнічних груп, вони становили лише 0,04% (нагадаємо, що у попередні два десятиліття відсоток українців був значно вищий – 7% та 5,2%) [9, р. 33].

По завершенню Першої світової війни, яка змінила політичний статус Канади, і навіть з приходом до влади нового, тепер вже ліберального, першого уряду 10-го прем'єр-міністра Канади Маккензі Кінга в 1921 р. (1921 – 1926 рр.; півтора роки до нього і пів року після нього прем'єр-міністром був А. Мієн) тенденції до обмеження імміграційного потоку та посилення контролю над ним не зменшилися. Внаслідок коректив імміграційного законодавства 1919–1929 рр. та перегляду Імміграційного акту 1910 р. було розширено контроль з боку уряду та конкретизовано бажаний етнічний склад іммігрантів. Зокрема було запроваджено тест на грамотність для всіх іммігрантів, розширилося трактування пункту про іммігрантів, «що належать до раси, непридатної до клімату чи вимог Канади» [10, р. 8].

Інерційну дію політичних чинників воєнного часу засвідчив поділ країн виходу іммігрантів на «бажані» і «небажані» («preferred» і «non-preferred»), розробляти який почали в 1919 р. ще за уряду Р. Бордена (Імміграційний акт 1919 р. надав право федеральному уряду забороняти в'їзд небажаних національностей та з небажаних країн, зокрема з Австрії та Угорщини) і завершили в 1923 р. Зрештою до переліку «небажаних» країн увійшли Чехо-Словаччина, Польща, Югославія, Австрія, Угорщина, Румунія, Латвія, Естонія та Литва, натомість до «бажаних» – Велика Британія, США, Австралія, Нова Зеландія, Швейцарія, Ірландія [5, с. 19].

Принагідно варто зауважити, що Імміграційний акт 1919 р. дозволяв уряду депортацію учасників робітничих мітингів та протестів (ст. 41), спрямовану на недопущення поширення соціалістичних та комуністичних настроїв в робітничому русі, що набрав обертів [14]. Це, в свою чергу, додавало аргументів проти імміграції українців, які могли бути носіями лівої ідеології. Важливо, що внаслідок суспільної дискусії про імміграцію з «небажаних» країн та обсяг громадянських прав неангломовних іммігрантів, домінуючою стала концепція «короткострокової перспективи поглинаючої здатності», за якою швидкість поглинання залежить від можливості економіки забезпечити зайнятість іммігрантів з середнім рівнем номінальної заробітної плати [10, р. 11]. Для моніторингу працевлаштування ще у 1918 р. були створені «Рада служби зайнятості» і «Рада з обслуговування зайнятості» [6].

Важливою віхою у законодавчому регулюванні імміграції до Канади став Закон про заселення імперії» («Empire Settlement Act») 1922 р., за яким британський уряд уклав угоди з членами Співдружності щодо переселення жінок, прислуги, фермерів і сільськогосподарських робітників, неповнолітніх, а також брав на себе роботу з потенційними емігрантами: вербував, оплачував переїзд за океан, готував переселенців до соціальної і професійної адаптації на новому місці [11]. До слова, в наступному, 1923 р., був прийнятий так званий Китайський імміграційний акт, що завершив низку заходів з обмеження китайської імміграції, цілком зупинивши її до 1947 р.

Попри невігідний для українських емігрантів політичний розклад, економічні чинники були на користь продовження прийому українців. Після Першої світової війни Канада отримала можливість стати світовим лідером з експорту пшениці, тож уряд був зацікавлений у посиленні сільськогосподарського сектору господарства. А українці вже зарекомендували себе як гарні землероби, які за 10-20 років перетворили цілину Альберти, Саскачевану і Манітоби на «хлібну корзину світу». Тож попри планомірне скорочення імміграції, у 1923 р. ліберальний уряд Маккензі Кінга, продовжуючи лінію В. Лор'є, дозволив імміграцію селян та робітників сільськогосподарського профілю з «небажаних» країн Європи.

Обумовленість якісних і кількісних параметрів імміграції економічними інтересами знайшла вияв і в укладенні урядом у вересні 1925 р. угоди з двома трансконтинентальними залізничними компаніями – Канадською тихоокеанською залізницею та Канадською національною залізницею. Подібно до укладеної в 1902 р. урядом В. Лор'є угоди з Канадською тихоокеанською залізницею, вони отримували право агітувати та перевозити сільськогосподарських працівників і домашню прислугу з «небажаних» країн Центральної та Східної Європи [17].

Угода була негативно сприйнята противниками східноєвропейської імміграції – консерваторами та церквою. Остання в офіційній заяві висловила занепокоєння, що це ставить під загрозу цінності та ідеали суспільства, а єпископ Саскачеванської англіканської церкви Дж. Е. Ллойд, висловлюючи позицію консервативної частини суспільства Канади, у 1928 р. заявив, що ця угода є небезпечною для розбудови нації, адже «змішування крові та суспільства британська нація ніколи не зможе виправити» [7]. Під тиском консервативної громадськості і церкви, не бажаючи загострення соціальних конфліктів, у 1930 р. уряд був змушений припинити дію угоди.

Зрозуміло, що безпосередньо вплинув на це і початок Великої депресії в 1929 р., яка майже повністю зупинила імміграційний потік українців до Канади. В 1930 р. її було згорнуто на законодавчому рівні, крім імміграції фінансово спроможних українців, здатних вкласти гроші в канадську економіку [1, с. 39]. Щоб вирішити проблему безробіття, що охопило значну частину канадського суспільства, новий уряд на чолі з представником Прогресивно-консервативної партії Альберти Р. Беннетом (1930–1935) вдався в тому числі й до депортації іммігрантів: протягом 1930–1934 рр. було депортовано 25 тисяч безробітних іммігрантів, зокрема й українців [3, с. 108]. Важливим мотивом припинення імміграції та депортацій залишалася загроза робітничих та інших протестів. Так, в 1934 р. 94% заяв на натуралізацію було відхилено через національність, політичну чи робітничу активність, а також «поганий характер» [6].

Імміграційна політика Канади другої половини 1930-х років (в жовтні 1935 р. до влади повернувся Маккензі Кінг, який обіймав посаду прем'єр-міністра до 1948 р.) продовжувала тенденції початку десятиліття: обмеження в'їзду в країну, що стосувалося і біженців, та депортації за політичними мотивами. Так, у порівняльному аналітичному дослідженні політики депортацій у Великій Британії, Північній Ірландії, Канаді, Південній Африці, Австралії та Новій Зеландії К. Ф. Фрейзер виявив, що канадська практика наприкінці 1930-х рр. була найбільш свавільною, а головною особливістю справ про депортацію було неприховане бажання вивезти агітаторів будь-якого роду з країни будь-якою ціною, навіть ігноруючи всі тонкощі юридичних процедур» [6]. Зрештою у 1942 р. імміграція до Канади досягла найнижчого рівня за ХХ століття (7 576 осіб) [6].

Тож найсприятливішим для української імміграції відтинком у міжвоєнний період стали роки дії «Залізничної угоди». За це п'ятиріччя канадське суспільство поповнилося понад 185 тисячами іммігрантів зі Східної Європи. Імміграція з західноукраїнських земель, що суттєво зросла після 1923 р., найвищих показників досягла у 1928 р. (всього за 2021 – 1930 рр. до Канади в'їхало 58 914 українців, що склало 0,05% всіх іммігрантів в даний період) і потім, поволі зменшуючись, тривала до 1939 р. (впродовж 1931 – 1940 рр. іммігрувало 8198 українців, що, як і в попередній період, склало 0,05%) [9, р. 33].

Динаміка кількісних показників імміграції до Канади в 1920-х – 1930-х рр. в цілому вказує на те, що обмеження української імміграції слід розглядати в контексті загальної тенденції до скорочення обсягів імміграції в даний період. Водночас такий же вектор імміграційної політики тоді мали і сусідні до Канади країни. Причому, незважаючи на обмеження і періодичне припинення української імміграції в 1910 – 1930-х рр. за канадських урядів, починаючи від Р. Бордена і завершуючи Маккензі Кінгом, у міжвоєнний період Канада вийшла на перше місце

серед американських держав за кількістю українських іммігрантів – в'їхало близько 70 тисяч етнічних українців. До початку Другої світової війни українська громада в Канаді (яка ще до Першої світової війни становила понад 170 тисяч) збільшилася до майже 306 тисяч (1941р.) [9, р. 8]. Найбільшу кількість дали Східна Галичина (Бойківщина, Покуття, Лемківщина) – 48 тис. осіб, та Закарпаття – 6 тис. Зауважимо, що до США, які на початку 1920-х рр. запровадили значно суворіші імміграційні обмеження, в міжвоєнний період іммігрувало від 20 до 40 тисяч українців. Водночас зріс потік українців до Аргентини (близько 50 тисяч українців) та Бразилії (10 тисяч) [2, с. 18].

В цей час українська імміграція якісно змінюється. Друга хвиля української еміграції – переважно політична: активні, освічені, національно свідомі українці, учасники Української революції 1917–1921 рр., які на початку 1920-х рр. створюють потужні українські осередки в Європі – у Чехословаччині, Польщі, Австрії, Франції, Югославії та інших країнах. І вже звідти емігрували за океан, в тому числі до Канади. Втім, соціально-економічні причини, які превалювали за першої хвилі, теж залишалися чинними, особливо на українських землях, які увійшли до складу Польщі, Румунії, Чехословаччини, звідки до Канади традиційно іммігрувало найбільше українців. Так, лише у 1925 р. за «Залізничною угодою» до Канади в'їхало 7400 українських жінок як хатня прислуга і 2300 – для роботи в сільському господарстві [16]. Пожвавленню української імміграції до Канади в 1920–1930-х рр. сприяла й суспільно-політична ситуація на українських землях в складі Польщі: влада не перешкоджала виїзду українців за кордон для зменшення соціальної напруги. Сприятливим чинником було і налагодження діяльності благодійних організацій, які опікувалися новоприбулими іммігрантами з України (Асоціація Св. Рафаїла, створена 1924 р. для надання фінансової допомоги іммігрантам з Східної Галичини, Волині, Полісся, Буковини і Закарпаття) [1, с. 38–39].

Висновки. Обумовлена економічними потребами Канади масова українська імміграція, активно заохочувана ліберальним урядом В. Лор'є від 1890-х рр., з політичних та економічних причин зазнала суттєвих змін на початку 1910-х рр. Їх відправною точкою став прихід до влади консервативного уряду Р. Бордена в 1911 р., який вдається до посиленого регулювання імміграції зі Східної Європи, а з початком Першої світової війни припиняє імміграцію українців з підавстрійських земель, як громадян ворожої держави. Жорсткі обмеження поступово почали пом'якшуватися лише з 1920 р. Але і з поверненням до влади лібералів (на чолі з довголітнім 10-м прем'єр-міністром Канади Маккензі Кінгом), зберігалася тенденція до подальшого регламентування та скорочення імміграції зі Східної Європи, в тому числі українських земель, продовжувалася розробка імміграційного законодавства, розпочата за уряду консерваторів, яка містила низку обмежень для українців.

Розглядаючи імміграційну політику Канади щодо українців в 1910-ті – 1930-ті роки з огляду на обставини та логіку дій канадських урядів цієї доби, можна стверджувати, що зміни, яких вона зазнала, мали об'єктивні економічні передумови (канадська економіка вже не потребувала великої кількості землеробів) та політичні мотиви. Однак, попри загалом несприятливі для української імміграції умови (пріоритет імміграції з «бажаних» країн й натомість постійне скорочення імміграції зі Східної Європи, обмеження громадянських прав українських

іммігрантів, та часто негативне ставлення до них), вона нерівномірно, але тривала, і навіть порівняно з іншими американськими країнами, мала найвищі кількісні показники за аналогічний період.

Список використаних джерел та літератури:

1. Зарубіжні українці: довідник. / С. Ю. Лазебник, Л. О. Лещенко, Ю. І. Макар та ін. – К. : Україна, 1991. – 252 с.
2. Заставний Ф. Д. Українська діаспора: Розселення українців у зарубіжних країнах. / Ф. Д. Заставний. – Львів : Світ, 1991. – 119 с.
3. Кравчук П. П'ятдесят років служіння народу. До історії української народної преси в Канаді. / Петро Кравчук. – Торонто : Українське життя, 1957. – 248 с.
4. Макар В. Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади / В. Ю. Макар. – Чернівці : Прут, 2006. – 284 с.
5. Сухобокова О., Морозова А. Імміграційна політика Канади та українська імміграція у 1914–1939 рр. // Український вимір. Міжнародний збірник інформаційних, освітніх, методичних статей і матеріалів з України та діаспори. – Ч. 12. – Київ–Чернігів, 2013. – С. 16-22.
6. A hundred years of immigration to Canada 1900–1999 [Electronic Resource] // Canadian Council for refugees. – Mode to Access: <http://ccrweb.ca/en/hundred-years-immigration-canada-1900-1999>.
7. Avery D. «Dangerous Foreigners»: European Immigrant Workers and Labour Radicalism in Canada, 1896–1932 / Donald Avery. – Toronto: McClelland and Stewart Limited, 1979. – 204 p.
8. English J. Wartime Elections Act [Electronic Resource] / John R. English // The Canadian Encyclopedia. – Mode to Access: <http://www.thecanadianencyclopedia.com/articles/wartime-elections-act>.
9. Gerus O., Rea J. Les Ukrainiens au Canada [Ressource électronique] / O. W. Gerus, J. E. Rea. // Société historique du Canada (Les Groupes ethniques du Canada). – Ottawa, 1985. – Mode d'accès: https://cha-shc.ca/_uploads/5c3756e082e94.pdf.
10. Green A., Green D. The Goals of Canada's Immigration Policy: a historical perspective [Electronic Resource] // Canadian Journal of Urban Research. – 2004. – Vol. 13, №1. – P. 102-139. – Mode to Access: <https://www.jstor.org/stable/i40180848>.
11. Johnson K. Demographic Engineering: Post-War Canadian Immigration Advertising and Scottish Migration, 1919–1929. PhD thesis [Electronic Resource] / Kira Katherine Johnson; University of Colorado at Boulder, 2017. – Mode to Access: https://scholar.colorado.edu/concern/undergraduate_honors_theses/tq57nr35p.
12. Kelley N., Trebilcock M. The Making of the Mosaic: A History of Canadian Immigration Policy / Ninette Kelley and Michael Trebilcock. – Toronto, 2010. – 672 p.
13. Luciuk L. A Time for Atonement. Canada's First National Internment Operations and the Ukrainian Canadians 1914–1920 [Electronic Resource] / Lubomyr Luciuk. – Mode to Access: <http://www.infoukes.com/history/internment/booklet01/>.
14. Makarenko J. Immigration Policy in Canada: History, Administration and Debates [Electronic Resource] / Jay Makarenko. – Mode to Access: <https://www.mapleleafweb.com/features/immigration-policy-canada-history-administration-and-debates.html>.
15. Mitchell B. International historical statistics: the Americas, 1750–2000 / B. R. Mitchell. – New York : Palgrave Macmillan, 2003. – 830 p.
16. Multicultural Canada Migration. [Electronic Resource]. – Mode to Access: <http://www.multiculturalcanada.ca/Encyclopedia/A-Z/u1/2>.
17. Railway Agreement, 1925 [Electronic Resource] // Canadian Museum of Immigration at Pier 2. – Mode to Access: <https://pier21.ca/research/immigration-history/railway-agreement-1925>.

References:

1. Lazebnyk, S. & Leshchenko, L. et al. (1991). *Foreign Ukrainians: an enchiridion*. – Kyiv: Ukraine. [In Ukrainian].
2. Zastavny, F. D. (1991). *Ukrainian diaspora: Resettlement of Ukrainians in foreign countries*. Lviv: World. [In Ukrainian].

3. Kravchuk, P. (1991). *Fifty years of service to the people. To the history of the Ukrainian national press in Canada*. Toronto: Ukrainian life. [In Ukrainian].
4. Makar, V. Yu. (2006). *Socio-political integration of Ukrainians into the polyethnic society of Canada*. Chernivtsi: Prut. [In Ukrainian].
5. Sukhobokova, O., Morozova, A. (2013). Immigration policy of Canada and Ukrainian immigration in 1914–1939. *Ukrainian dimension. International collection of informational, educational, methodical articles and materials from Ukraine and the diaspora*, 12, 16-22. [In Ukrainian].
6. A hundred years of immigration to Canada 1900–1999 (n.d). *Canadian Council for refugees*. <http://ccrweb.ca/en/hundred-years-immigration-canada-1900-1999>. [In English].
7. Avery, Donald. (1979). «*Dangerous Foreigners*»: *European Immigrant Workers and Labour Radicalism in Canada, 1896–1932*. Toronto: McClelland and Stewart Limited. [In English].
8. English, John R. (n. d). Wartime Elections Act. *The Canadian Encyclopedia*. <http://www.thecanadianencyclopedia.com/articles/wartime-elections-act>. [In English].
9. Gerus, O. & Rea, J. (1985). Ukrainians in Canada. *Canadian Historical Society (Ethnic Groups of Canada)*. https://cha-shc.ca/_uploads/5c3756e082e94.pdf. [In French].
10. Green, A. & Green, D. (2004). The Goals of Canada's Immigration Policy: a historical perspective. *Canadian Journal of Urban Research*, 13 (1), 102-139. <https://www.jstor.org/stable/i40180848>. [In English].
11. Johnson, K. (2017). *Demographic Engineering: Post-War Canadian Immigration Advertising and Scottish Migration, 1919–1929*. PhD thesis, University of Colorado at Boulder. https://scholar.colorado.edu/concern/undergraduate_honors_theses/tq57nr35p. [In English].
12. Kelley, N. & Trebilcock, M. (2010). *The Making of the Mosaic: A History of Canadian Immigration Policy*. Toronto: University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division. [In English].
13. Luciuk, L. (1988). *A Time for Atonement. Canada's First National Internment Operations and the Ukrainian Canadians 1914–1920*. <http://www.infoukes.com/history/internment/booklet01/>. [In English].
14. Makarenko, J. (2010). *Immigration Policy in Canada: History, Administration and Debates*. <https://www.mapleleafweb.com/features/immigration-policy-canada-history-administration-and-debates.html>. [In English].
15. Mitchell, B. (2003). *International historical statistics: the Americas, 1750–2000*. New York : Palgrave Macmillan. [In English].
16. Multicultural Canada Migration. (n. d). *Multi Culti Canada*. <http://www.multiculturalcanada.ca/Encyclopedia/A-Z/u1/2>. [In English].
17. Railway Agreement, 1925. *Canadian Museum of Immigration at Pier 2*. <https://pier21.ca/research/immigration-history/railway-agreement-1925>. [In English].

Olga Sukhobokova, Ph.D. (History), Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

CANADIAN GOVERNMENTS POLICY ON UKRAINIAN IMMIGRATION IN THE 1910s – 1930s

Abstract. *The article examines Canadian immigration policy toward Ukrainians in the 1910s-1930s. At this time, following the tumultuous Ukrainian immigration organized by W. Laurier's government, subsequent Canadian governments (Robert Borden, Arthur Meighen, Mackenzie King, Richard Bennet) restricted immigration from Eastern Europe, including from Ukrainian lands. The aim of the article is to analyze the main approaches of Canadian governments during this period to the immigration of Ukrainians, the formation of appropriate legislation and practice.*

Research methods. *General scientific principles, interdisciplinary approaches (history, law, sociology) and special historical methods, in particular comparative and retrospective analysis, are used. They were used to analyze the origins and political and legal rationale for changes in Canadian immigration law and their implementation in practice. Emphasis is placed*

on the attitude of Canadian politicians and society to East Slavic, including Ukrainian, immigration, and its influence on official government policy.

The scientific novelty of the study is to consider Canada's immigration policy towards Ukrainians in the 1910s and 1930s in terms of its political and economic development, using mainly Canadian English-language sources and literature.

Conclusions. Objective domestic and foreign policy circumstances due to the First World War and the economic development of Canada (the transition from agro-industrial to industrial-agrarian economy) had a significant impact on the formation of immigration policy of the government of R. Borden, along with the theoretical concepts of the Conservatives. It was they who played a leading role in determining the position of Ukrainian immigrants not only on the conservative government of R. Borden (1911–1920), but also remained in power under the liberal government of Mackenzie King. Despite some positive changes for Ukrainian immigrants in the 1920s, the Great Depression in the mid-1930s virtually halted the flow of immigration from Ukrainian lands. However, even under these circumstances, Canada remained one of the priorities for Ukrainians, and in the interwar period became the leader among American countries in the number of admitted Ukrainian immigrants.

Key words: immigration, Ukrainian Diaspora in Canada, immigration policy, Canada, R. Borden, Mackenzie King.

Надійшла до редколегії 16.01.2021

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА США

УДК 327.8 (73: 510) «2017/2021»

Наталія Городня,
доктор історичних наук, професор,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-8152-3927

ПОЛІТИКА США ЩОДО КИТАЮ ЗА АДМІНІСТРАЦІЇ Д. ТРАМПА

Анотація. *Метою статті є висвітлення змін в політиці США щодо КНР за адміністрації Д. Трампа (січень 2017 – січень 2021 рр.).*

В основі методології дослідження – хронологічний підхід, критичний аналіз історичних джерел, компаративний аналіз. Зміни в політиці адміністрації Д. Трампа розглядаються з історичної перспективи на тлі формування нової стратегії США, її реалізації на двосторонньому і регіональному рівнях. Це дозволило сформуванню цілісної картини змін в політиці США щодо КНР у досліджуваній період і чинників, які на них впливали. В українській і зарубіжній історіографії таке дослідження досі відсутнє, не зважаючи на аналіз окремих аспектів цієї проблематики в працях політологів і економістів.

Висновки. *З'ясовано, що з 2018 р. в політиці США стосовно КНР відбулись суттєві зміни, обумовлені новим сприйняттям американським політикумом загроз з боку КНР для економіки і стратегічних інтересів США. Це знайшло відображення в стратегічних документах адміністрації Трампа, риторичі її представників, рішеннях Конгресу. США визнали КНР основним суперником і «ревізіоністською державою», метою якої було здобуття технологічної першості, встановлення регіонального домінування і зміну міжнародної системи в своїх інтересах. Найбільшою мірою зміни в політиці щодо КНР виявились у торговельній війні, реалізації концепції «вільного і відкритого Азійсько-Тихоокеанського регіону», санкціях і перегляді принципів відносин з Тайванем.*

Ключові слова: *США, КНР, зовнішня політика США, американсько-китайські відносини, адміністрація Д. Трампа.*

Постановка проблеми. Впродовж останнього десятиліття паралельно зі зростанням міжнародного впливу Китаю відбулись суттєві зміни у його зовнішній політиці. Вона набула глобального характеру, стала більш впевненою і асертивною, передусім у Східно-Китайському і Південно-Китайському морях. Це мало суттєвий вплив на політику США, про що, між іншим, свідчив «стратегічний поворот» у Східну Азію, здійснений в 2011 р. адміністрацією Б. Обама. Особливо помітними були зміни у зовнішній політиці КНР з 2013 р., після приходу до влади нового покоління керівників на чолі з Сі Цзіньпіном і початку реалізації ініціативи «Один пояс – один шлях». Проте Б. Обама відкидав концепцію геополітичного суперництва великих держав. Стратегії національної безпеки 2010 і 2015 рр. акцентували на співробітництві США з КНР і на потребі їхніх колективних дій для протидії спільним проблемам. За президентства Д. Трампа (січень 2017 – січень 2021 рр.) відбулись суттєві зміни в стратегії і політиці США стосовно КНР. Їх

вивчення є важливою складовою розуміння сучасної зовнішньої політики США і змін в міжнародній системі.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі аспекти політики США і КНР, які впливали на їхні двосторонні відносини і на політику США щодо Китаю на початку адміністрації Д. Трампа, висвітлені у працях українських вчених М. Тарана [3], І. Дудко, І. Погорелової [2], Д. Єфремова [19], Н. Городньої [1]. У зарубіжній науковій літературі налічується велика кількість праць, присвячених аналізу окремих аспектів політики США стосовно КНР за президентства Д. Трампа. Серед них праці Б. Джонса (Інститут Брукінгса, США) [6], С. Лестера (Інститут Като, США) [10], Г. К. Хафбауера (Інститут міжнародної економіки Петерсона, США) [9], Б. Лоусена (США) [11], Ючі Хосайя (Японія) [7], Шан Вейцзянь (Гонконг, КНР) [14] та інших дослідників. Ці праці написані переважно політологами і економістами з метою вироблення політичних рекомендацій. Часто вони були реакцією на найбільш резонансні події чи рішення, що впливали на формування політики США стосовно КНР. Незважаючи на внесок цих та багатьох інших дослідників у вивчення досліджуваної проблематики, праці узагальнюючого характеру, у яких ця політика розглядалася б цілісно, з використанням методології історичного дослідження, досі відсутні.

Метою цієї статті є висвітлення змін в політиці США стосовно КНР за адміністрації Д. Трампа з історичної перспективи, на тлі формування нової стратегії і її реалізації на двосторонньому і регіональному рівнях.

Виклад основного матеріалу. Під час своєї президентської кампанії Д. Трамп критикував Китай за нечесні торговельні практики і порушення прав інтелектуальної власності, що дозволило йому створити свою виробничу базу за рахунок конкурентів, передусім Америки, і призвело до великого торговельного дефіциту США, погрожував накласти суттєві обмеження на китайський експорт і визнати уряд КНР «маніпулятором валюти».

Такі підходи збереглися і після того, як Д. Трамп став президентом. Проте у 2017 р. суттєвих змін в політиці США щодо КНР не спостерігалось. У квітні і листопаді 2017 р. відбулись взаємні візити Д. Трампа і Сі Цзіньпіна, під час яких обговорювались проблеми торговельного дисбалансу і вироблення узгодженої політики щодо Північної Кореї. У травні 2017 р. була підписана торговельна угода, за якою деякі категорії американського експорту отримали кращий доступ на китайські ринки. США визнали важливість ініціативи «Один пояс – один шлях». У липні відбулась перша зустріч Усебічного економічного діалогу США і Китаю для вивчення відмінностей у їхній торговельно-економічній політиці і змін у міжнародній торгівлі.

Однак у серпні 2017 р. адміністрація Д. Трампа розпочала розслідування за ст. 301 і 232 Усебічного акту стосовно торгівлі й конкуренції щодо порушення КНР прав інтелектуальної власності та щодо імпорту китайської сталі й алюмінію до США [10]. У листопаді 2017 р. Американсько-китайська комісія з економіки і безпеки зробила висновок, що уряд КНР реалізовував широкомасштабну довготермінову промислову стратегію для забезпечення глобального домінування. Її кінцева мета полягала у тому, щоб вітчизняні компанії замінили іноземні як розробники і виробники ключових технологій і високотехнологічної продукції, спочатку на внутрішньому ринку, а потім за кордоном [4, с. 24]. У тому ж місяці на саміті АТЕС у В'єтнамі Д. Трамп представив концепцію «вільного і відкритого

Індійсько-Тихоокеанського регіону», яка включала як торговельно-економічні, так і політично-безпекові складові. Її було включено до стратегічних документів США.

«Стратегія національної безпеки США» (грудень 2017 р.) визнавала повернення геополітичного суперництва між великими державами, зростання політичної, економічної і військової конкуренції в усьому світі. Одним з основних конкурентів США вона називала Китай, «ревізійніську державу», яка намагалась розширити межі своєї економічної моделі, керованої державою, і реорганізувати Індійсько-Тихоокеанський регіон у своїх інтересах [12, с. 25]. Китай поширював також свій глобальний вплив, кидав виклик геополітичним перевагам США і намагався змінити міжнародний порядок на свою користь [12, с. 27]. Для цього він використовував керовані державою інвестиції і кредити на фінансування проектів [12, с. 39], щоб втягнути у свою орбіту інші держави. Як зазначалось, це примусило США переосмислити політику двох останніх десятиліть, основу на припущенні, що залучення суперників, включення їх до міжнародних інституцій і глобальної торгівлі зробить їх надійними партнерами [12, с. 3].

У березні 2018 р. адміністрація Трампа оголосила про підвищення мита на алюміній (на 10%) і сталь (на 25%), що поклало початок запровадженню протекціоністських заходів для захисту економіки США. Проте це рішення стосувалось не лише КНР, а усіх торговельних партнерів США. У червні 2018 р. була оприлюднена доповідь Офісу Білого дому з торговельної і виробничої політики «Як економічна агресія Китаю загрожує інтелектуальній власності Сполучених Штатів і світу». У ній зазначалось, що економічне зростання КНР було досягнуто шляхом використання практик, узагальнених терміном «економічна агресія». Зроблено висновок про масштабність цієї політики і наміри КНР домінувати у найбільш технологічних галузях глобальної економіки [8].

У липні 2018 р. США встановили тарифи у розмірі 25% вартості на експорт з КНР на суму 34 млрд дол., у серпні – на 16 млрд дол. У вересні – ще на 200 млрд дол. (у розмірі 10%). Це склало майже 50% вартості китайського експорту до США. Значною мірою ці тарифи стосувались продукції високотехнологічних галузей. Д. Трамп заявив про готовність і далі підвищувати тарифи, навіть подвоїти їх, доки не буде досягнуто «чесної і рівної» торговельної угоди [17]. Паралельно з підняттям тарифів міністерство фінансів США видало інструкції більш ретельно контролювати внутрішні інвестиції згідно з новим Актом стосовно іноземних інвестицій. Департамент торгівлі отримав розпорядження уважно перевіряти потоки корпоративних технологій до КНР, згідно з оновленим Актом щодо управління експортом [9]. Було обмежено можливості вивчення американських технологій з боку Китаю, у тому числі шляхом наукових обмінів.

У відповідь Китай встановив додаткові тарифи у розмірі 5–10% на товари зі США вартістю 50 млрд дол., в основному на продукцію фермерів; у вересні 2018 р. – ще на 60 млрд дол. (загальна вартість експорту США в КНР складала близько 130 млрд дол.). Натомість уряд США заборонив федеральним агенціям продавати товари китайським телекомунікаційним компаніям Хуавей і ZTE на підставі загрози національній безпеці.

У квітні 2019 р. Асоціація виробників напівпровідників США оприлюднила доповідь, у якій відзначалась загроза лідерству Америки в технологіях напівпровідників, що були рушієм новітніх галузей економіки, (включаючи 5G,

штучний інтелект і квантові комп'ютери) з боку КНР. Обґрунтовувалось завдання збереження переваг США у цій сфері [18].

Посилилась критика Вашингтоном ініціативи «Один пояс – один шлях» (БПІ). Під час візитів до країн Латинської Америки в квітні 2019 р. держсекретар М. Помпео акцентував на «боргових пастках», що приховувались за угодами з КНР в рамках цієї ініціативи. Адміністрація Д. Трампа відмовилась направити свого представника на другий форум БПІ, який відбувся в квітні 2019 р. у Пекіні, у той час як він був присутній на першому такому форумі у травні 2017 р.

Коли у травні 2019 р. переговори між США і КНР щодо досягнення торговельної угоди закінчились безрезультатно, розпочався новий етап «торговельної війни». США підвищили встановлений у вересні тариф з 10% до 25%. 20 травня 2019 р. Д. Трамп оголосив про заборону компанії Хуавей вести бізнес на американському ринку. Для припинення діяльності в США їй було надано трьохмісячний перехідний період. У свою чергу, Пекін оголосив про збільшення з червня 2019 р. тарифів на експорт США на суму 60 млрд дол. до 25% і послабив вартість юаня (до 7 юань за 1 долар). Після цього департамент фінансів США визнав Китай «маніпулятором валют». У Пекіна було менше можливостей відповідати на протекціоністські дії США, оскільки імпорт КНР з США був суттєво меншим, ніж американський імпорт з Китаю. Проте Пекін міг застосувати інші заходи, наприклад, закрити свій ринок для американських автовиробників чи суттєво зменшити підтримку державного боргу США, що могло дестабілізувати їхній фінансовий ринок. Китай міг також припинити постачання рідкісних мінералів, важливих для виробництва електроніки і зброї (80% усього імпорту США).

Торговельна угода (вірніше, її «перший етап») була підписана лише у грудні 2019 р. Вона була розцінена як «делікатне перемир'я» у торговельній війні і перший крок до переговорів про мир [14]. США відмовились від встановлення 15-відсоткового тарифу на китайські товари вартістю 160 млрд дол., що було заплановано на 15 грудня. Натомість КНР погодилась збільшити продовж наступних двох років закупки американських товарів на суму 200 млрд дол., передусім продукції аграрного сектора, обіцяла змінити деякі торговельні практики, збільшити ліміт іноземної власності у деяких сферах, реформувати механізм валютного обміну, посилити захист інтелектуальної власності. Проте 25-відсотковий тариф США на китайські товари вартістю 250 млрд дол. залишився в силі, так само, як тарифи КНР на американські товари. Найбільш важливі торговельні проблеми не було вирішено. Проте, за оцінками деяких аналітиків, Д. Трамп передбачав такий результат, і його основне завдання полягало в тому, щоб роз'єднати (decouple) американську і китайську економіки.

Нова торговельна політика Д. Трампа стосувалась не лише КНР. Проте найбільш гострий характер торговельних суперечок з Китаєм обумовлювався його сприйняттям як «ревізійністської держави», яка прагнула сформувати світ, несумісний з американськими цінностями й інтересами [12, с. 25].

У оборонній стратегії США (5 лютого 2018 р.) зазначалось, що США мали справу із занепадом міжнародного порядку, оснований на правилах, і появою найбільш складного і нестабільного безпекового середовища за останні десятиліття. Основною загрозою для їх безпеки визнавалась стратегічна конкуренція держав – Китаю, Росії, КНДР й Ірану. Китай визначався в ній як

«стратегічний конкурент, який використовував хижацьку економіку» для залякування своїх сусідів і паралельно здійснював довготермінову військову модернізацію й милітаризацію Південно-Китайського моря, щоб встановити регіональну гегемонію в Індійсько-Тихоокеанському регіоні і досягти глобальної переваги над США в майбутньому [15, с. 1–2]. У лютому 2018 р. було також затверджено розроблений Радою національної безпеки «Стратегічний план США для Індійсько-Тихоокеанського регіону», оприлюднений в останні дні адміністрації Д. Трампа в січні 2021 р. [11].

16 березня 2018 р. Д. Трамп підписав Акт щодо подорожей до Тайваню, односторонньо схвалений двома палатами Конгресу в січні-лютому. Він знімав самообмеження США на комунікацію і зустрічі з представниками Тайваню на високому рівні, заохочував взаємні візити офіційних осіб США і Тайваню. У червні 2018 р. в Сингапурі відбувся перший саміт Д. Трампа з лідером КНДР Кім Чен Ингом, що, за деякими оцінками, було свідченням того, що в питанні ядерного роззброєння Північної Кореї він перестав покладатися на співробітництво з КНР.

Нову політику адміністрації Д. Трампа щодо КНР і чинники, які її обумовлювали, пояснив віцепрезидент М. Пенс у програмній промові в Інституті Хадсона 4 жовтня 2018 р. Основними суперечностями між США і КНР він назвав торгівлю, незаконне отримання Китаєм американської інтелектуальної власності, втручання у внутрішні справи США, прагнення витіснити їх із західного Тихоокеанського регіону, поступово зруйнувати їх військові переваги, поширити свій вплив на увесь світ. За словами М. Пенса, Китай здійснював широкомасштабну і скоординовану кампанію з використанням усіх політичних, економічних і військових засобів уряду, а також пропаганди, щоб просувати свій вплив й інтереси на території США, підірвати підтримку президента, його порядок денний і найбільш шановані ідеали нації. Зі зростаючою інтенсивністю Китай просував свої інтереси в усьому світі як військовими методами, так і «дипломатією боргової пастки» для отримання політичних переваг у країнах, не здатних повернути кредити на інфраструктурні проекти. Відповідальність за погіршення двосторонніх відносин М. Пенс покладав на китайське керівництво, яке радикально змінювало економічну модель КНР і відновило територіальні претензії у Південно-Китайському морі [17].

Під час щорічної зустрічі міністрів оборони у рамках «АСЕАН плюс» у жовтні 2018 р. секретар оборони Дж. Меттіс заявив, що США не можуть прийняти милітаризацію Китаєм Південно-Китайського моря і використання ним сили, та підтвердив зобов'язання США у забезпеченні свободи навігації у цьому регіоні. За адміністрації Д. Трампа кількість операцій по патрулюванню Південно-Китайського моря, яке розпочалось в 2015 р., суттєво зросло. У 2017 р. їх відбулось сім, у 2018 р. – п'ять, у 2019 р. – дев'ять.

У грудні 2018 р. Конгрес затвердив, а президент підписав Акт «Ініціатива гарантій Азії» (ARIA). Згідно з ним, США мали підтримувати стійку військову присутність в Індійсько-Тихоокеанському регіоні, зміцнювати і розширювати співробітництво з регіональними союзниками і партнерами в сфері безпеки і оборони. Також цей Акт вміщував ініціативи, спрямовані на захист суверенітету, підтримку верховенства права і демократії, економічного розвитку і безпеки країн ІТР [16, с. 6].

За оцінкою Б. Джонса, 2018 рік був поворотним у відносинах між США і Китаєм, оскільки завершив еру співробітництва між ними. Вона розпочалася з часу вступу Китаю до ВТО у 2001 р. і досягла піку після глобальної фінансової кризи, про що свідчила ідея створення «великої двійки» (G-2). Проте у 2019 р. такої можливості більше не існувало [6].

Незважаючи на передвиборчі заяви Д. Трампа, США посилили військову присутність в Індійсько-Тихоокеанському регіоні, відбулось подальше зміцнення американсько-японського альянсу, що було напряму пов'язано з посиленням регіональної нестабільності і напруження в Східно-Китайському морі. У 2017 р. відбулась перша (з 2008 р.) зустріч на високому рівні представників США, Японії, Австралії й Індії в рамках неофіційного Чотиристороннього діалогу у сфері безпеки («Четвірка», Quad). Їх консультації стали щорічними. Вони були зосереджені на спільних заходах, спрямованих на підтримку регіонального порядку, ґрунтованого на правилах, на взаємодії держав-учасниць в рамках тристоронніх відносин, координації їхніх зусиль у сферах морської безпеки і протидії тероризму.

У червні 2019 р. була оприлюднена спеціальна доповідь департаменту оборони США «Індійсько-Тихоокеанська стратегія» [16]. Індійсько-Тихоокеанський регіон (ІТР) був визначений у ній найбільш важливим для майбутнього Америки і пріоритетним театром дій департаменту [16, с. 1]. Зазначалось, що Китай під керівництвом Компартії руйнував міжнародну систему, що існувала, і намагався реорганізувати регіон в своїх інтересах [16, с. X, 7-8].

Адміністрація Д. Трампа продовжила підтримку єдності АСЕАН як спільноти та вироблення разом з КНР Коду поведінки в Південно-Китайському морі. П'ятирічну Ініціативу морської безпеки, започатковану за другої адміністрації Б. Обама, було продовжено на 2019–2025 рр. Склад її учасників було розширено. Тепер вона включала Філіппіни, В'єтнам, Індонезію, Малайзію, Таїланд, Шрі-Ланку і Бангладеш. Її метою залишався розвиток можливостей цих держав здійснювати більший внесок в підтримку безпеки на морях, контролювати і захищати свої морські простори більш ефективно, як індивідуально, так і колективно [16, с. 48]. У вересні 2019 р. відбулись перші морські навчання США–АСЕАН (AUMX) в міжнародних водах Південно-Китайського моря.

За адміністрації Д. Трампа США нормалізували відносини з договірним союзником Таїландом, які суттєво погіршились після військового перевороту в цій державі у 2014 р. У березні 2019 р. держсекретар М. Помпео підтвердив зобов'язання США перед Філіппінами і запевнив, що будь-яка атака на їхні військові сили, літаки чи судна в Південно-Китайському морі приведуть в дію ст. IV їхнього взаємного договору оборони (1951 р.) [16, с. 28-29], що не погоджувалась зробити адміністрація Б. Обама. Продовжився розвиток стратегічних відносин США з В'єтнамом, іншими регіональними державами. Деякі аналітики вважали, що наміри Д. Трампа нормалізувати відносини з РФ, що не вдалось зробити через протидію Конгресу, служили цілям не допустити зближення між Росією і Китаєм.

Крім зміцнення оборонних і безпекових угод в ІТР, адміністрація Д. Трампа запропонувала численні ініціативи, спрямовані на допомогу регіональним державам у сфері розвитку. У червні 2018 р. у Вашингтоні відбувся перший Індійсько-Тихоокеанський бізнес-форум, який став щорічним. На ньому були

оголошені нові ініціативи США, спрямовані на розширення державних і приватних інвестицій в інфраструктуру, енергетичні ринки і цифрову економіку цього регіону. У жовтні 2018 р. президент Трамп підписав Акт про краще використання інвестицій, що сприяють розвитку (BUILD Act). Між іншим, він збільшував фінансові ресурси США на цілі розвитку з 29 млрд до 60 млрд дол. [16, с. 10]. На другому Індійсько-Тихоокеанському бізнес-форумі (листопад 2019 р.) США, Австралія і Японія виступили зі спільною ініціативою «Мережа блакитних точок», яка передбачала сертифікацію інфраструктурних проектів по усьому світу щодо їх відповідності високим стандартам прозорості, стійкості і значного впливу на розвиток, щоб залучити до участі в них приватних інвесторів. Її розглядали як альтернативу ініціативі «Один пояс – один шлях», яку представники американського уряду неодноразово критикували за низькі стандарти інфраструктурних проектів [5].

З кінця 2019 р. додатково до торговельно-економічних і безпекових питань в політиці США щодо Китаю з'явився третій вектор, пов'язаний з питанням про права людини. У листопаді 2019 р. президент Трамп підписав два схвалені Конгресом законопроекти про санкції проти КНР у відповідь на ситуацію в Гонконгу, 17 червня 2020 р. – схвалений Конгресом Акт про політику в сфері прав людини стосовно уйгурів. Після того як в КНР набув чинності Закон про безпеку Гонконгу, Д. Трамп видав 14 липня 2020 р. виконавчий указ «Про нормалізацію в Гонконгу», який передбачав санкції проти осіб, які порушували права людини під час його виконання. 26 березня 2020 р. Д. Трамп підписав Акт ТАІРЕІ, спрямований на підтримку присутності Тайваню в міжнародних організаціях.

У 2020 р. додатковий негативний вплив на американсько-китайські відносини мала пандемія коронавірусу (COVID–19). Д. Трамп називав його «китайським вірусом» і звинувачував керівництво КНР в приховуванні інформації, яка б дозволила уникнути масових смертей і економічної кризи.

У липні 2020 р. держсекретар М. Помпео виступив у президентській бібліотеці Р. Ніксона в Каліфорнії з програмною промовою «Комуністичний Китай і майбутнє вільного світу», у якій виклав нову стратегію США щодо КНР. Він говорив про загрозу Китаю під владою КПК для американської економіки, свободи і майбутнього демократій в усьому світі, та провал політики на основі стратегії залучення КНР, розпочатої Р. Ніксоном. За його словами, США не могли більше ігнорувати фундаментальні політичні й ідеологічні відмінності з КНР і тривале прагнення КПК до глобальної гегемонії китайського комунізму. Якщо США, їхні союзники і партнери хотіли бачити вільне, а не «китайське» XXI сторіччя, «стара парадигма сліпого залучення Китаю» не підходила. М. Помпео закликав «вільні нації» дотримуватись однакових принципів у відносинах з Китаєм, наполягати на «взаємності, прозорості й звітності», разом виробляти умови його залучення [13]. Ця промова була розцінена багатьма оглядачами як значне зрушення в політиці, яка реалізовувалась з часу візиту Г. Кіссінжера до КНР в 1971 р. [7].

У листопаді 2020 р. Д. Трамп видав виконавчий наказ, який заборонив американські інвестиції в китайські компанії (усього 31), що контролювались військовими, визначені Департаментом оборони. Це могло суттєво вплинути на деякі найбільші компанії КНР, такі як «China Telecom Corp Ltd», «China Mobile Ltd», виробника спорядження для спостереження «Hikvision».

В останні дні адміністрації Д. Трампа держдепартамент виступив із заявами про ліквідацію американським урядом усіх самообмежень на взаємодію з Тайванем (9 січня 2021 р.) та про геноцид і злочини китайського уряду проти людства у зв'язку з масштабними репресіями в Сіньцзян-Уйгурському автономному районі (19 січня 2021 р.). Остання заява стала кульмінацією тривалих дебатів з цього питання, в яких Д. Трамп займав стриману позицію [11].

Висновки. Таким чином, з'ясовано, що з 2018 р. в політиці США стосовно КНР відбулись суттєві зміни. Вони були обумовлені новим сприйняттям американським політикумом загроз з боку КНР для економіки і стратегічних інтересів США в умовах стрімкого посилення міжнародного впливу Китаю і суттєвих змін у його зовнішній політиці. Це знайшло відображення в риторичі представників уряду і ЗМІ, в стратегічних документах виконавчої влади і рішеннях Конгресу. США визнали КНР своїм основним суперником і «ревiзiонiстською державою», цілями якої були здобуття технологічної першості, встановлення регіонального домінування і трансформація міжнародної системи в своїх інтересах. Найбільшою мірою зміни в політиці США щодо КНР виявились у торговельній війні, санкціях, перегляді відносин з Тайванем і реалізації концепції «вільного і відкритого Азійсько-Тихоокеанського регіону». Така політика призвела до суттєвого погіршення американсько-китайських відносин. Проте вона мала двопартійну підтримку. У кінці президентства Д. Трампа серед американських політичних аналітиків існував консенсус, що за нової адміністрації в політиці США стосовно КНР зміниться лише риторика, а не сутність. Питання про наступність і зміни в політиці США щодо КНР за адміністрації Д. Байдена є предметом окремого дослідження.

Список використаних джерел та літератури:

1. Городня Н. Динаміка американсько-китайських відносин в кінці ХХ – ХХІ ст. як свідчення нової ролі Китаю у міжнародній системі / Н. Городня // Україна – Китай – 25 років співробітництва: результати та перспективи. «Один пояс, один шлях» / За ред. О. М. Олійника. – Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2018. – С. 74–97.
2. Дудко І. Д., Погорелова І. С. Китай у зовнішньополітичних стратегіях США: від Б. Обама до Д. Трампа / І. Д. Дудко, І. С. Погорелова // Історико-політичні студії. – К., 2017. – № 2(8). – С. 54–76.
3. Таран М. Китайська ініціатива «Один пояс – один шлях» та стратегічні виклики для США / М. Таран // Американська історія та політика. – 2017. – № 4. – С. 139–151.
4. 2017 Annual Report, US–China Economic and Security Commission. [Electronic resource] / U.S. China Economic and Security Review Commission. – 2017. – November 15. – Mode to access: https://www.uscc.gov/sites/default/files/annual_reports/2017_Annual_Report_to_Congress.pdf.
5. Goodman M. P., Runde D. F., Hillman J. E. Connecting the Blue Dots. February 26, 2020 [Electronic resource] / Matthew P. Goodman et. al. / Center for Strategic and International Studies. – Mode to access: <https://www.csis.org/analysis/connecting-blue-dots>.
6. Jones Bruce. The Era of U.S.–China Cooperation is Drawing to a Close –What Comes Next? [Electronic resource] / Bruce Jones / Brookings. – 2019. – January 7. – Mode to access: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/01/07/the-era-of-u-s-china-cooperation-is-drawing-to-a-close-what-comes-next/>.
7. Hosoya Yuichi. Ensuring Japan's Future as a Strategic Partner of the U.S. [Electronic resource] / Yuichi Hosoya // The Japan Times. – 2020. – October, 8. – Mode to access: <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2020/10/08/commentary/world-commentary/ensuring-japans-future-strategic-partner-u-s/>.
8. How China's Economic Aggression Threatens the Technologies and Intellectual Property of the United States and the World. [Electronic resource] / White House. Office of Trade and Manufacturing

- Policy. – June 2017. – Mode to access: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2018/06/FINAL-China-Technology-Report-6.18.18-PDF.pdf>.
9. Hufbauer Gary Clyde. The Unfolding of a New Cold War. [Electronic resource] / Gary Clyde Hufbauer / EastAsiaForum. – 2018. – November 18. – Mode to access: <http://www.eastasiaforum.org/2018/11/18/the-unfolding-of-a-new-cold-war/>.
 10. Lester Simon. Trump's 'Big' China Trade Deal Has Some Really Big Problems. [Electronic resource] / Simon Lester // The National Interest. –2020. – February 23. – Mode to access: <https://nationalinterest.org/blog/buzz/trumps-big-china-trade-deal-has-some-really-big-problems-125741>.
 11. Lowsen Ben. The Trump Administration's Final China Push January 22, 2021 / Ben Lowsen // The Diplomat [Electronic resource]. – Mode to access: <https://thediplomat.com/2021/01/the-trump-administrations-final-china-push/>
 12. National Security Strategy of the United States. December 2017. – Washington D.C., 2017. – 55 p. – Mode to access: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>.
 13. Pompeo Michael R. Communist China and the Free World Future. [Electronic resource] / Michael R. Pompeo / U. S. Department of State. – July 23, 2020. – Mode to access: <https://www.state.gov/communist-china-and-the-free-worlds-future/>.
 14. Shan Weijian. A Delicate Truce in the U.S. – Chinese Trade War. What Both Sides Must Do to Forge a Better Peace [Electronic resource] / Weijian Shan // Foreign Affairs. – 2020. – January 13. – Mode to access: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-01-13/delicate-truce-us-chinese-trade-war>.
 15. Summary of the 2018 National Defense Strategy of the United States of America. [Electronic resource] / Department of Defense. – Mode to access: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>.
 16. The Department of Defense Indo-Pacific Strategy Report. Preparedness, Partnerships, and Promoting a Networked Region. [Electronic resource] / Department of Defense. – 2019. – June 1. – Mode to access: <https://media.defense.gov/2019/jul/01/2002152311/-1/-1/1/department-of-defense-indo-pacific-strategy-report-2019.pdf>
 17. Vice President Mike Pence's Remarks on the Administration's Policy Towards China at Hudson Institute on October 4, 2018 [Electronic resource] / Hudson Institute. – Mode to access: <https://www.hudson.org/events/1610-vice-president-mike-pence-s-remarks-on-the-administration-s-policy-towards-china102018>.
 18. Winning the Future. A Blueprint for Sustained U.S. Leadership in Semiconductor Technology. [Electronic resource] / Semiconductor Industry Association. – April, 2019. – Mode to access: <https://www.semiconductors.org/wp-content/uploads/2019/04/FINAL-SIA-Blueprint-for-web.pdf>.
 19. Yefremov D. China in the Trade War against the U. S: Tactical Capabilities and Prospects / D. Yefremov // Китаєзнавчі дослідження. – 2018. – № 2. – С. 133-141.

References:

1. Gorodnia, N. (2018). Dynamics of American-Chinese relations in the late XX – XXI centuries as evidence of China's new role in the international system. In O. Oliynyk (Ed.), *Ukraine – China – 25 years of cooperation: results and prospects*. «One belt, one way». Kyiv: State Institution «Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine». Pp. 74–97. [In Ukrainian].
2. Dudko, I, Pogorelova, I. (2017). China in US foreign policy strategies: from Obama to Trump. *Historical and political studies*, 2 (8), 54–76. [In Ukrainian].
3. Taran, M. (2017). Chinese initiative «One Belt – One Road» and strategic challenges for the United States. *American History and Politics*, 4, 139–151. [In Ukrainian].
4. 2017 Annual Report, US–China Economic and Security Commission. *U.S. China Economic and Security Review Commission*. https://www.uscc.gov/sites/default/files/annual_reports/2017_Annual_Report_to_Congress.pdf. [In English].
5. Goodman, M. P., Runde, D. F., Hillman, J. E. (2020, February). Connecting the Blue Dots. *Center for Strategic and International Studies*. <https://www.csis.org/analysis/connecting-blue-dots>. [In English].

6. Jones, B. (2019, January). The Era of U.S.–China Cooperation is Drawing to a Close – What Comes Next? *Brookings*. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/01/07/the-era-of-u-s-china-cooperation-is-drawing-to-a-close-what-comes-next/>. [In English].
7. Hosoya, Yuichi (2020, October). Ensuring Japan's Future as a Strategic Partner of the U.S. *The Japan Times* <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2020/10/08/commentary/world-commentary/ensuring-japans-future-strategic-partner-u-s/>. [In English].
8. How China's Economic Aggression Threatens the Technologies and Intellectual Property of the United States and the World (2017, June). *White House Office of Trade and Manufacturing Policy*. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2018/06/FINAL-China-Technology-Report-6.18.18-PDF.pdf>. [In English].
9. Hufbauer, G. C. (2018, November). The Unfolding of a New Cold War. *EastAsiaForum*. <http://www.eastasiaforum.org/2018/11/18/the-unfolding-of-a-new-cold-war/>. [In English].
10. Lester, S. (2020, February). Trump's 'Big' China Trade Deal Has Some Really Big Problems. *The National Interest*. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/trumps-big-china-trade-deal-has-some-really-big-problems-125741>. [In English].
11. Lowsen, B. (2021, January). The Trump Administration's Final China Push. *The Diplomat*. <https://thediplomat.com/2021/01/the-trump-administrations-final-china-push/>. [In English].
20. National Security Strategy of the United States (2017, December). Washington D.C. *The White House. Donald Trump Archive*. <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>. [In English].
12. Pompeo, M. R. (2020, July). Communist China and the Free World Future. *U. S. Department of State*. <https://www.state.gov/communist-china-and-the-free-worlds-future/>. [In English].
13. Shan, W. (2020, January). A Delicate Truce in the U.S. – Chinese Trade War. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-01-13/delicate-truce-us-chinese-trade-war>. [In English].
14. Summary of the 2018 National Defense Strategy of the United States of America. *Department of Defense*. <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>. [In English].
15. The Department of Defense Indo-Pacific Strategy Report. Preparedness, Partnerships, and Promoting a Networked Region (2019, June). *Department of Defense*. <https://media.defense.gov/2019/jul/01/2002152311/-1/-1/1/department-of-defense-indo-pacific-strategy-report-2019.pdf>. [In English].
16. Vice President Mike Pence's Remarks on the Administration's Policy Towards China at Hudson Institute (2018, October). *Hudson Institute*. <https://www.hudson.org/events/1610-vice-president-mike-pence-s-remarks-on-the-administration-s-policy-towards-china102018>. [In English].
17. Winning the Future. A Blueprint for Sustained U.S. Leadership in Semiconductor Technology (2019, April). *Semiconductor Industry Association*. <https://www.semiconductors.org/wp-content/uploads/2019/04/FINAL-SIA-Blueprint-for-web.pdf>. [In English].
18. Yefremov, D. (2018). China in the Trade War against the U.S: Tactical Capabilities and Prospects. *Chinese studies*, 2, 133-141. [In English].

Natalia Gorodnia, Dr. Habil. (History), Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

U.S. POLICY TOWARD CHINA UNDER THE ADMINISTRATION OF DONALD TRUMP

***Abstract.** This paper intends to describe and discuss the major shifts in the U.S. policy toward China under the administration of Donald Trump. **Methodology.** The research is based on historical methods, including a chronological approach, a study of primary sources and a comparative analysis. The developments in the U.S. policy are considered at the background of new strategic approaches and their implementation on the bilateral and regional levels.*

***Conclusions.** The paper suggests that a shift in the U.S. policy toward China started in 2018, and it was caused by a new understanding of «China threat» for the U.S. economic and*

strategic interests. Strategic documents of Trump administration defined China as the most important competitor and «a revisionist state» that sought to dominate in the Indo-Pacific and to shape the world antithetical to American values and interests. The new understanding resulted from more assertive China's policies in the East China and South China seas, its global expansion through «One belt–one road» initiative, a sharp technological and ideological competition with U.S., and other factors. First and foremost, the policy change manifested itself during U.S. – China trade war, and Trump's attempts «to decouple» their economics. Regionally, Trump administration proposed and sought to implement «a free and open Indo-Pacific strategy» to promote a rule-based regional order together with U. S. partners at the multilateral and bilateral levels. D. Trump dropped any reliance on cooperation with China on North Korea denuclearization, and he became the first U. S. president who started a direct dialogue with the supreme leader of DPRK. American government lifted self-restrictions on contacts with Taiwan officials, however within «one China policy». U.S. Congress voted for a series of sanctions against China for the human rights violation reasons in Hong Kong and Xinjiang Uygur Autonomous Region. Trump's China policy had a bipartisan support. As a result, it was expected that a new administration would not change the policy in substance.

Key words: the United States, China, U.S. foreign policy, Donald Trump administration, U.S.–China relations.

Надійшла до редколегії 11.04.2021

УДК 327.8 (73+5-15)

В'ячеслав Швед,

кандидат історичних наук, доцент,
ДУ «Інститут всесвітньої історії
Національної академії наук України»,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-7344-9384

КОНТУРИ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ АДМІНІСТРАЦІЇ ДЖОЗЕФА БАЙДЕНА ЩОДО АРАБСЬКИХ КРАЇН ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ

Анотація. Адміністрація нового президента США Дж. Байдена інтенсивно опрацьовує основні напрями своєї зовнішньої політики та визначає підходи до ключових проблем сучасності, зокрема окреслює новий порядок денний у відносинах з арабськими країнами Перської затоки. Першочерговість завдань, визначених США у зазначеному регіоні, обумовлена, насамперед, необхідністю якнайшвидшої корекції тих проблем, які багато в чому, виникли внаслідок волюнтаристських дій попереднього президента Д. Трампа.

Метою статті є комплексне дослідження формування контурів зовнішньополітичного курсу адміністрації Дж. Байдена щодо арабських країн Перської затоки під кутом проведення зовнішньої політики США в цьому регіоні відповідно до загальнонаціональних інтересів та головних принципів, які визначає нова адміністрація президента США. Наукова новизна статті визначається аналізом впровадження адміністрацією Джо Байдена головних принципів глобальної політики щодо арабських країн Перської затоки та осмислення перших досягнень і проблем у її впровадженні.

У результаті дослідження, із застосуванням методів історико-політичного аналізу, визначено, що серед першочергових кроків, спрямованих на корекцію зовнішньої політики

США щодо арабських країн Перської затоки, які б найкращим чином поєднали демократичні цінності із відновленням дипломатичного лідерства США, нова американська адміністрація виокремила наступні: якнайшвидше закінчення війни в Ємені та серйозний перегляд сутності та змісту американсько-саудівських відносин. Такі подальші кроки адміністрації Дж. Байдена як тимчасове призупинення продажі зброї Королівству Саудівська Аравія та Об'єднаним Арабським Еміратам (ОАЕ), анулювання визначення хуситів як терористичної організації, заява Білого дому про початок перегляду американсько-саудівських відносин тощо свідчать про бажання Дж. Байдена та його команди у найкоротший термін подолати наслідки низки одноосібних дій Д. Трампа у відносинах із зазначеною групою країн.

Ключові слова: *Джо Байден, арабські країни Перської затоки, війна в Ємені, Королівство Саудівська Аравія.*

Постановка проблеми. Адміністрація нового президента США інтенсивно опрацьовує основні напрями своєї зовнішньої політики та визначає підходи до ключових проблем сучасності. У контексті відновлення лідерських позицій США у світі, «повернення» та знаходження відповідей на нові виклики, адміністрація Дж. Байдена окреслила новий порядок денний і у відносинах з арабськими країнами Перської затоки – у регіоні, який традиційно знаходиться у центрі зовнішньої політики США протягом останніх десятиліть. Промови, виступи, інтерв'ю як самого президента США, так і найважливіших членів його команди – державного секретаря США, радника з питань національної безпеки та інших дозволяють проаналізувати, які головні проблеми у відносинах США з цією групою арабських країн виходять на перше місце у комплексі завдань, що стоять перед американською дипломатією у зазначеному регіоні, які нові підходи та акценти притаманні сучасному зовнішньополітичному курсу США щодо арабських країн Перської затоки, як втілюються головні принципи зовнішньої політики Дж. Байдена – відновлення демократії, захист прав особистості, боротьба з корупцією та інші, - у конкретні зовнішньополітичні дії його адміністрації у зазначеному регіоні.

Аналіз досліджень та публікацій. Вище окреслена тема, передусім, досліджується низкою американських глобальних «мозкових центрів» (global «think tanks»), таких як Фонд Карнегі за міжнародний мир (Ф. Вебрі, А. Нагі, Р. Соколскі, М. Янг, М. Ахія); Вашингтонський інститут близькосхідної політики (С. Гендерсон, Д. Маковскі, М. Найтс, Дж. Соломон); Вашингтонський інститут країн Перської затоки (Х. Ібіш, К. Сміт Діван, Е. Субріер, А.Л. Якобс); Інститут Брукінса (Т. Кофман Вимс, Б. Ридел); Центр без пекових та міжнародних досліджень (Е. Кордесман) та інші. З'являються й перші публікації в Україні, в яких висвітлюються деякі аспекти досліджуваної проблеми [1]. Втім, дослідженням, що з'явилися, ще бракує цілісності, комплексного підходу до аналізу проблеми. Вони, як правило, розглядають лише окремі проблеми формування зовнішньополітичного курсу нової адміністрації США щодо арабських країн Перської затоки.

З огляду на вищезазначене, *метою статті* є комплексне дослідження формування контурів зовнішньополітичного курсу адміністрації Дж. Байдена щодо арабських країн Перської затоки для приведення зовнішньої політики США у цьому регіоні відповідно до загальнонаціональних інтересів і головних принципів, що сповідують президент США та його команда.

Виклад основного матеріалу. Основні аспекти бачення Джо Байденом та його командою оновленої моделі взаємовідносин США з арабськими країнами Перської затоки були сформовані під час передвиборних змагань у 2019 – 2020 рр. Головною особливістю цієї моделі є те, що вона базується на позиції Байдена, який наголошує на тому, що він твердо дотримується демократичних та ліберальних цінностей як наріжного каменю відносин між країнами.

У своїй програмній промові з питань зовнішньої політики 11 липня 2019 р. у відділенні аспірантури Міського університету Нью-Йорку кандидат у президенти Дж. Байден відзначив: «Як президент, я домагатимусь негайних кроків по відновленню демократії у США і альянсів...тріумф демократії і лібералізму над фашизмом, авторитаризмом створив вільний світ» [2]. Саме крізь призму зазначених принципів Джо Байден та його команда виокремили декілька найважливіших проблем у взаємовідносинах США з арабськими країнами Перської затоки.

В епіцентрі цих проблем є намагання припинити підтримку війни в Ємені, ініціатором якої є Саудівська Аравія, та тісно пов'язані з цією проблемою питання безпосередніх американо-саудівських відносин. Демократи на чолі з Байденом піддавали гострій критиці політику Д. Трампа щодо повної підтримки дій Саудівської Аравії в Ємені і зосередили свої зусилля на спробах обмежити або зовсім припинити підтримку війни Саудівської Аравії проти повстанців хуситів у Ємені. Вбивство у Стамбулі відомого саудівського журналіста Дж. Хашоггі, який працював в американських виданнях, та фактичне нехтування цим злочином адміністрацією Д. Трампа, додало ще більш гострої тональності жорсткій критиці демократами Саудівської Аравії та стану американо-саудівських відносин. Джо Байден характеризував деяких саудівських лідерів як «вигнанців». Ця подія сприяла зближенню позицій демократів з деякими республіканцями, такими як Л. Грехем та М. Рубіо, що дозволило Конгресу зайняти більш жорстку позицію щодо законодавчого обмеження американського втручання в єменський конфлікт. Зазначена перша успішна спроба заборонити втручання США в цей конфлікт через двопартійну підтримку законопроекту у Конгресі зіштовхнулася згодом із накладенням Д. Трампом вето. Тому й не мало очікуваних наслідків [3]. До того ж критики американо-саудівських відносин за президентства Трампа, особливо демократи, висловлювали велику стурбованість щодо політичних репресій у Саудівській Аравії, особливо стосовно ув'язнення та жорстокого поводження з захисницею прав жінок Л. аль-Хазлюль і низкою письменників, таких як Р. Бадаві. Також мали місце нагляд та тиск на саудівців, які мешкали у США та Канаді, та висловлювали критику на адресу саудівської влади. Додатковим чинником напруги стало намагання саудівських дипломатів на території США допомагати деяким саудитам уникнути судових процесів, ініційованих ФБР. Критика команди Джо Байдена була, передусім, сфокусована на спадкоємці саудівського престолу Мохаммеді бін Салмані, якого значна частина американського істеблішменту звинувачувала в організації вбивства журналіста Дж. Хашоггі. У цьому контексті Д. Трампа звинувачували в тому, що він встановив неформальні зв'язки із принцем-спадкоємцем. На думку демократів, Д Трамп та його зять Дж. Кушнер використовували цей зв'язок на шкоду національним інтересам США. В свою чергу, про деякі рішення, які ухвалювались у координації з США, принц-спадкоємець навіть не інформував свого батька, короля Саудівської Аравії

Салмана. Так, наприклад, королю не повідомили стосовно секретного візиту наприкінці 2020 р. ізраїльської делегації на чолі з прем'єр-міністром Б. Нетаньяху та главою «Моссаду» Й. Коеном.

Попри гостру критику Джо Байденом під час передвиборних змагань Д. Трампа щодо його політики по відношенню до Саудівської Аравії, підтримки дій Королівства у Ємені, кандидат у президенти США від Демократичної партії рішуче підтримав угоди Авраама (The Abraham Accords) про нормалізацію відносин між Ізраїлем, Об'єднаними Арабськими Еміратами і Бахрейном. На думку Байдена та його команди, зазначені угоди створюють нові реалії у регіоні, вони відбивають стратегічне зближення між низкою арабських країн та Ізраїлем не лише щодо спільного бачення без пекових викликів, а й також їхні спільні інтереси щодо глибокого технологічного та економічного співробітництва [4]. Угоди Авраама кореспондують з тією моделлю міжнародних відносин на Близькому Сході, яку обстоює Байден, головними складовими якої є дипломатія, інтеграція Ізраїлю у регіон, зміцнення зв'язків і навіть створення альянсу між проамериканськими країнами та інші ініціативи, спрямовані на зміцнення багатостороннього, заснованого на праві, міжнародного порядку [5].

За день до інаугурації новообраного президента США, номінований на посаду Держсекретаря США Е. Блінкен на слуханнях у Конгресі окреслив основні напрями адміністрації Дж. Байдена стосовно зовнішньополітичного курсу у відносинах з арабськими країнами Перської затоки. По-перше, США вбачатимуть в цих країнах своїх союзників і партнерів у ґрунтовній доробці нового варіанту всеосяжної угоди з Іраном, яка б включала й питання іранської програми розгортання балістичних ракет та припинення агресивної політики іранського режиму в регіоні. Наступним напрямом є припинення підтримки США воєнної кампанії в Ємені під проводом Саудівської Аравії. Ця кампанія призвела до найгіршої гуманітарної ситуації в світі. Сполучені Штати залишаються партнерами Саудівської Аравії і допомагатимуть їй надалі Королівству захищатись від агресії, в тому числі, й від хуситів. Водночас США мають повністю переглянути зміст свого співробітництва із Саудівською Аравією у відповідності із своїми інтересами та цінностями. Е. Блінкен також обґрунтував позицію команди Дж. Байдена щодо визначення організації Ансараллах (Ansarallah) (хусити) як міжнародної терористичної структури. Саме такий закон було підписано Д. Трампом буквально за десять днів до інаугурації Дж. Байдена. Подібне визначення хуситів, які контролюють території в Ємені, де мешкають близько 80 відсотків населення країни, вкрай заважає здійсненню масштабної гуманітарної допомоги єменському населенню.

По-друге, Е. Блінкен визнав, що Угоди Авраама є значним досягненням попередньої адміністрації Д. Трампа, і нова американська адміністрація має багато зробити для того, щоб зазначений процес нормалізації відносин між Ізраїлем та арабськими країнами Перської затоки поглиблювався, «робив Ізраїль та регіон більш безпечним». На його думку, Угоди відкривають нові перспективи та можливості для туризму, бізнесу, торгівлі і все це є надзвичайно позитивним [6].

4 лютого 2021 р. Президент США Дж. Байден вперше виступив із розгорнутою промовою у Державному департаменті США, у якій обґрунтував ключові положення своєї зовнішньої політики. Байден визначив головні додаткові кроки щодо корекції зовнішньої політики США і кращого поєднання

демократичних цінностей із дипломатичним лідерством США. Серед таких першочергових кроків було назване спрямування американської дипломатії на закінчення війни в Ємені – війни, яка створила гуманітарну та стратегічну катастрофу. Перед командою американських фахівців, які ведуть Близький Схід, було поставлене завдання забезпечити підтримку дій США в ООН стосовно припинення вогню, відкриття гуманітарних каналів та відновлення довгоочікуваних мирних переговорів. Байден сповістив про призначення досвідченого дипломата Т. Лендеркінга спеціальним послом у питаннях єменського конфлікту. Також було об'явлено про припинення Америкою підтримки наступальних операцій у війні в Ємені. Водночас, було підкреслено, що Саудівська Аравія потерпає від ракетних атак, ударів дронів та інших загроз з боку про іранських угруповань. Тому США продовжуватиме підтримувати і допомагати Саудівській Аравії захищати свій суверенітет та територіальну цілісність [7].

Подальші кроки адміністрації Дж. Байдена засвідчили, що вона послідовно, наполегливо, і одночасно коректно втілює в життя заявлені у президентській промові завдання. У заяві Держсекретаря США Е. Блінкена з приводу анулювання визначення Ансараллаха як терористичної організації (12 лютого 2021 р.), наголос зроблено на тому, що такий крок допоможе єменським партіям сфокусуватись на залученні до діалогу, і американська сторона закликає всі партії працювати у напрямку досягнення остаточного політичного рішення, яке означатиме закінчення гуманітарної кризи, від якої потерпає єменський народ [8].

27 січня 2021 р. адміністрація Дж. Байдена тимчасово призупинила продаж зброї і техніки Саудівській Аравії та Об'єднаним Арабським Еміратам. Як заявив представник Держдепу, це стосується як продажу високоточної зброї Саудівській Аравії, так і найновіших винищувачів F-35 для Еміратів, як частини Угоди Авраама. Зазначена угода з Еміратами на суму 23 млрд дол США була підписана Д Трампом в останній день його перебування на посаді президента США. І хоча офіційні представники США запевнили, що у цьому немає нічого незвичайного і кожна нова адміністрація переглядає угоди про продаж зброї, ухвалені попередньою адміністрацією, така опція Байдена говорить про те, що у такий спосіб він прагне змінити позиції Саудівської Аравії та ОАЕ з деяких питань, пов'язаних з їхньою роллю у Ємені та інших частинах Близькосхідного регіону [9]. Водночас, Держсекретар США Е. Блінкен провів перемовини із міністрами закордонних справ Еміратів та Саудівської Аравії. З лютого 2021 р. у телефонній розмові з міністром закордонних справ ОАЕ Шейхом Абдуллою бін Заєдом Аль-Нагаяном йшлося про заходи у напрямку пониження напруги в регіоні, виконання Угод Авраама та співробітництва щодо захисту ОАЕ від регіональних загроз та для співпраці з метою зниження напруги та завершення конфліктів [10]. 5 лютого 2021 р. Е. Блінкен розглянув із міністром Саудівської Аравії Принцом Файсалом бін Фарханом низку питань, які торкалися регіональної безпеки, прав особистості та закінчення війни в Ємені. Зазначена дискусія відбулась в той самий день, коли США заявили про наміри переглянути визначення хуситів. Держсекретар США під час дискусії окреслив ключові пріоритети нової адміністрації США, в тому числі захист прав особистості та закінчення війни в Ємені [11]. Саудівська сторона фактично погодилась з рішенням Дж. Байдена щодо припинення підтримки війни в Ємені. Заступник міністра оборони Саудівської Аравії принц Халід бін Салман підкреслив, що Королівство підтримує всі

дипломатичні зусилля, спрямовані на досягнення всебічного поліпшення рішення по Ємену і вітає призначення Т. Лендеркінга спеціальним послом США у Ємені [12].

Однією з найбільш складних та делікатних проблем у американо-саудівських відносинах при новій адміністрації США є її негативне ставлення до нинішнього принца-спадкоємця Королівства Мохаммеда бін Салмана. Так, Е. Блінкен у своєму інтерв'ю каналу MSNBS 1 лютого 2021 р. прямо заявив про принца-спадкоємця: «Він був звинувачений нашою розвідувальною службою у тому, що наказав здійснити брутальне вбивство журналіста Хашоггі». Він пояснив, що Саудівська Аравія є для США важливим партнером у боротьбі з тероризмом, у намаганні забезпечити регіональну стабільність. Однак, продовжив Держсекретар США, американська сторона має бути впевненою у тому, що це партнерство має відповідати «нашим інтересам і нашим цінностям» [13].

Деякі наступні кроки, зроблені американською стороною, дозволяють зробити припущення, що адміністрація Дж. Байдена намагатиметься не допустити того, щоб Мохаммед бін Салман став у майбутньому королем Саудівської Аравії. Самим серйозним кроком стало оприлюднення 26 лютого 2021 р. доповіді Національної розвідки США, в якій саудівського принца-спадкоємця прямо звинувачено у безпосередній організації вбивства Дж. Хашоггі. На думку багатьох аналітиків, така опція адміністрації США фактично перекидає Мохаммеду бін Салману можливість стати королем країни [14].

Ці та деякі інші кроки американської сторони засвідчують наскільки серйозно нинішня адміністрація США розпочала перегляд відносин із Саудівською Аравією з тим, щоб привести їх у відповідність із національними інтересами та ключовими цінностями Сполучених Штатів.

Висновки. Автором проаналізовано впровадження основних принципів глобальної політики адміністрації Джо Байдена у відносинах з арабськими країнами Перської затоки, осмислено досягнуті результати та проблеми, які виникли, що надало можливість зробити наступні висновки.

Формування контурів зовнішньополітичного курсу адміністрації Дж. Байдена у взаємовідносинах з арабськими країнами Перської затоки та перші кроки у його реалізації демонструють, що саме на цьому напрямі відбувається найбільш складна ревізія та переформатування зовнішньої політики США. Фактично, арабські країни Перської затоки стали полігоном, де опрацьовуються нові підходи та форми зовнішньополітичної діяльності відповідно до принципів, які покладені в основу глобальної політики президента США Дж. Байдена: захист свободи, просування можливостей, підтримка універсальних прав, повага до закону і гідності кожної людини.

На початку формування свого курсу щодо відносин із зазначеною групою арабських країн, нова адміністрація США зосередилась на невідкладній корекції дій попереднього президента Д. Трампа та їхніх наслідків, які найбільшою мірою несумісні з підходами та принципами Дж. Байдена та його команди. Йдеться, передусім, про якнайшвидше припинення війни в Ємені, яка призвела до гуманітарної катастрофи, про перегляд сутності та замісту американо-саудівських відносин. Саме в цих питаннях Д. Трамп виявив схильність до використання рішень, до відкритого загравання з авторитарними режимами та лідерами, як це сталося, зокрема, у його відносинах з принцем-спадкоємцем

Саудівської Аравії Мохаммедом бін Салманом. Американсько-саудівські відносини були виведені з під контроль законодавчої гілки влади, що врешті-решт призвело до серйозних негативних наслідків.

Водночас, перед новою адміністрацією Дж. Байдена постало завдання зберегти й надалі розвивати ті позитивні досягнення, які напрацьовані у регіоні за часи президентства Д. Трампа. Йдеться, передусім, про Угоди Авраама, які мають серйозний вплив на формування альянсу проамериканських країн на Близькому Сході, що забезпечує інтеграцію Ізраїлю у регіон та поступову інтеграцію його технологічних можливостей з ресурсами арабських країн.

Список використаних джерел та літератури:

1. Шамшур О. Президент США окреслив основні напрями зовнішньої політики своєї адміністрації [Електронний ресурс] / О. Шамшур // Дзеркало тижня. – 2021. – 5 лютого. – Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/international/bajden-u-foggy-bottom.html>.
2. Biden Joe. Foreign Policy and American Leadership. The Power of America's Example: The Biden Plan for Leading the Democratic World to Meet the Challenges of the 21st Century. [Electronic Resource] // Joe Biden. – July 11. – 2019. – Mode to Access: <https://joebiden.com/americanleadership/>.
3. Ibish H. How Saudi Arabia Can Mend Fences with Biden and the Democrats. [Electronic Resource] / H. Ibish // The Arab Gulf States Institute in Washington. – 2020. – November 16. – Mode to Access: <https://agsiw.org/how-saudi-arabia-can-mend-fences-with-biden-and-the-democrats/>.
4. Ross D., Zazate J. Are There Pieces of Trump's Foreign Policy Worth Keeping? [Electronic Resource] / D. Ross, J. Zazate J. // Washington institute. – 2021. – January 27. – Mode to Access: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/are-there-pieces-trumps-foreign-policy-worth-keeping>.
5. Ibish H. How Saudi Arabia Can Mend Fences With Biden and the Democrats. [Electronic Resource] / H. Ibish // The Arab Gulf States Institute in Washington. – 2020. – November 16. – Mode to Access: <https://agsiw.org/how-saudi-arabia-can-mend-fences-with-biden-and-the-democrats/>.
6. Papa I. What Did the Confirmation Hearings Reveal About Biden's Middle East Policy? [Electronic Resource] / I. Papa // Washington institute. – 2021. – January 22. – Mode to Access: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/what-did-confirmation-hearings-reveal-about-bidens-middle-east-policy>.
7. Remarks by President Biden on America's Place in the World. [Electronic Resource] // The White House. – 2021. – February 4. – Mode to Access: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/02/04/remarks-by-president-biden-on-americas-place-in-the-world>.
8. Blinken A. J. Revocation of the Terrorist Designations of Ansarallah. Press Statement. [Electronic Resource] / A. J. Blinken // U.S. Department of State. – 2021. – February 12. – Mode to Access: <https://www.state.gov/revocation-of-the-terrorist-designations-of-ansarallah/>.
9. Strobel W. P. Biden Re-Examining U.S. Arms Sales to Saudi Arabia, U.A.E. [Electronic Resource] / W.P. Strobel // The Wall Street Journal. – 2021. – January 27. – Mode to Access: <https://www.wsj.com/articles/biden-freezes-u-s-arms-sales-to-saudi-arabia-uae-11611773191>.
10. Haboush J. US, UAE discuss ways to lower tensions, and conflicts in the region: State Department. [Electronic Resource] / J. Haboush // Al-Arabia. – 2021. – February 3. – Mode to Access: <https://english.alarabiya.net/News/gulf/2021/02/04/US-UAE-discuss-ways-to-lower-tensions-end-conflicts-in-the-region-State-Department>.
11. US Blinken, Saudi foreign minister discuss Yemen, human rights. [Electronic Resource] // Middle East Monitor. – 2021. – February 7. – Mode to Access: <https://www.middleeastmonitor.com/20210207-us-blinken-saudi-foreign-minister-discuss-yemen-human-rights/>.
12. Khalid bin Salman: Saudi Arabia Continues to Back Sustainable Political Resolution to Yemen Conflict. [Electronic Resource] // Asharo Al-Awsat. – 2021. – February 5. – Mode to Access: <https://english.aawsat.com/home/article/2786126/khalid-bin-salman-saudi-arabia-continues-back-sustainable-political-resolution>.

13. Henderson S. Blinken picks up the phone to firm up alliances – expert with most Gulf countries. [Electronic Recourse] / S. Henderson // *The Hill*. – 2021. – February 5. – Mode to Access: <https://thehill.com/opinion/international/537231-blinken-picks-up-the-phone-to-firm-up-alliances-except-with-most-gulf-countries>.
14. El-Fetouch A.A. The Khashoggi killing blocks the path to the throne for Bin Salman. [Electronic Resource] / A.A. el-Fetouch // *Middle East Monitor*. – 2021. – March 1. – Mode to Access: <https://www.middleeastmonitor.com/20210301-the-khashoggi-killing-blocks-the-path-to-the-throne-for-bin-salman/>.

References:

1. Shamshur, O. (2021, February 5). President of the United States outlined the main directions of foreign policy of his administration. *Mirror of the week*. <https://zn.ua/ukr/international/bajden-u-foggy-bottom.html>. [In Ukrainian].
2. Biden, Joe. (2019, July 11). Foreign Policy and American Leadership. The Power of America's Example: The Biden Plan for Leading the Democratic World to Meet the Challenges of the 21st Century. *Joe Biden*. <https://joebiden.com/americanleadership/>. [In English].
3. Ibish, H. (2020, November 16) How Saudi Arabia Can Mend Fences with Biden and the Democrats. *The Arab Gulf States Institute in Washington*. <https://agsiw.org/how-saudi-arabia-can-mend-fences-with-biden-and-the-democrats/>. [In English].
4. Ross, D. & Zazate, J. (2021, January 27). Are There Pieces of Trump's Foreign Policy Worth Keeping? *Washington institute*. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/are-there-pieces-trumps-foreign-policy-worth-keeping>. [In English].
5. Ibish, H. (2020, November 16). How Saudi Arabia Can Mend Fences With Biden and the Democrats. *The Arab Gulf States Institute in Washington*. <https://agsiw.org/how-saudi-arabia-can-mend-fences-with-biden-and-the-democrats/> [In English].
6. Papa, I. (2021, January 22). What Did the Confirmation Hearings Reveal About Biden's Middle East Policy? *Washington institute*. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/what-did-confirmation-hearings-reveal-about-bidens-middle-east-policy>. [In English].
7. Biden, J. (2021, February 4). Remarks by President Biden on America's Place in the World. *The White House*. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/02/04/remarks-by-president-biden-on-americas-place-in-the-world/>. [In English].
8. Blinken, A. J. (2021, February 12). Revocation of the Terrorist Designations of Ansarallah. Press Statement. *U.S. Department of State*. <https://www.state.gov/revocation-of-the-terrorist-designations-of-ansarallah/>. [In English].
9. Strobel, W. P. (2021, January 27). Biden Re-Examining U.S. Arms Sales to Saudi Arabia, U.A.E. *The Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/articles/biden-freezes-u-s-arms-sales-to-saudi-arabia-uae-11611773191>. [In English].
10. Haboush, J. (2021, February 3). US, UAE discuss ways to lower tensions, and conflicts in the region: State Department. *Al-Arabia*. <https://english.alarabiya.net/News/gulf/2021/02/04/US-UAE-discuss-ways-to-lower-tensions-end-conflicts-in-the-region-State-Department>. [In English].
11. US Blinken, Saudi foreign minister discuss Yemen, human rights. *Middle East Monitor*. <https://www.middleeastmonitor.com/20210207-us-blinken-saudi-foreign-minister-discuss-yemen-human-rights/>. [In English].
12. Asharo, Al-Awsat. (2021, February 5). Khalid bin Salman: Saudi Arabia Continues to Back Sustainable Political Resolution to Yemen Conflict. *Asharo Al-Awsat*. <https://english.aawsat.com/home/article/2786126/khalid-bin-salman-saudi-arabia-continues-back-sustainable-political-resolution>. [In English].
13. Henderson, S. (2021, February 5). Blinken picks up the phone to firm up alliances – expert with most Gulf countries. *The Hill*. <https://thehill.com/opinion/international/537231-blinken-picks-up-the-phone-to-firm-up-alliances-except-with-most-gulf-countries>. [In English].
14. El-Fetouch, A. A. (2021, March 1). The Khashoggi killing blocks the path to the throne for Bin Salman. *Middle East Monitor*. <https://www.middleeastmonitor.com/20210301-the-khashoggi-killing-blocks-the-path-to-the-throne-for-bin-salman/>. [In English].

Viacheslav Shved, Ph.D. (History), Associate Professor, The State institution «Institute of World History of NAS of Ukraine», Kyiv, Ukraine

OUTLINES OF THE FOREIGN POLICY COURSE OF THE JOSEPH BIDEN ADMINISTRATION TOWARDS THE ARAB COUNTRIES OF THE PERSIAN GULF

***Abstract.** The administration of the new US president is intensively working out the main directions of its foreign policy and identifying new approaches to the key problems of nowadays. In the context of restoring US leadership in the world, Joe Biden team outlines its new agenda in relations with the Arab countries of the Persian Gulf. The priority of the tasks set by the new US administration in this region is primarily due to the need to correct as soon as possible the problems that have largely arisen as a result of the voluntarist actions of former US president D. Trump.*

The aim of the article is to comprehensively study the formation of the Joe Biden administration's foreign policy outlines towards the Arab countries of the Persian Gulf in conformity with the US foreign policy in the region determined by the national interests and the main principles of the new US president and his team.

The scientific novelty of the article is determined by analysis of implementation by Joe Biden administration of main principles of its global policy concerning Arab countries of the Persian Gulf and understanding of its first achievements and problems.

The study, using historical and political analysis, found that among the first steps to correct the US foreign policy towards the Arab countries of the Persian Gulf, which would best combine democratic values with the restoration of US diplomatic leadership, the new US administration focused on the efforts to end the war in Yemen shortly and on the serious revision of the nature and content of the US-Saudi Arabia relations.

Such further steps by the J. Biden administration as the temporary suspension of arms sales to Saudi Arabia and the UAE, the annulment of the definition of the Hussites as a terrorist organization, the White House announcement to begin a review of US-Saudi relations, and the intention to release a report by US National Intelligence on the assassination of the journalist J. Hashoggi indicate the desire of J. Biden and his team to overcome the consequences of a number of individual actions of D. Trump in relations with this group of countries as soon as possible.

***Key words:** Joe Biden, Arab countries of the Persian Gulf, war in Yemen, Kingdom of Saudi Arabia, review.*

Надійшла до редколегії 10.01.2021

Олександр Іванов,
кандидат історичних наук, доцент,
ORCID: 0000-0002-0570-3448,

Михайло Бойко,
аспірант,
ORCID: 0000-0002-9182-1925,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Київ, Україна

ПОЛІТИКА ДЕНАЦИФІКАЦІЇ НІМЕЧЧИНИ У ВИСВІТЛЕННІ ПРЕДСТАВНИКІВ АМЕРИКАНСЬКОЇ НАУКОВОЇ І ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ (друга половина 1940-х – 1950-і роки)

***Анотація.** На основі аналізу опублікованих робіт американських дослідників (істориків, політологів, юристів, соціологів, філософів), автори ставлять за мету виявити основні тенденції, підходи, оцінки реалізації та подальших перспектив денацифікації Німеччини з точки зору американських науковців і політиків першого повоєнного десятиліття. Денацифікація стала однією з головних тем, яка широко обговорювалася в американському суспільстві в другій половині 1940-х – 1950-х рр., проте вказані публікації ще не були об'єктом окремого історіографічного аналізу ні у вітчизняній, ні у зарубіжній науковій літературі, що обумовлює новизну пропонованої статті.*

Спираючись на методи історіографічного аналізу та проблемно-хронологічного підходу, встановлено, що програма «перевиховання» Німеччини та її реалізація були неоднозначно сприйняті та оцінені різними дослідниками, внаслідок чого сформувалося два напрями в історіографії цієї проблеми. Перший і раніше сформований напрям демонстрував зважену позитивну оцінку політики денацифікації навіть за умови констатації певних проблем, недоліків чи навіть частково негативних результатів. Інший напрям, який викристалізувався пізніше, артикулював більші критичну, скептичну і навіть негативну точку зору на політику США в окупованій Німеччині. В американській історіографії простежується теза, що німці повинні самостійно вирішувати власні проблеми.

Загострення конфронтації з СРСР, страх перед можливою радикалізацією Німеччини, проблеми економічного повоєнного відновлення змусили США переглянути підходи до методів і темпів реалізації політики денацифікації і передати контроль за її виконанням новоутвореній ФРН, американському союзнику.

***Ключові слова:** американська військова адміністрація, денацифікація, люстрація, націонал-соціалізм, Німеччина.*

***Постановка проблеми.** Події Другої світової війни та їх безпосередні наслідки для багатьох дослідників, політиків та й пересічних громадян все ще залишаються одним із основних об'єктів їхньої уваги та суспільної історичної пам'яті. Зокрема, після 1945 року перспективи подальшого розвитку Німеччини було складно спрогнозувати. Проте погляди американців, той досвід, який США зібрали і переосмислили у здійсненні політики денацифікації Німеччини, є актуальним і сьогодні. Нині настав час підведення певних підсумків у переосмисленні досвіду цих глобальних історичних подій, остаточного подолання наслідків тоталітарних*

режимів у свідомості населення, необхідності рішуче позбутися залишків цієї спадщини у різних її проявах.

Метою дослідження є аналіз та оцінка того досвіду денацифікації Німеччини, який був накопичений та осмислений представниками політичного істеблішменту та наукових кіл США у перше повоєнне десятиліття, що по суті стало першою фазою у становленні історіографії проблеми. Саме тому в даній статті використовуються переважно методи історіографічного аналізу та проблемно-історичного підходу до розгляду проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У перші повоєнні роки наукових публікацій на тему денацифікації з'являлося відносно небагато. Їхня кількість, а це переважно статті в різних наукових періодичних виданнях США, варіюється в межах трьох десятків, які на даний момент доступні для аналізу в цифровій базі даних англomовних журналів на електронному ресурсі JSTOR (від англ.: Journal Storage). Цей ресурс заснований президентом Принстонського університету Вільямом Боуеном. Він наповнюється більш, ніж 900 видавцями і містить понад 1900 журналів з 50 наукових дисциплін. Аналізовані статті дають досить репрезентативні уявлення про ті точки зору, які панували в американському суспільстві і політикумі стосовно мети, результативності та подальших перспектив і наслідків процесу денацифікації. По-перше, причини цьому були досить очевидні, оскільки суспільство цікавилось актуальними політичними темами, однією з яких була ситуація у повоєнній Німеччині, й зокрема хід її денацифікації. По-друге, аналітичні публікації з'явилися саме у наукових виданнях, а не в публіцистичних, що вкрай важливо, зокрема в «Анналах Американської академії політичних і соціальних наук», «Американському журналі міжнародного права», «Щорічнику американської політичної думки». По-третє, їх автори, хоча й мали академічне походження чи науковий статус, проте в основному були тісно пов'язані з військово-політичними структурами, які здійснювали політику денацифікації.

Наукову новизну пропонованої статті визначає те, що не лише в українській історичній науці, але й серед досліджень зарубіжних авторів предметного історіографічного аналізу наукових публікацій в американській науковій періодиці першого повоєнного десятиліття з цієї тематики ще не проведено. Саме тому автори ставлять перед собою завдання виявити основні тенденції, підходи та оцінки ходу та подальших перспектив денацифікації Німеччини, які містилися в аналітичних публікаціях американських авторів.

Виклад основного матеріалу. Одним із аспектів політичної програми США на підконтрольній території Німеччини стала погоджена країнами-союзницями денацифікація. Американська окупаційна влада здійснювала комплекс заходів, базуючись на власних уявленнях і припущеннях, амбіціях і планах, ресурсах і можливостях, з метою трансформації суспільства з тоталітарного на демократичний лад. Звісно, такий суспільний експеримент не міг відбуватися ідеально й без недоліків, зважаючи на проблеми і труднощі перехідного періоду.

Публічна оцінка денацифікації зі сторони американського суспільства не змусила довго на себе чекати. Підтвердження цьому слугує той факт, що уже влітку 1945 року, ще до закінчення війни з Японією, було зроблено перші спроби її аналізу. Здебільшого піонерами цього процесу були політики, дипломати, радники, адміністративний персонал Американської військової адміністрації, військовослужбовці, які перебували на підконтрольній США території Німеччини,

а також ті, хто був причетний до реалізації програми трьох основних «Д»: денацифікації, демілітаризації та демократизації. Вони фіксували свої оціночні судження, особистий досвід, або перебіг програми і її реалізацію. Проте варто зазначити, що більшість їхніх публікацій на цю тему не була безпосередньо науковими дослідженнями, а здебільшого публіцистичними роботами особистого характеру, як-от нотатки [3], мемуари, інтерв'ю чи спогади [11]. В основному, автори репрезентували власні рефлексії і не претендували на загальне прийняття їхньої позиції.

В поле зору наукової спільноти денацифікація потрапила дещо пізніше. Вона стала полем дослідження як істориків, так і представників інших суспільних наук, зокрема, політологів, соціологів, філософів. Головним завданням для них було зібрати якомога більше матеріалу, проаналізувати його і спробувати дати відповідь на питання, чи справді денацифікацію можна вважати ефективним інструментом ціннісної переорієнтації суспільства. Фактично перше повоєнне десятиліття – це період формування першої хвилі наукового інтересу до денацифікації і презентації в публічному дискурсі досліджень, часто неповних, недосконалих, емоційних про програму, яку аналізували по гарячих слідах, що мало, вочевидь, свій вплив.

Перші дослідницькі публікації, які концентрувалися на аналізі ситуації в повоєнній Німеччині та оцінці перспектив денацифікації, містили чимало припущень щодо процесу «перевиховання» німців. Вперше для США з'явився реальний шанс експортувати західне бачення демократії по ту сторону Атлантичного океану, на територію Німеччини, історична практика якої не мала міцних демократичних основ. І вперше дослідники мали змогу оцінити готовність США виконувати таку роль. Як наслідок, денацифікація піддавалася гострій критиці різних зацікавлених сторін щодо її методів, способів реалізації, наслідків і результатів. Багато хто не тільки не сприймав денацифікацію як серйозний реформаторський інструмент, але вважав її стратегічною помилкою американської сторони.

Дискусія, що склалася навколо денацифікації Німеччини розділила американських дослідників першої генерації на два напрями. Перший з них передбачав зважену, обережну, навіть позитивну оцінку при всіх проблемах, недоліках чи результатах, які навіть могли і не відповідати запланованим цілям. Здебільшого, його формували ті, хто був дотичний до урядових і військових структур Білого дому на території Німеччини, зокрема Американської військової адміністрації.

Так, одним з перших оприлюднив свій аналіз та оцінку розпочатої денацифікації Гарольд Цинк, політичний радник у штабі Вищого командування Об'єднаних Експедиційних Сил у своїй статті «Погляди політолога на діяльність військового врядування на Європейському театрі дій» від 1946 року. Він характеризує денацифікацію як ретроспективну копію аналогічних процесів, що відбувалися після Першої світової війни, коли Веймарська республіка під контролем союзників позбавлялася прихильників кайзера Вільгельма II [27, с. 1108]. Обережні порівняння Цинка є цілком слушні в тому плані, що зміни – це завжди краще, ніж їхня відсутність, навіть якщо вони недосконалі. У іншій своїй статті «Організація американського військового врядування» того ж 1946 року позиція Цинка знову досить стримана. Однак, на його думку, Американська військова адміністрація, в структурі якої він працював, повинна була відкрито

презентувати успіхи програми «перевиховання» німецького суспільства в публічному просторі як німців, так і американців, оскільки за кошти останніх і проходив експеримент такого масштабу [26, с. 329-349].

Ідеї Цинка розвинув Елмер Плішке, робота якого під назвою «Денацифікація Рейху» вийшла друком на початку 1947 року. В ній автор також погоджується з важливістю денацифікації, яка необхідна для трансформації національних цінностей німців [19, с. 153-172]. Слід зазначити, що Плішке був одним із авторів програми денацифікації та інкорпорував її у закони і нормативні акти, на які опиралася Військова адміністрація [20, с. 45]. Разом з Цинком він дотримувався думки про те, що будь-яка практика, спрямована на відхід від нацистської ідеології, має право на успіх і буде виграшною за будь-яких обставин.

Тенденцію такої однозначно позитивної оцінки продовжив Джордж Шустер, який обіймав посаду директора Хантер Коледжу в Нью-Йорку, а згодом і Земельного комісара Баварії під час американської окупації. Він схвально оцінює окремі напрями денацифікації, як і загальну демократизацію суспільних настроїв. Більшість заходів, до яких долучилася Військова адміністрація, окрім судових процесів, пише Шустер у статті «Німецьке перевиховання: успіх або невдача», якісно змінили повсякденне життя і здійснили колосальний вплив на молодь. Молодь, яка могла порівняти два абсолютно різні режими, формувала нову Німеччину. Хоча на 1947 рік Шустеру ще складно було робити висновки про успіх «перевиховання» німців, проте його освітянський досвід переконував у тому, що американська культура і вестернізація, яку поширювали спершу військові, а згодом журналісти, молодіжні лідери, вчителі, викладачі, ставала невід'ємною частиною реального повсякденного життя німців [22, с. 14-17].

Іншою ключовою ідеєю, високо оціненою низкою дослідників, стало делегування відповідальності місцевій владі за проведення денацифікації на локальному рівні, що остаточно відбулося в 1947–1948 роках. Про це пише генерал-майор Джон Хілдрінг, який у 1943–1946 рр. обіймав посаду Директора відділу цивільних справ у Військовому департаменті уряду США, а також інспектував діяльність Американської військової адміністрації. У своїй статті «Що є нашою метою в Німеччині», опублікованій в 1948 році, він розглядає денацифікацію як логічне продовження війни уже не на європейському театрі військових дій, а в суспільній свідомості. Американці боролися за право своєї та інших держав жити мирно і насолоджуватися життям [8, с. 79]. Відповідно, денацифікація, яку дехто вважав непотрібною, щонайменше такою не була. Поміркованість Хілдрінга можна спостерігати і в тому, що він розглядає денацифікацію не як своєрідну програму помсти, а виключно як політичний інструмент, який унеможливить збереження влади в руках колишніх нацистів, а поверне державу до німецьких громадян. Він відкидав заклики відомого політика Генрі Моргентау, міністра фінансів США у 1934–1945 рр., який пропонував радикальну програму розчленування Німеччини на декілька держав, її деіндустріалізацію та перетворення в аграрну країну [14, с. 47-64].

До проблеми відповідальності німецької сторони за здійснення денацифікації звертався також згадуваний вище Елмер Плішке у роботі «Закон і процедура здійснення денацифікації», яка стала широко доступною в 1947 році [18, с. 825]. Хочеш отримати прихильність – делегуй відповідальність. Лінію Плішке продовжив американський соціолог німецького походження Рудольф Геберле у

роботі «Спостереження за соціологією соціальних рухів». Хоча перед США в цей час постала проблема конфронтації з СРСР і денацифікація як комплекс заходів відійшла на другий план, рішення передати контроль над нею місцевій німецькій владі було напрочуд виваженим і стратегічно правильним [6, с. 350]. Американська влада зуміла здобути довіру німецького населення. Вочевидь, фраза про те, що цілковита перемога передбачає цілковиту відповідальність, в цьому випадку для США обернулася виграшною стороною.

Після двох років окупації контроль американської влади послаблюється, і німці отримують більше владних повноважень, хоча і дуже обмежених. Однак, денацифікація, яку реалізовували «свої», а не «чужі», уже по-іншому сприймалася суспільством. Інший американський соціолог німецького походження Ганс Шпеєр, який працював у структурі Американської військової адміністрації, доповнює ідеї Плішке і Геберле про відповідальність іншою ключовою тезою, яка характеризувала німецьке суспільство. На окупованій території відбулося посилення згуртованості і кооперації місцевого населення, про що він пише у статті «Майбутнє німецького націоналізму». Позитивна оцінка денацифікації, на його думку, знаходить підтвердження і в наступному – відсутність морального переродження шляхом внутрішньої революції проти нацистського режиму. Німці змушені були погодитися, прийняти і реалізувати політику денацифікації, якщо вони не змогли виступити проти нацистської політики раніше. Таким чином, денацифікація виконала місію революції і її сприймали уже як метод позбавлення влади одних громадян та соціальної реабілітації інших. Наполягання на денацифікації зі сторони США посилили пряму і непряму солідарність колишніх нацистів і тих, хто себе такими не вважав, у прагненні уникнути чи пом'якшити свою персональну відповідальність за причетність до злочинів гітлерівського режиму. Для них окупація американською армією була вимушеним явищем і вони розуміли, що це лише питання часу, яке потрібно пережити, пристосуватися до нього або внутрішньо кооперуватися [23, с. 432-437].

Така позиція Шпеєра, Плішке і Геберле здебільшого пояснюється їхнім розумінням фактичної ситуації на окупованих територіях. Десь більше, десь менше, але маховик змін і переорієнтації Німеччини на демократичні цінності було запущено. Одним з основних і цілком законних методів проведення денацифікації для Американської військової адміністрації було масове анкетування всього дорослого населення, яке слугувало основою для виявлення причетності до скоєння злочинів і розуміння характеру співпраці пересічного німця з нацистським режимом. Всього в американській зоні окупації було заповнено 13 млн анкет, за якими 4 млн осіб було кваліфіковано за чотирма категоріями, як такі, що в тій або іншій мірі були причетними до злочинів чи активної підтримки нацизму [12, с. 48]. Такий опитувальник передбачав отримання відповідей на перелік питань щодо професійної діяльності та політичної активності анкетованих у роки нацизму. Військова адміністрація мала можливість зіставити і перевірити інформацію, вказану німцями в цих анкетах, з іншими джерелами, зокрема з матеріалами захопленого ними партійного архіву НСДАП, чи іншими свідченнями, і на цій підставі визначити ступінь причетності анкетованих до нацизму. Уникнути заповнення такої анкети було вкрай складно, бо без цього неможливо було отримати продовольчу картку. Отже, спираючись на ці джерела та методи, Американська військова адміністрація мала цілком повне та реальне бачення

ситуації в цій сфері та інформувала відповідним чином Вашингтон про стан та прогрес у реалізації програми денацифікації.

Паралельно зі зваженим, навіть помірковано позитивним напрямом американської історіографії, у США формується інша течія в сприйнятті та висвітленні програми денацифікації, яка схилилася до більш скептичних, навіть негативних точок зору та оцінок. У публікаціях таких авторів можна зустріти дві ідеї чи оцінки, які взаємодоповнюють одна одну. З одного боку, вказується на невідповідність результатів денацифікації анонсованим планам, зокрема щодо судових процесів над підозрюваними і належного покарання усіх причетних. Нюрнберзький процес – це суд лише над найвищим партійним керівництвом, однак по всій території Німеччини відбулися тисячі судових процесів, на яких чимало осіб змогло уникнути покарань. З іншого боку, робиться висновок про неспроможність США – єдиного фактичного гаранта західної демократії після Другої світової війни – реалізувати демократичний експеримент на практиці. І звідси формується загальна оцінка. Вона полягає в тому, що в результаті окупації програли обидві сторони: і німці, і американці; німці – бо не мали вибору і перебували під пресом, що мав знищити спадок нацистських цінностей, американці – бо відмовилися від повної денацифікації. А отже нову повоєнну німецьку державу формували люстровані і амністовані нацисти, які здебільшого не зазнали серйозних покарань. Економічна ситуація і загроза конфронтації з СРСР змусили піти на домовленості з власною совістю і принципами.

Однією з перших тез, яка потрапила під різку критику дослідників, став острах перед можливим поверненням старих еліт. Юридичні практики, що здійснювала Військова адміністрація, не переконували в тому, що це унеможливить колишнім нацистам шлях до влади. Андреас Дорпален, юрист-практик і професор історії університету Огайо, у своїй статті «Розділена окупація Німеччини», надрукованій у 1946 році, цілком слушно вказує на те, що денацифікація проводиться з постійними затримками, непродуманими інструкціями, частими коригуваннями, тому її ефективність перебуває під серйозною загрозою [2, с. 587]. Дійсно, як зауважує дослідник, німецька промисловість перебувала на 1946 рік у приватній власності. Їхні власники та бізнес-партнери були зацікавлені в тому, щоб уникнути процесу люстрації, зважаючи на те, що великі німецькі підприємці спонсорували раніше Гітлера. Наскільки це було реальною загрозою – судити складно з точки зору сучасних реалій, але Дорпален слушно вказує на те, що подібні речі були цілком реальні, щоб уберегти себе від американського правосуддя.

Острах перед «переродженням» підтримував також інший представник американської юриспруденції Алвін Джонсон у роботі «Денацифікація», опублікованій в 1947 році. Відсутність буржуазної революції у Німеччині, як-от під проводом Кромвеля в Англії, чи Великої Французької революції чи навіть Більшовицької, викликають глибокий острах у дослідника. Веймарську республіку, яка була породжена революцією, можна назвати умовно стабільною, однак рівно настільки, наскільки дозволяли переможці і тримали її під своїм контролем. Своєчасна виплата репарацій і політичний порядок, який створював видиму міцність державних інститутів, призвели до напруженої внутрішньої атмосфери і подальшого приходу до влади Гітлера [10, с. 59-60]. Джонсон, порівнюючи досвід двох світових воєн, застерігав американський політичний істеблішмент від

можливого повторення минулого сценарію. В цьому сенсі Джонсон аргументовано зазначає, що немає жодних гарантій того, що подібний прихід не відбудеться знову, оскільки жодна окупаційна армія не в силі зробити з кожного німця демократа, варіація політичних поглядів якого є надзвичайно широкою – від мілітаризму до націоналізму, нацизму, авторитаризму чи тоталітаризму і т. д. І в тому, що США десь з 1947 року скорегували свою політику щодо переможеної Німеччини і відмовилися від стягнення репарацій з підконтрольних їй територій, певна заслуга належить і американським науковцям.

На 1947 – 1948 рр. стало очевидним, що за два роки окупації Військовій адміністрації мало що вдалося вирішувати без погодження з Білим домом. Ф. Вільямс у статті «Німецька думка та американський ізоляціонізм» репрезентував власне бачення результатів денацифікації у 1945 – 1947 років. Задоволення базових потреб населення у харчуванні, відновленні зруйнованого житлового фонду – перші дві проблеми, які найбільше хвилювали німців [24, с. 179-180]. Вочевидь, для урядовців з Вашингтону викорінення нацизму було завданням більш важливим, аніж продовольча проблема, що однак не відповідало як реаліям повоєнного часу для німців, так і йшло в розріз з результатами опитувань, які збирав Вільямс як директор відділу зв'язків з громадськістю.

Конфлікт інтересів поступово загострювався. Проблема повернення старих еліт знову потрапила в поле зору науковців, коли США вирішили за краще передати контроль за судовими процесами над колишніми нацистами німецькій владі. Фактично в історіографії можна простежити другу хвилю різкої критики такого кроку. США через свою Військову адміністрацію в Німеччині не були спроможні забезпечити системність проведення судових процесів, хоч до початку 1946 року вони повністю перебували під прямим військовим контролем американців. Таким чином значна кількість тих, хто мав понести покарання, змогли його уникнути, натомість велика кількість номінальних нацистів, які не приймали остаточних рішень, а лише виконували директиви, отримані зверху, були змушені або виплатити штраф, зазвичай невеликого розміру, або втратили роботу, якщо вона передбачала певні керівні функції.

Таку оцінку підтверджує політичний радник Державного департаменту США Джон Герц у своїй статті «Фіаско денацифікації в Німеччині» від 1948 року. Він пише, що генерал Люсіус Клей під час промови перед Радою земель 5 листопада 1946 року висловив власне розчарування щодо перебігу політики «перевиховання» і фактично попередив населення про те, що Американська військова адміністрація поверне собі контроль за проведенням денацифікації Німеччини, якщо упродовж наступних двох пробних місяців не буде продемонстровано суттєвих зрушень і покращень [7, с. 73]. Герц звертає увагу на те, що за будь-яких обставин фактичний ультиматум від США втілити було неможливо, оскільки чисельність штату американських військових скоротили до такого рівня, що проконтролювати чи самостійно втілювати денацифікацію на практиці не вдалося б. Тейлор Коул, який вивчав денацифікацію цивільної служби, апелює до того факту, що для проведення загальної демократизації не достатньо 5-6 років, а потрібно хоча б кілька десятиліть, якщо цим займатиметься виключно німецька сторона [1, с. 17-18]. Тим більше, зауважує Герц, денацифікація – всього лише тимчасове явище в історії Німеччини і навряд чи матиме успіх, зважаючи як на пасивність населення щодо внутрішньої революції проти Гітлера під час Другої світової війни, так і на

американську політику «умиротворення» або «заспокоєння» німців навіть при знищеному їхньому військовому арсеналі.

Гострота критики Герца зчинила справжній фурор серед американської наукової спільноти. В той же час починає лунає все більше закликів до аналізу правових основ денацифікації і взагалі законності такого процесу. Ряд дослідників починають сумніватися у його легітимності і публікують власні напрацювання з цього приводу. В 1948 році в західних зонах почався процес підготовки Парламентською радою проекту німецького Основного закону. Доктор філософії з університету Міннесоти Роберт Ньюман у роботі «Нова Конституція в Німеччині», що вийшла в 1948 році, зауважив дуже важливу деталь з точки зору права. Правовий казус полягав у тому, що Сполучені Штати фактично загнали себе в глухий кут: якщо Американська військова адміністрація наполягатиме на виконанні денацифікаційних законів, то майбутня німецька Конституція не тільки не зможе гарантувати прав і свобод пересічних німців, але й перешкоджатиме чи суперечитиме чинності нормативних актів [16, с. 455-456]. З одного боку, переслідування нацизму – це необхідний крок оновлення політичної еліти, а з іншого, денацифікація передбачає необхідність трансформувати політичну систему на демократичних засадах, при цьому заклавши конфлікт інтересів двох рівнозначних влад, програми яких суперечать одна одній.

Професор Бернард Мельцер, прокурор на Нюрнберзькому трибуналі, у статті «Примітки стосовно деяких аспектів дискусії щодо Нюрнберзького процесу» від 1947 року доходить висновку, що покарання вищого політичного керівництва Німеччини на судовому процесі і денацифікація німецького населення – це два різні, не тотожні один одному явища. Гітлер і його оточення денонсували пакт Бріана-Келлога про відмову від війни як засобу ведення національної політики. Це дозволило їм згідно тодішньої діючої веймарської Конституції формально цілком легально вести війну. Прецедентом стало те, що люстрації зазнало ледве чи не все населення Німеччини щодо співучасті в нацистських злочинах, яке не приймало ключових, стратегічних рішень і було фактично переслідуване без правової основи, яка була погоджена, визнана, інкорпорована в німецький Основний Закон. Крім того, дивним є те, що за злочини проти людства були покарані тільки німці. Чимала їх кількість отримала покарання різного ступеня вини, однак союзники забули про те, як СРСР поводити себе у Фінляндії чи Польщі або той факт, що США не зобов'язані виправдовуватися перед іншими за Хіросіму, а пересічний американець – давати свідчення на судовому процесі щодо підтримки політики Трумена [13, с. 457-458]. Стандарти – це завжди умовність, питання в тому, хто її контролює.

Теза про законність денацифікації і легітимність пов'язаних з нею судових процесів знайшла своє продовження в іншій проблемі. Це стосувалося проблеми «моральної несправедливості» денацифікації і так званої «юридичної жорстокості» щодо німецького суспільства, що також обговорювалося як серед науковців, так і серед населення. В цьому руслі позиціонував свої погляди Джозеф Наполі, який працював упродовж 3 років в Американській військовій адміністрації в Бремені. Згідно Наполі серед німецького населення стало популярним критикувати денацифікацію за те, що вона несправедлива щодо одних людей, вирашна для інших і погано керована третіми. В Німеччині все частіше лунала теза, що переслідування нацистів і їх прибічників за скоєні злочини – рівнозначно обмеженню свободи слова і думки, переслідуванню тих, хто свідомо і несвідомо

підтримував нацистський режим. Хоча очевидно, що це два абсолютно не порівнювані явища. Така політика США, на думку німців, вкрай дисоціює з американськими ідеями демократії про свободу власних політичних поглядів [15, с. 116-122]. Трагічність цієї ситуації, за словами Джозефа Наполі, полягала в тому, що таким наративам вірять, при тому, що жахи Дахау, Бельзена, Бухенвальда відбувалися зовсім недавно.

На кінець 1940-х рр. стало очевидним, що денацифікація уже фактично завершилася і чимало дослідників почали писати про її недоліки та невдачу, висловлювали скептицизм щодо належного функціонування демократичних інститутів ФРН. Підставою для того, щоб ретельніше оцінити результати і наслідки денацифікації, слугувало те, що з'явилася нова німецька держава, яка сфокусувалася на вирішенні внутрішніх економічних та соціальних питань. Паралельно з Джоном Герцом, який критично висловлювався про політику «перевиховання», цю проблему аналізував і Вільям Греффіт, професор Гарвардського університету і радник з денацифікації у Військовій адміністрації. Його стаття під назвою «Денацифікація в Американській зоні окупації Німеччини» вийшла в 1950 році. Роботи обох дослідників дуже схожі в оціночних судженнях програми денацифікації, однак Греффіт більш категоричний у власних міркуваннях. Справа у тому, що недостатню ефективність денацифікації він пояснює у рівній мірі трьома причинами: внутрішня – суперечності в американському уряді; міжнародна – посилення протистояння з СРСР; німецька – опозиційність місцевих еліт [5, с. 74-76]. Греффіт відзначив, що 1947 рік став переломним для політики денацифікації. Група конгресменів відвідала в той рік Німеччину і прийшла до висновку, що денацифікацію не лише невірною спланували, але й зовсім невдало реалізували на практиці. Непродуманість і хаотичність свідчили про те, що програму «перевиховання» німців слід завершувати, а на перший план має вийти економічне відновлення країни. Вільям Греффіт апелює до того факту, що американські платники податків не зобов'язані витратити свої чесно зароблені кошти на те, що змінити дуже важко. Йдеться про реформування Німеччини на демократичний лад і очищення від нацистської ідеології. В час протистояння з СРСР краще вкласти американський долар не в судові процеси, а в ті речі, які матимуть більш практичне значення.

Інший американський політолог німецького походження Карл Фрідріх у статті «Військовий уряд і диктатура» від 1950 року, підкреслює важливу концептуальну проблему. Німеччину, окуповану США, навчатимуть демократії під контролем Військової адміністрації або ж, іншими словами, німці перебуватимуть під впливом конституційної диктатури, яка очевидно мало чим відрізняється від тоталітарної, не маючи реальних важелів впливу протиставити щось американцям [4, с. 3-7]. Концепція Фрідріха перегукується з позицією Алвіна Роквела, юридичного радника у Військовій адміністрації США, який опублікував у 1950 році статтю під назвою «Повоєнні проблеми в окупованій Німеччині: американська демократія vs російська демократія», що містить висновки щодо трансформації Німеччини [21, с. 432]. США вдалося вилучити у підпорядкованій нині зоні окупації з публічного простору тих, хто міг пропагувати нацистські цінності і впливати на суспільну думку, що було зроблено як на Нюрнберзькому процесі, так і в ході низки інших судових слухань. Про це пише також Елі Нобелман, детектив Військової адміністрації і член Американської асоціації

міжнародного права. Американцям вдалося таки унеможливити збереження влади в руках найвідоміших нацистів чи їх прибічників у вищих політичних колах, хоча такі дії США формально не відповідали нормам міжнародного права, і зокрема 43 статті Гаазького статуту 1899 року, які вимагали від окупаційної влади поважати і неухильно дотримуватися чинних законів переможеної держави. Для німців, пише у своїй статті Елі Нобелман, легальність тих чи інших кроків Військової адміністрації виглядала вкрай сумнівною, хоча в період 1945 – 1946 років частка тих, хто не був проти окупації впала всього лиш з 60% до 55% [17, с. 850-852].

Американські науковці, що досліджували питання денацифікації Німеччини в перші повоєнні роки, сходилися на тій думці, що досить рано все ж таки давати однозначну оцінку американській політиці у цій сфері. Очевидно, що в більшості авторів простежується негативне ставлення до такої трансформації Німеччини, яку здійснювали з Вашингтону, але на яку не було запиту самого німецького суспільства. Вочевидь, програму денацифікації можна назвати «революцією директив» або «революцією нормативних актів», які надсилалися з Білого дому. В такому разі відповідальність за неї мають взяти на себе обидві сторони, які вийшли однак після Другої Світової війни у різних політичних статусах. Більше того, якщо результатом військової кампанії, яку проводили США, мала стати перемога не тільки над Німеччиною, то денацифікація – відповідно апогеєм над нацизмом як політичною системою, що зробити, на жаль, не вдалося, радше трансформувати або видозмінити шляхом негласного суспільного договору.

До середини 1950-х інтерес до денацифікації зі сторони дослідників поступово слабшає. На передній план виходить Холодна війна, що стає новим фокусом для дискусій в суспільстві. США перейшли до вирішення більш глобальних завдань, серед яких денацифікація вже розчинялася в більш загальній проблемі широкої демократизації суспільно-політичного життя. Хаджо Холборн у своїй роботі «Американська зовнішня політика і європейська інтеграція», що вийшла в 1953 році, погоджується з тезою, що денацифікацію проводили прискорено, що закономірно впливало на якість її результатів. Але такий «суспільний стрес» за будь-яких умов виявився необхідним і знову ж таки доцільним, оскільки переможців не судять. США потрібна сильна Європа, ключем до якої є стабільна Німеччина. Німці повинні зрозуміти, що за скоєні злочини треба нести покарання і ніхто не зможе убезпечити себе від правосуддя [9, с. 6-9]. В такому ж руслі опублікував власну аналітику «Німці як партнери?» Річард Ярес, в якій теза про неуспіх денацифікації корелюється з тим, як західні німці сприймають американців, що підсилюється небезпекою зі сторони СРСР [25, с. 469-470].

Висновки. В час активної трансформації Німеччини в перше повоєнне десятиліття формується перша хвиля зацікавленості і вивчення процесу денацифікації американськими дослідниками. Ця тема була як дуже гострою і резонансною серед широких верств політично активного американського суспільства, так і мала значний вплив на політичний істеблішмент США. Дискусії щодо денацифікації спершу формували ті, хто працювали в урядових структурах і були дотичні до її практичної реалізації, але не завжди належали до академічного кола, при цьому аналіз денацифікації оприлюднювався в наукових періодичних виданнях.

Програма «перевиховання» Німеччини та її реалізація були неоднозначно сприйняті та оцінені різними дослідниками, що призвело до формування двох напрямів у історіографії цієї проблеми. Перший і дещо раніше сформований напрям демонстрував зважену позитивну оцінку політики денацифікації навіть за умови констатації певних проблем, недоліків чи навіть частково негативних результатів. Інший напрям, який викристалізувався дещо пізніше, артикулював більш критичну, скептичну і навіть негативну точку зору на політику США в окупованій Німеччині. В американській історіографії простежується теза, що все ж таки німці повинні самостійно вирішувати власні проблеми. Будь-які зміни можуть бути успішними за умови запиту суспільства. Якщо населення відмовляється від активного політичного життя і ставить собі за мету передусім забезпечення власного добробуту, то цьому слід сприяти, тримаючи руку на пульсі щодо крайніх політичних рухів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Cole T. The Democratization of the German Civil Service. / Cole T. // *The Journal of Politics*. – 1952. – 14 (1). – P. 3-18.
2. Dorpalen A. The Split Occupation Of Germany. / A. Dorpalen A. // *The Virginia Quarterly Review*. – 1946. – 22(4). – P. 581-597.
3. Fahy C. The Lawyer In Military Government (Germany). / C. Fahy // *Proceedings of the Section of International and Comparative Law (American Bar Association)*. – 1946. – pp. 29-37.
4. Friedrich C.-J. Military Government and Dictatorship. / C.-J. Friedrich // *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. – 1950. – 267. – P. 1-7.
5. Griffith W.-E. Denazification in the United States Zone of Germany. / W.-E. Griffith, // *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 1950. – 267. – P. 68-76.
6. Heberle R. Observations on the Sociology of Social Movements. / R. Heberle // *American Sociological Review*. 1949. – 14(3). – P. 346-357.
7. Herz J.-H. The Fiasco of Denazification in Germany. / J.-H. Herz // *Political Science Quarterly*. – 1948. – 63(4). – P. 569-594.
8. Hilldring J.-H. What Is Our Purpose in Germany? / J.-H. Hilldring // *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. – 1948. – 255. – P. 77-83.
9. Holborn H. American Foreign Policy and European Integration. / H. Holborn. // *World Politics*. – 1953. – 6(1). – P. 1-30.
10. Johnson A. Denazification. / A. Johnson // *Social Research*. – 1947. – 14 (1). – P. 59-74.
11. Liss S. Revival of Free Labor Organizations in the United States Occupation Zone in Germany: A Preview. / S. Liss. // *Southern Economic Journal*. – 1947. – 13(3). – P. 247-256.
12. McCloy J. Present Status of Denazification. / J. McCoy // *Office of the U.S. High Commissioner for Germany, 5th Quarterly Report on Germany, October 1–December 31, 1950*. – P. 46-55.
13. Meltzer B.-D. A Note on Some Aspects of the Nuremberg Debate. / B.-D. Meltzer. // *The University of Chicago Law Review*. – 1947. – 14(3). – P. 455-469.
14. Morgenthau H. *Germany Is Our Problem*. / H. Morgenthau. – New York: Harper&Brothers. – 1945. – 239 p.
15. Napoli J.-F. Denazification from an American's Viewpoint. / J.-F. Napoli // *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 1949. – 264. – P. 115-123.
16. Neumann R.-G. New Constitution in Germany. / R.-G. Neumann // *The American Political Science Review*. – 1948. – 42(3). – P. 448-468.
17. Nobleman E.-E. Military Government Courts: Law and Justice in the American Zone of Germany. / E.-E. Nobleman. // *American Bar Association Journal*. – 1947. – 33(8). – P. 777-852.
18. Plischke E. Denazification Law and Procedure. / E. Plischke // *The American Journal of International Law*. – 1947. – 41(4). – P. 807-827.
19. Plischke E. Denazifying the Reich. / E. Plischke. // *The Review of Politics*. – 1947. – 9(2). – P. 153-172.
20. Plischke E. *U.S. Department of State: A Reference History*. / E. Plischke. – Westport, Conn.: Greenwood Press. – 1999 – 806 p.

21. Rockwell A.-J. Post-War Problems in Occupied Germany: American Democracy versus Russian Democracy. / A.-J. Rockwell. // *American Bar Association Journal*. – 1950. – 36(5). – P. 359-434.
22. Shuster G.-N. German Reeducation: Success or Failure. / G.-N. Shuster. // *Proceedings of the Academy of Political Science*. 1949. – 23(3). – P. 12-18.
23. Speier H., Riezler K. The Future Of German Nationalism. / H. Speier, K. Riezler // *Social Research*. – 1947. – 14(4). – P. 421-454.
24. Williams F.-W. German Opinion and American Isolationism. / Williams, F.-W. // *The Public Opinion Quarterly*. – 1947. – 11(2). – P. 179-188.
25. Yahraes R.-A. The Germans as Partners? / R.-A. Yahraes // *The Antioch Review*. – 1953. – 13(4). – P. 468-484.
26. Zink H. American Military Government Organization in Germany. / H. Zink. // *The Journal of Politics*. – 1946. – 8(3). – P. 329-349.
27. Zink H. A Political Scientist Looks at Military Government in the European Theater of Operations. / H. Zink. // *The American Political Science Review*. – 1946. – 40(6). – P. 1097-1112.

References:

1. Cole, T. (1952). The Democratization of the German Civil Service. *The Journal of Politics*, 14(1), 3–18. [In English].
2. Dorpalen, A. (1947). The Split Occupation Of Germany. *The Virginia Quarterly Review*, 22(4), 581–597. [In English].
3. Fahy, C. (1946). The Lawyer In Military Government (Germany). *Proceedings of the Section of International and Comparative Law (American Bar Association)*, 29-37. [In English].
4. Friedrich, C.-J. (1950). Military Government and Dictatorship. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 267, 1–7. [In English].
5. Griffith, W.-E. (1950). Denazification in the United States Zone of Germany. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 267, 68–76. [In English].
6. Heberle, R. (1949). Observations on the Sociology of Social Movements. *American Sociological Review*, 14(3), 346–357. [In English].
7. Herz, J.-H. (1948). The Fiasco of Denazification in Germany. *Political Science Quarterly*, 63(4), 569–594. [In English].
8. Hilldring, J.H. (1948). What Is Our Purpose in Germany? *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 255, 77–83. [In English].
9. Holborn, H. (1953). American Foreign Policy and European Integration. *World Politics*, 6(1), 1–30. [In English].
10. Johnson, A. (1947). Denazification. *Social Research*, 14(1), 59-74. [In English].
11. Liss, S. (1947). Revival of Free Labor Organizations in the United States Occupation Zone in Germany: A Preview. *Southern Economic Journal*, 13(3), 247-256. [In English].
12. McCloy, J. (1950). Present Status of Denazification. *Office of the U.S. High Commissioner for Germany, 5th Quarterly Report on Germany. October 1–December 31, 1950*, 46-55. [In English].
13. Meltzer, B.-D. (1947). A Note on Some Aspects of the Nuremberg Debate. *The University of Chicago Law Review*, 14(3), 455-469. [In English].
14. Morgenthau, H. (1945). *Germany Is Our Problem*. New York: Harper&Brothers. [In English].
15. Napoli, J.-F. (1949). Denazification from an American's Viewpoint. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 264, 115-123. [In English].
16. Neumann, R. G. (1948). New Constitution in Germany. *The American Political Science Review*, 42(3), 448-468. [In English].
17. Nobleman, E.-E. (1947). Military Government Courts: Law and Justice in the American Zone of Germany. *American Bar Association Journal*, 33(8), 777-852. [In English].
18. Plischke, E. (1947). Denazification Law and Procedure. *American Journal of International Law*, 41(4), 807–827. [In English].
19. Plischke, E. (1947). Denazifying the Reich. *The Review of Politics*, 9(2), 153–172. [In English].
20. Plischke, E. (1999) U.S. Department of State: A Reference History. Westport, Conn.: Greenwood Press. [In English].
21. Rockwell, A.-J. (1950). Post-War Problems in Occupied Germany: American Democracy versus Russian Democracy. *American Bar Association Journal*, 36(5), 359-434. [In English].

22. Shuster, G. N. (1949). German Reeducation: Success or Failure. *Proceedings of the Academy of Political Science*, 23(3), 12-18. [In English].
23. Speier, H., Riezler K. (1947). The Future Of German Nationalism. *Social Research*, 14(4), 421-454. [In English].
24. Williams, F.-W. (1947). German Opinion and American Isolationism. *The Public Opinion Quarterly*, 11(2), 179-188. [In English].
25. Yahraes, R. A. (1953). The Germans as Partners? *The Antioch Review*, 13(4), 468-484. [In English].
26. Zink, H. (1946). American Military Government Organization in Germany. *The Journal of Politics*, 8(3), 329-349. [In English].
27. Zink, H. (1946). A Political Scientist Looks at Military Government in the European Theater of Operations. *The American Political Science Review*, 40(6), 1097-1112. [In English].

Oleksandr Ivanov, Ph.D. (History), Associate Professor,
Mykhailo Boiko, Ph.D. student,
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

DENAZIFICATION POLICY IN GERMANY IN THE COVERAGE BY THE REPRESENTATIVES OF AMERICAN SCIENTIFIC AND POLITICAL THOUGHT IN THE SECOND HALF 1940s-1950s

***Abstract.** Based on an analysis of published works by American researchers (historians, political scientists, lawyers, sociologists, philosophers), the majority of whom was involved in the preparation and implementation of the process of re-education of Germans in the first postwar years, the authors aim to identify the main trends, approaches, assessments of the progress and future prospects of denazification of Germany from the point of view of American scientists and politicians of the first postwar decade. Denazification became one of the main public topics that was widely discussed in American society in the second half of the 1940s and 1950s, but these publications have not yet been the subject of a separate historiographical analysis in either ukrainian or foreign scientific literature that determines the novelty of the proposed article.*

Discussions were formed by those who were involved in its implementation and did not always express the views of academics alone. Based on the methods of historiographic analysis and problem-chronological approach, it was found that the program of «re-education» of Germany and its implementation were ambiguously perceived and evaluated by different researchers, which led to the formation of two directions in historiography of this problem. The first and a little earlier formed direction showed a balanced positive assessment of the denazification policy even if certain problems, shortcomings or even partially negative results were stated. Another trend, which crystallized a little later, articulated a more critical, skeptical, and even negative view of US policy in occupied Germany. In American historiography there is a thesis that the Germans must solve their own problems.

The assessment of denazification took place at a time of critical geopolitical change in Europe, interest in which waned in the 1950s. Exacerbation of the confrontation with the USSR, fear of possible radicalization of Germany, problems of postwar economic recovery forced the United States to reconsider approaches to methods and rates of denazification policy and transfer control over its implementation to the newly formed Germany, an American ally.

Key words: American military administration, denazification, lustration, National Socialism, Germany.

Надійшла до редколегії 07.05.2021

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

УДК: 94(47+57)«198»:341.018(73)

Олександр Ковальков,
кандидат історичних наук, доцент,
Центральноукраїнський державний педагогічний
університет ім. В. Винниченка,
м. Кропивницький, Україна
ORCID: 0000-0003-2344-3050

САНКЦІЇ США ПРОТИ СРСР У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ РАДЯНСЬКОЮ АГРЕСІЄЮ В АФГАНІСТАНІ (1980 – 1988 рр.)

***Анотація.** Мета статті полягає у висвітленні санкцій, накладених на СРСР Сполученими Штатами Америки у зв'язку з агресією в Афганістані. В основі методології дослідження – методи контент-аналізу історичних джерел, проблемно-хронологічний, типологічний, порівняльний.*

Основні результати та висновки. Радянську інтервенцію в Афганістан у грудні 1979 р. засудили більшість країн світу. Особливо різкою була реакція на ті події з боку США, що призвели до загострення «холодної війни» та погіршення радянсько-американських відносин. Продовження політики санкцій, започаткованої президентом Дж. Картером у 1980 р., стало головним засобом тиску на СРСР адміністрацією Р. Рейгана. Простежено етапи запровадження торгових, економічних і науково-технологічних обмежень щодо СРСР та дискусії щодо них в американських політичних та ділових колах. Завдяки зусиллям американської дипломатії до санкцій приєдналися союзники США в Західній Європі, Канада, Австралія, Японія та інші країни. Встановлено, що основними напрямками санкцій було обмеження продажу СРСР обладнання для паливно-енергетичного комплексу, високотехнологічних продуктів та відмова у наданні «дешевих» позик. Наслідки санкцій посилилися через падіння цін на нафту в 1985 – 1986 рр., до яких, на думку автора, могли бути причетні США. Метою американської санкційної політики було змусити радянське керівництво здійснити внутрішні зміни та переглянути принципи зовнішньої політики, зокрема, в «афганському питанні». Американські санкції згубно позначилися на радянській економіці, поглибили кризу радянської системи та сприяли подальшому технологічному відставанню СРСР від розвинених країн. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше на підставі нових американських джерел розглянуто санкції проти СРСР, запроваджені Сполученими Штатами Америки у зв'язку з радянською агресією в Демократичній республіці Афганістан.

***Ключові слова:** США, адміністрація Р. Рейгана, СРСР, агресія в Афганістані, санкції.*

***Постановка проблеми.** Радянська інтервенція в Афганістан погіршила радянсько-американські відносини, спричинила згортання «розрядки» і загострення «холодної війни». Це засвідчили жорстка реакція адміністрації Дж. Картера на події кінця грудня 1979 р. у Кабулі, дискусія в ООН у січні 1980 р. і перші «афганські» антирадянські санкції, до яких США вдалися того ж року. Подальше загострення афганської кризи, перетворення її на головний фронт «холодної війни» зробило американські санкції щодо СРСР головним*

інструментом протидії радянській конфронтаційній політиці в світі та примушення Москви до поступок. Сучасне повернення до політики санкцій у зв'язку із гібридною агресією Російської Федерації в Україні та інших державах актуалізує вивчення такого досвіду в минулому, з'ясування його механізмів, ефективності та здатності впливати на політику агресора.

Аналіз досліджень та публікацій. Санкційна політика США та її вплив на СРСР розглядалися в українській, російській та західній історіографії. У контексті вивчення зовнішньої політики адміністрації Р. Рейгана до неї зверталися українські вчені А. М. Годлюк [13], Д. С. Крисенко [15], А. О. Овчаренко [16]. Енергетичний чинник у зовнішній політиці США 1980-х рр. досліджував М. М. Сайчук [17; 18; 20]. Вплив американських санкцій на кризу і розпад СРСР розглядали російські автори Ю. П. Бокарев [5], Д. А. Ванюков [6], Є. Т. Гайдар [11], А. В. Шубін [22], але вони не пов'язували їх з афганською політикою СРСР. Натомість в американській та західноєвропейській історіографії такий зв'язок присутній. Прикладами можуть слугувати праця американського вченого Дж. Ловенстейна [25] та «Кембриджська історія “холодної війни”» [32].

Джерельною базою даного дослідження стали Директиви з національної безпеки (National Security Decision Directives) [26; 27; 28; 29; 30; 31], службове листування американських посадовців щодо санкцій проти СРСР та інші документи з III та XII томів збірників «Міжнародні відносини Сполучених Штатів» (Foreign Relations of the United States) [23; 24].

Мета статті полягає у висвітленні санкцій, накладених на СРСР адміністрацією Президента США Р. Рейгана у зв'язку з агресією в Афганістані, їх ефективності та наслідків.

Виклад основного матеріалу. Адміністрація Р. Рейгана успадкувала накладені на СРСР у зв'язку з інтервенцією в Афганістан у грудні 1979 р. санкції. Найбільш відчутним серед торговельних та економічних обмежень, до яких приєдналися союзники США по НАТО, Австралія й Японія, було зернове ембарго [див. 14]. Ці санкції, які були миттєвою реакцією на дії СРСР у ДРА, нова адміністрація не лише зберегла, але й посилила. На останньому етапі «холодної війни» економічний чинник став вирішальним аргументом Білого дому у протистоянні з СРСР. За словами міністра оборони США К. Уайнбергера, «задум полягав у тому, щоб зробити ставку на нашу силу й їхню слабкість. А це означало – робити ставку на економіку і технології» [Цит. за: 6, с. 132].

Продовж першого року президентства Р. Рейгана в Білому домі та Конгресі за участі ділових кіл тривали дискусії щодо санкцій. Найбільше обговорювали зернове ембарго, запроваджене на початку 1980 р. Ще під час ухвалення цього рішення в США розуміли його можливі негативні наслідки: окрім матеріальних збитків (біля 5 млрд дол.), посадовців непокоїли проблеми зберігання зерна, пошук нових ринків, можливе падіння цін і невдоволення фермерів [24, р. 379]. До того ж СРСР швидко знайшов альтернативу американській пшениці, що зменшило згубний вплив санкцій на його економіку. 11 лютого 1981 р. сенаторка від Канзасу Н. Касебаум запропонувала або скасувати ембарго, або ж запровадити обмеження на увесь американський експорт, аби розділити тягар санкцій, який ліг на фермерів [23, р. 43-44]. Член Ради національної безпеки (РНБ) Р. Пайпс у меморандумі до радника президента з національної безпеки Р. Аллена писав, що попри економічну збитковість зернове ембарго варто зберегти. Оскільки це було покарання Кремля за

Афганістан, то можлива відмова від нього могла спричинити нерозуміння союзників: як США можуть вимагати від них дотримуватися санкцій, якщо вони самі зніматимуть їх [23, р. 109]? США усе ж зняли ембарго: у 1982 р. СРСР закупив 5,16 млн. т. американської пшениці [8, с. 273], тобто такий же обсяг, як і до запровадження обмежень. Цей тактичний відступ не означав відмови Вашингтона від стратегічної мети, сформульованої З. Бжезінським: змусити СРСР якомога більше заплатити за Афганістан. 6 липня 1981 р. Державний секретар А. Хейг, підсумовуючи обговорення можливої торговельної політики щодо СРСР на засіданні РНБ, у меморандумі до Р. Рейгана звернув увагу на важливості для радянської економіки паливно-енергетичного сектору. Прибутки від продажу нафти й газу давали Москві доступ до технологій, які використовувалися в оборонному комплексі. А. Хейг запропонував запровадити обмеження, які змогли б зірвати будівництво трубопроводу Уренгой–Помари–Ужгород, яким планувалося транспортувати газ до Європи. Цьому могла завдати залежність європейських союзників від радянських енергоносіїв, тож задля уникнення можливих непорозумінь із ними він запропонував розглянути можливість надання їм альтернативних джерел енергії [23, р. 204-206].

Так США у своїй політиці санкцій щодо СРСР зосередилися на енергетиці та технологіях. Директор ЦРУ У. Кейсі в аналітичному звіті про стан радянської економіки від 29 жовтня 1981 р. констатував проблеми у багатьох галузях і прогнозував подальшу її залежність від західних технологій. Серед найбільш вразливих позицій він назвав обладнання для нафтогазової промисловості (труби великого діаметру, обладнання для їх прокладання, компресори), продукти харчування (зернові, м'ясо) і «дешеві» кредити. За прогнозами, обмеження доступу до західних технологій загрожувало СРСР істотними збитками. Утім, на думку розвідника, обмежень лише з боку США було замало, оскільки Москва могла знайти європейські чи японські замінники американського обладнання. Тож важливою була координація зусиль із союзниками [23, р. 341-343]. Про це йшлося і в аналітичній записці ЦРУ від 17 листопада того ж року. СРСР потребував західних технологій, окрім енергетичної, в електронній, аерокосмічній, суднобудівній галузях. Кошти на їх придбання Москва отримувала передусім за рахунок продажу енергоносіїв і західних кредитів. Тож обмеження в цих сферах, за умови збереження тогочасного рівня військових витрат, мало позначитися на рівні життя населення. Аналітики також вважали, що односторонніх американських санкцій буде недостатньо [23, 351-353].

29 грудня 1981 р. Р. Рейган заборонив експорт до СРСР нафтового і газового обладнання [23, рр. 478-479, 485-486]. Продовж січня–лютого 1982 р. тривали дискусії щодо залучення до цих санкцій європейських союзників і Японії. Директивою з національної безпеки №24 (NSDD-24) Р. Рейган уповноважив державний департамент, департаменти фінансів, оборони і торгівлі, а також РНБ відрядити своїх представників до Італії, Франції, Великої Британії та Франції для обговорення заборони на експорт до СРСР нафтогазового обладнання, виробленого на їхній території дочірніми компаніями та/або за американськими ліцензіями, а також відмови Москві в кредитах [26]. Водночас у Вашингтоні обговорювали механізми запровадження обмежень, контролю за ними і можливі ризики таких дій. За підрахунками експертів, американські компанії могли втратити до 265 млн дол., а європейські – до 870 млн. До того ж, за прогнозами, ці обмеження не могли

завадити завершенню будівництва трубопроводу, а лише відтермінувати його [23, р. 491-493].

Не всі союзники США підтримали ідею санкцій. Країни Західної Європи надто залежали від радянських енергоносіїв і були зацікавлені у радянських ринках збуту своєї продукції. Окрім того, Європа відчувала себе вразливою перед радянською військовою міццю, тож була більше зацікавлена у «розрядці». Європейців непокоїла і мета санкцій. Французький міністр торгівлі М. Жобер у розмові з одним американським посадовцем сказав: «Ви просите нас відбутися з вами у подорож, але не кажете, куди ви прямуєте і де ми опинимося?» [23, р. 499] По поверненні американської місії з Європи один з її членів (Баклі) звітував, що Франція і ФРН висловилися проти відмови СРСР у нових кредитах, а Бонн не схвалював торговельних санкцій, запропонованих Штатами [23, р. 505].

Зрештою, 22 червня 1982 р. Директивою з національної безпеки №41 (NSDD-41) Р. Рейган заборонив експорт нафтового і газового обладнання до СРСР як виробленого американськими компаніями, так і їх філіями в Європі [27]. Хоча формальним приводом була ситуація в Польщі, ці обмеження доповнили «афганські» санкції і пізніше були підтверджені саме у зв'язку з радянською окупацією ДРА. Головна ідея санкцій – економічні збитки (за прогнозами, СРСР міг щороку втрачати до 20 млрд дол.) [23, р. 708] і, як наслідок, зменшення військового потенціалу, також відповідала прагненню Вашингтона змусити СРСР заплатити якомога вищу ціну за Афганістан.

За два дні після схвалення NSDD-44 представники Білого Дому і Конгресу зустрілися з представниками бізнесу. Голова «Катерпіллар» повідомив, що компанія вже звільнила 35 тис. працівників, а втрата радянського ринку загрожувала значними збитками. Його підтримав голова «Джон Дір», яка звільнила 9,5 тис. робітників. Зауважувалося, що СРСР добудує трубопровід, оскільки зможе знайти заміники американського обладнання, як це було із зерном. Утім, головною тезою перемовин стало те, що «комерційні інтереси не можуть замінити принципи», тож обмін думками не змінив прийнятого рішення [23, р. 628–631]. Від санкцій постраждали майже 60 американських фірм. Так, «Катерпіллар» втратила 90 млн. дол., «Дженерал Електрик» – 175 млн. Проте аналітики переконували, що ці втрати будуть значно меншими за прогнозовані збитки СРСР [23, с. 649].

Директивою з національної безпеки №66 (NSDD-66) від 29 листопада 1982 р. обмеження, встановлені Директивами №№24 і 41 для європейських компаній, були частково скасовані взамін на згоду європейських країн більш жорстко контролювати поставки до СРСР технологій і не надавати йому «дешевих» кредитів. Але послаблення не стосувалися санкцій, запроваджених у відповідь на вторгнення СРСР до ДРА та заборони на експорт нафтогазового обладнання [28]. Це підтвердила Директива з національної безпеки №75 (NSDD-75) від 17 січня 1983 р. З огляду на залежність СРСР від західних технологій і кредитів і неможливість компенсувати їх за рахунок сателітів зі Східної Європи, США та їхні союзники мали і надалі уникати субсидування радянської економіки технологіями чи «дешевими» кредитами. Щодо торгівлі, то вона мала бути взаємовигідною, але лише в не стратегічних сферах. Метою санкцій було проголошено спонукання Кремля до внутрішніх політичних і соціально-економічних змін, які могли зменшити радянську агресивність у світі. Щодо афганського питання, то США і надалі мали тиснути на Москву задля збільшення її політичних, військових і

матеріальних витрат до повного припинення окупації ДРА [29]. До цих санкцій додалися закриття радянської закупівельної місії в Нью-Йорку, запровадження жорсткого контролю над експортом, призупинення видачі ліцензій на продаж електронно-обчислювальної техніки, відстрочення переговорів щодо нової «зернової» угоди, відмова в поновленні договору з енергетики та науково-технічної співпраці. Під тиском Штатів країни Західної Європи підвищили відсоткові ставки по кредитах для СРСР до 11,25%, а згодом – до 17%. Ці обмеження поширювалися і на решту країн «соціалістичної співдружності» [15, с. 175, 198].

Восени 1982 р. у США створили міжвідомчу групу для контролю над експортом [12, с. 106]. Як наслідок, суттєво змінилася структура радянсько-американської торгівлі. Радянський експорт до США навіть зріс з 154,8 млн руб. у 1982 р. до 305 млн. руб. у 1984 р. [8, с. 271; 9, с. 268]. Імпорт із США до СРСР також зріс з 2,071 млрд руб. у 1982 р. до 2,829 млрд. у 1984 р. [8, с. 273; 9, с. 271-272]. Проте у ньому падала частка високотехнологічної продукції. Якщо в 1979 р. СРСР закупив американських машин і обладнання на 342,236 млн руб., то в 1984 р. – на 137 [7, с. 279; 9, с. 271–272]. До інтервенції в ДРА високі технології становили майже 33% радянського імпорту із США, а в 1983 р. – 5% [6, с. 132]. І це були переважно запчастини до поставлених раніше машин і обладнання [17, с. 21].

Дієвим механізмом контролю за торгівлею з СРСР був КОКОМ (CoCom) – Координаційний комітет з багатостороннього експортного контролю (до його складу входили представники 15 країн-членів НАТО), через який США впливали на торгівлю своїх союзників [21, с. 61]. У жовтні 1982 р. за наполяганням США КОКОМ уклав список з майже 50 товарів, заборонених для продажу до СРСР [12, с. 107]. США удесятеро збільшили (до 100 тис. дол.) штраф за порушення компаніями експортного контролю [17, с. 19]. Це вплинуло на торгівлю СРСР з іншими країнами. Так, Японія, важливий постачальник наукомісткої продукції, у 1983 р. скоротила продаж до СРСР машин і обладнання з 1,156 млрд дол. до 733 млн., а обладнання для машинобудування – з 19,140 до 7,616 млн дол. [9, с. 241–243].

США посилили контроль за науковими зв'язками між обома країнами, адже через них Москва могла отримувати необхідні технології. У 1980 р. було запроваджено мораторій на заходи, заплановані в рамках домовленостей з АН СРСР. З часом Білий дім дозволив обмежені контакти в сферах, які становили для США «особливий інтерес», а також неофіційний обмін між окремими вченими [4, с. 9-10]. Адміністрація Р. Рейгана посилила ці обмеження. У серпні 1982 р. міністерство оборони США заборонило публікацію понад 100 статей американських учених-учасників міжнародної конференції з проблем розробки оптичних приладів у Сан-Дієго за участю радянських науковців [12, с. 105].

Ініційовані Вашингтоном і підтримані його союзниками санкції були згубними для радянської економіки. Західне обладнання було унікальним, і його не можна було замінити відповідними аналогами з інших країн. Для прикладу, СРСР будував найбільші в світі магістральні трубопроводи. Труби діаметром 1 420 мм. ніде більше в світі не використовувалися. СРСР сам їх не виготовляв, і в середині 1980-х рр. обсяги радянських закупівель труб перевищили їх загальне виробництво у США, Великобританії та Франції [18, с. 112]. На додачу Радянський Союз залежав від західних ринків збуту енергоносіїв і джерел твердої валюти. Так, за оцінками радянських економістів, на базі придбаного передусім у США

обладнання за другу половину 1970-х – першу половину 1980-х рр. в СРСР були введені в дію значні потужності в газовій, хімічній, нафтохімічній, металургійній, лісній, целюлозо-паперовій, вугільній та інших галузях. Так, у хімічній промисловості за рахунок західного технологічного обладнання потужності з виробництва аміаку зросли на 54,8%, карбаміду – на 79,2%, поліетилену – на 54% [2, с. 30]. Тож унаслідок запровадження санкцій технологічне відставання СРСР від Заходу лише посилювалося.

З початком другого терміну Р. Рейгана антирадянські санкції посилилися. Зовні відносини між країнами не змінилися, обсяги двосторонньої торгівлі були сталими. У травні 1984 р. було пролонговано на наступні 10 років Американсько-радянську угоду про економічну, промислову і технічну співпрацю, поновила роботи двостороння робоча група для обміну інформацією та прогнозування економічних тенденцій. Директива з національної безпеки №155 (NSDD-155) навіть передбачала можливе пом'якшення торговельних обмежень, які, все ж, не стосувалися технологій та обладнання для енергетичного сектору [30]. Але США скористалися залежністю радянської економіки від експорту нафти й газу.

На початку 1980-х рр. СРСР експортував 119 млн т нафти, 43 млн т нафтопродуктів та 35 млрд м³ газу. Це давало державі біля 40 млрд дол. на рік. Частка енергоносіїв в радянському експорті зросла з 46,8% на початку 1980-х рр. до 53,7% у 1985 р. Водночас доля машин і обладнання за цей же час впала 15,8 до 13,9% [18, с. 52–53]. СРСР повністю залежав від експорту енергоносіїв. Лише в 1970-ті рр., скориставшись високими цінами на нафту, золото й алмази СРСР збільшив експорт до країн з твердою валютою вдесятеро (з 2,4 млрд дол. у 1979 р. до 23,6 млрд у 1980 р.). За ці кошти СРСР закуповував промислові товари і продовольство, хоча дефіцит торгівлі з розвиненими країнами лишався значним (3–4 млрд дол. на рік) [5, с. 336–337]. Без нафтодоларів неможливими були озброєння і переозброєння, адже до обвалу цін на нафту нафтовий комплекс забезпечував 20% надходжень до бюджету і 70–75% усіх валютних надходжень [3, с. 62]. Саме сприятлива кон'юнктура світових цін на енергоносії дозволяла радянській економіці компенсувати технологічне відставання від Заходу. Тобто тоді, коли західні країни переживали «комп'ютерну революцію», радянська економіка виживала за рахунок сировинних галузей.

Ситуація докорінно змінилася у 1985 – 1986 рр. У серпні 1985 р. Саудівська Аравія стрімко збільшила обсяги видобутку нафти: з 2,34 млн барелів на день обсяги зросли до 4,68 млн у грудні 1985 р. і до 6,21 млн барелів у серпні 1986 р. Як наслідок, якісна нафта «Аравійська легка» подешевшала з 27,53 дол. за барель у 1985 р. до 13,1 дол. у 1986 р. [18, с. 139–140]. Важка радянська нафта коштувала ще дешевше (бл. 10 дол.). Для СРСР це мало катастрофічні наслідки: в 1986 р. він був змушений продати вп'ятеро більше нафти, аби отримати таку ж кількість імпортного обладнання, що і роком раніше [5, с. 341]. За оцінками вітчизняних і російських дослідників, втрати могли бути від 10 [15, с. 219] до 20 млрд дол. щороку [3, с. 165].

По сьогодні тривають дискусії щодо причин обвалу цін на нафту та причетності до цього США. Так, український вчений М. М. Сайчук доводить, що це не було результатом американсько-саудівських домовленостей, що падіння цін на нафту почалося ще в березні 1983 р. (тоді «Аравійська легка» подешевшала з 34 до 29 дол. за барель), що були інші «фундаментальні причини падіння цін», як то

вихід на ринки енергоносіїв з Великобританії, Нідерландів, Норвегії, американської Аляски, розвиток енергозберігаючих технологій [19, с. 238-239]. Такої ж думки більшість російських економістів, експертів і журналістів. Утім, російський історик Ю. П. Бокарев вважав, що падіння цін на нафту стало наслідком американсько-саудівських домовленостей [5, с. 341], а казахський вчений С. М. Акимбеков обвал цін назвав «нафтовою зброєю» США проти СРСР [1, с. 355].

Попри відсутність прямих доказів, припускаємо можливість причетності США до падіння цін на нафту. «Афганська проблема» активізувала співпрацю між Вашингтоном і Ер-Ріядом, що втілювалося в спільному фінансуванні афганського опору та співробітництві у постачанні зброї та іншого майна моджахедам. Відомо, що Саудівська Аравія погодилася виділити на ці потреби такі ж кошти, як і США. Внаслідок підписання у жовтні 1981 р. «Угоди сторіччя» Саудівська Аравія отримала від США зброї на майже 9 млрд дол. 17-24 червня 1985 р. відбувся політ «Діскавері» з саудівським космонавтом принцом Султаном Саудом на борту [18, с. 136]. Останній став не лише першим саудівським, але й першим арабським космонавтом, а Саудівська Аравія – першою арабською космічною державою. США самі були зацікавлені у дешевій нафті: тоді, коли СРСР втрачав щороку до 50% валютних надходжень, вони скоротили витрати на енергоносії на 71,5 млрд дол. [15, с. 218]. Від цього виграли і союзники США в Європі.

Падіння цін на нафту посилило ефект від американських санкцій і сповна відповідало стратегії американської політики щодо СРСР в афганському питанні – змусити СРСР заплатити якомога вищу ціну за Афганістан. Обладнання і технології для енергетичної галузі, як було видно, були головним стрижнем антирадянських санкцій. Проте окрім збитків для СРСР, вони спричинили втрати й американських компаній та їх партнерів і філій в Європі та Японії. Падіння ж цін на нафту вдарило передусім по СРСР, а самі США від них навіть виграли.

Санкції дозволили США досягнути, принаймні частково, своєї мети. СРСР змушений був відмовитися від другої гілки трубопроводу, втрачаючи при цьому 7-8 млрд дол. щороку [15, с. 204]. Радянський ПЕК не виконував виробничих планів з видобутку і транспортування нафти й газу. Це спричинило зменшення ефективності нафтогазової промисловості, зростання аварійності та нерациональних витрат коштів. Усе це вело до скорочення надходжень твердої валюти і зростання бюджетного дефіциту (за оцінками ЦРУ, дефіцит бюджету в 1985 – 1987 рр. зріс учетверо, а до кінця 1988 р. – уп'ятеро і сягнув 100 млрд руб. [15, с. 236-237]), задля покриття якого СРСР був змушений вдаватися до нових позик на Заході [19, с. 12] на не вигідних для себе умовах. Замінити прибутки від нафти і газу було нічим. Так, більшість покупців, радянської зброї стали неплатоспроможними, і у 1986 р. прибутки від її продажу впали на 20% [15, с. 219]. Якість же продукції радянської промисловості здебільшого була критично низькою і не відповідала запитам західних покупців.

Під тиском санкцій СРСР потрапив у складну соціально-економічну та фінансову кризу. При цьому в умовах загального погіршення соціально-економічного становища були сектори, які не могли скорочуватися. Так, військові витрати, передусім через Афганістан, зростали на 15–20 млрд руб. Щороку [15, с. 204]. А це означало падіння життєвого рівня, ускладнення подальшої підтримки «братніх» режимів в Європі і світі. На думку більшості дослідників, саме економічні труднощі змусили нове радянське керівництво на чолі

з М. С. Горбачовим шукати діалогу з Заходом і оголосити нову зовнішньополітичну стратегію, відому як «нове політичне мислення».

Про те, що «нафтова зброя» могла бути частиною політики США щодо СРСР в афганському питанні, свідчить Директива з національної безпеки №166 (NSDD-166) від 27 березня 1985 р. Підтверджуючи головну стратегічну мету – змусити СРСР залишити Афганістан і сприяти відновленню його незалежного статусу – США мали посилити всебічний тиск на Москву будь-якими засобами [31]. Саме з початку другого президентського терміну Р. Рейгана США та їхні союзники значно збільшили військово-фінансову підтримку афганської опозиції, що лише посилює наше припущення про спланованість обвалу цін на нафту.

Висновки. На підставі переважно американських джерел нам вдалося з'ясувати зміст і наслідки американських санкцій у зв'язку з радянською інтервенцією в Афганістан. Вона спричинила погіршення радянсько-американських відносин та втрату того взаємовигідного потенціалу співробітництва між двома державами в різних сферах, який був напрацьований за десятиліття «розрядки». У 1980-х рр. радянсько-американські відносини зіпсувалися на всіх рівнях. Сполучені Штати Америки намагалися тиснути на СРСР і змусити його переглянути політику щодо Афганістану. Головним інструментом цього стала система санкцій та обмежень, які США, заручившись підтримкою союзників по НАТО та поза її межами, запровадили проти СРСР. Економічні та технологічні обмеження, передусім у життєво важливій для Москви нафтогазовій галузі, посилені обвалом цін на нафту в 1985 – 1986 рр., завдали радянській економіці потужного удару. Схоже, що сукупність чинників, які спричинили загострення кризи радянської системи та, зрештою, її демонтаж та розпад СРСР були похідними від «афганських» санкцій та завершення ери «дорогої нафти». США своїми санкціями перетворили Афганістан на найбільш кошовну помилку радянської зовнішньої політики, яка вплинула в подальшому на долю Радянського Союзу. Отримані результати можуть бути підставою для дослідження впливу афганської політики СРСР в 1979 – 1991 рр. на соціально-економічні, суспільно-політичні й ідеологічні процеси в Радянському Союзі в останні роки його існування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Акимбеков С. М. История Афганистана / С. М. Акимбеков. – Астана – Алматы: ИМЭП при Фонде Первого Президента, 2015. – 848 с.
2. Батулин Т. Ф. Торгово-экономическое сотрудничество между СССР и США / Т. Ф. Батулин // США. Экономика. Политика. Идеология. – 1986. – №9. – С. 26–32.
3. Безбородов А. Перестройка и крах СССР. 1985–1993. / А. Безбородов, Н. Елисеев, В. Шестаков. – СПб.: Норма, 2010. – 216 с.
4. Берденников Н. А. О состоянии научно-технических связей между СССР и США / Н. А. Берденников // США. Экономика. Политика. Идеология. 1985. – №8. – С. 3–12.
5. Бокарев Ю. П. СССР и становление постиндустриального общества на Западе, 1970–1980-е годы / Ю. П. Бокарев. – М.: Наука, 2017. – 381 с.
6. Ванюков Д. А. Эпоха застоя / Д. А. Ванюков. – М.: ООО ТД «Издательство Мир Книги», 2008. – 240 с.
7. Внешняя торговля СССР в 1979 г. – М.: Статистика, 1980. – 286 с.
8. Внешняя торговля СССР в 1982 г. – М.: Финансы и статистика, 1983. – 280 с.
9. Внешняя торговля СССР в 1983 г. – М.: Финансы и статистика, 1984. – 282 с.
10. Внешняя торговля СССР в 1984 г. – М.: Финансы и статистика, 1985. – 280 с.

11. Гайдар Е. Т. Гибель империи. Уроки для современной России / Е. Т. Гайдар. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2007. – 448 с.
12. Гейвандов С. К. «Технологическая политика» США в отношении СССР / С. К. Гейвандов – М.: Наука, 1985. – 190 с.
13. Годлюк А. М. Зовнішньополітичний та безпековий феномен рейганізму: автореф. дис. ... канд. політ. наук: спец.: 23.00.04. «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / А. М. Годлюк; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – К., 2009. – 16 с.
14. Ковальков О. Л. Реакція світової спільноти на радянське вторгнення до Афганістану / О. Л. Ковальков // Наукові записки. – Випуск 18. – Серія: Історичні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – С. 59–67.
15. Крисенко Д. С. За лаштунками Білого дому: фактори формування політики США щодо СРСР періоду адміністрації Р. Рейгана (1981–1989) / Д. С. Крисенко. – Біла церква: Вид. Пшонківського О. В., 2014. – 500 с.
16. Овчаренко А. О. Зовнішньополітична стратегія адміністрації Р. Рейгана / А. О. Овчаренко. – К.: Знання, 2000. – 88 с.
17. Прокудин Е. В. Администрация Рейгана и торговля с СССР / Е. В. Прокудин // США. Экономика. Политика. Идеология. – 1986. – №3. – С. 16–25.
18. Сайчук М. М. Американсько-саудівське співробітництво та падіння нафтових цін в 1985 році / М. М. Сайчук // Сходознавство. – 2009. – №47. – С. 130–142.
19. Сайчук М. М. Битва за газопровід / М. М. Сайчук. – К.: Агат-Прінт, 2012. – 248 с.
20. Сайчук М. М. Енергетичний чинник зовнішньополітичної стратегії адміністрації Р. Рейгана щодо СРСР: автореф. дис. ... канд. іст. наук: – спец.: 07.00.02. «Всесвітня історія» / М. М. Сайчук; Київський національний університет. – К., 2011. – 16 с.
21. Тищенко О. Е. КОКОМ, США и торговля с СССР / О. Е. Тищенко // США. Экономика. Политика. Идеология. 1982. – №10. – С. 58–65.
22. Шубин А. В. От «застоя» к реформам. СССР в 1977–1985 гг. / А. В. Шубин. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2000. – 768 с.
23. Foreign Relations of the United States, 1981–1988, Volume III. Soviet Union, January 1981 – January 1983. [Electronic resource]. – Mode to Access: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1981-88v03/comp1?start=1>.
24. Foreign Relations of the United States, 1977–1980. Volume XII. Afghanistan / Editor David Zierler / Gen. Editor A.M. Howard. – United States Government Publishing Office – Washington, 2018. – 909 p. [Electronic resource]. – Mode to Access: <https://static.history.state.gov/FRUS. – XII./FRUS. – XII.1977-80v12/pdf/FRUS. – XII.1977-80v12.pdf>.
25. Lowenstein J. US Foreign Policy and the Soviet–Afghan War: A Revisionist History [Electronic resource] / J. Lowenstein. – Yale University, 2016. – 77 p. Mode to Access: https://elischolar.library.yale.edu/applebaum_award/9/?utm_source=elischolar.library.yale.edu%2Fapplebaum_award%2F9&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages.
26. National Security Decision Directive (NSDD) 24. Mission to Certain European Countries Concerning Oil and Gas Equipment Exports to USSR and Restricting Credits to Soviet Bloc Countries. [Electronic resource]. – Washington, February 9, 1982. – 1 p. – Mode to Access: <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-24.pdf>.
27. National Security Decision Directive (NSDD) 41. Sanctions on Oil and Gas Equipment Exports to USSR. [Electronic resource]. – Washington, June 22, 1982. – 1 p. – Mode to Access: <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-41.pdf>.
28. National Security Decision Directive (NSDD) 66. East-West Relations and Poland Related Sanctions. [Electronic resource]. – Washington, November 29, 1982. – 6 p. – Mode to Access: <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-066.htm>.
29. National Security Decision Directive (NSDD) 75. US Relations with the USSR. [Electronic resource]. – Washington, January 17, 1983. – 10 p. – Mode to Access: <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-75.pdf>.
30. National Security Decision Directive (NSDD) 155. US – Soviet Economic and Commercial Relations. [Electronic resource]. – Washington, January 4, 1985. – 2 p. – Mode to Access: <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-155.pdf>.

31. National Security Decision Directive (NSDD) 166. US Policy. Program and Strategy in Afghanistan. [Electronic resource]. – Washington, March 27, 1985. – 3 p. – Mode to Access: <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-166.pdf>.
32. The Cambridge History of the Cold War. – Volume III. Ending / Ed. by Melvyn P. Leffler and Odd Arne Westad. – Cambridge University Press, 2010. – 602 p.

References:

1. Akimbekov, S. (2015). *The History of Afghanistan*. Astana–Almaty: IMEP at the Foundation of the First President. [In Russian].
2. Baturin, T. (1986). Trade and economic cooperation between the USSR and the USA. *USA. Economy. Politics. Ideology*, 9, 26-32. [In Russian].
3. Bezborodov, A., Eliseev, N. & Shestakov, V (2010). *Perestroika and the collapse of the USSR. 1985–1993*. St. Petersburg: Norma. [In Russian].
4. Berdennikov, N. (1985). On the state of scientific and technical ties between the USSR and the USA. *USA. Economy. Politics. Ideology*, 8, 3-12. [In Russian].
5. Bokarev, Ju. (2017). *USSR and the formation of post-industrial society in the West, 1970-1980s*. Moscow: Science. [In Russian].
6. Vanjukov, D. (2008). *The era of stagnation*. Moscow: OOO TD «Publishing House World of Books». [In Russian].
7. *Foreign trade of the USSR in 1979*. (1980). Moscow: Statistics. [In Russian].
8. *Foreign trade of the USSR in 1982*. (1983). Moscow: Finance and statistics. [In Russian].
9. *Foreign trade of the USSR in 1983*. (1984). Moscow: Finance and statistics. [In Russian].
10. *Foreign trade of the USSR in 1984*. (1985). Moscow: Finance and statistics. [In Russian].
11. Gajdar, Je. (2007). *The death of the empire. Lessons for modern Russia*. Moscow: «Russian political encyclopedia» (ROSSPEN). [In Russian].
12. Gejvandov, S. (1985). «Technological policy» of the United States towards the USSR. Moscow: Nauka. [In Russian].
13. Hodliuk, A. (2009). *Foreign policy and security phenomenon of Reaganism*. Abstract of the dissertation for the degree of Candidate of Political Science: 23.00.04, National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of World Economy and International Relations. [In Ukrainian].
14. Koval'kov, O. (2013). The reaction of the world community to the Soviet invasion of Afghanistan. *Proceedings. Series: Historical Sciences*, 18, 59-67. [In Ukrainian].
15. Krysenko, D. (2014). *Behind the scenes of the White House: factors shaping US policy towards the USSR during the Reagan administration (1981–1989)*. Bila Tserkva: Pshonkivskoho O. V. [In Ukrainian].
16. Ovcharenko, A. (2000). *Foreign policy strategy of the Reagan administration*. Kyiv: Knowledge. [In Ukrainian].
17. Prokudin Je. V. (1986). The Reagan administration and trade with the USSR. *USA. Economy. Politics. Ideology*, 3, 16-25. [In Russian].
18. Saichuk, M. (2009). US-Saudi cooperation and falling oil prices in 1985. *Orientalism*, 47, 130-142. [In Ukrainian].
19. Saichuk, M. (2012). *Battle for the pipeline*. Kyiv: Agate print. [In Ukrainian].
20. Saichuk, M. (2011). *The energy factor of the Reagan administration's foreign policy strategy for the USSR*. Abstract of the dissertation for the degree of Candidate of Historical Science: 07.00.02, Kyiv National University. [In Ukrainian].
21. Tishhenko, O. (1982). KOKOM, USA and trade with the USSR. *USA. Economy. Politics. Ideology*, 10, 58-65. [In Russian].
22. Shubin, A. (2000). *From «stagnation» to reforms. USSR in 1977–1985*. Moscow: Russian political encyclopedia (ROSSPEN). [In Russian].
23. Foreign Relations of the United States, 1981–1988. *Soviet Union, Vol. III. – January 1981 – January 1983*. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1981-88v03/comp1?start=1>. [In English].
24. Foreign Relations of the United States, 1977–1980. Vol. XII. Afghanistan (2018). *Washington: United States Government Publishing Office*. <https://static.history.state.gov/FRUS.–XII./FRUS.–XII.1977-80v12/pdf/FRUS.–XII.1977-80v12.pdf>. [In English].

25. Lowenstein, J. (2016). *US Foreign Policy and the Soviet–Afghan War: A Revisionist History*. Yale University.
https://elischolar.library.yale.edu/applebaum_award/9/?utm_source=elischolar.library.yale.edu%2Fapplebaum_award%2F9&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages. [In English].
26. National Security Decision Directive (NSDD) 24. (1982, February 9). *Mission to Certain European Countries Concerning Oil and Gas Equipment Exports to USSR and Restricting Credits to Soviet Bloc Countries*. Washington. <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-24.pdf>. [In English].
27. National Security Decision Directive (NSDD) 41. (1982, June 22). *Sanctions on Oil and Gas Equipment Exports to USSR*. Washington. <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-41.pdf>. [In English].
28. National Security Decision Directive (NSDD) 66. (1982, November 29). *East-West Relations and Poland Related Sanctions*. Washington. <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-066.htm>. [In English].
29. National Security Decision Directive (NSDD) 75. (1983, January 17). *US Relations with the USSR*. Washington. <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-75.pdf>. [In English].
30. National Security Decision Directive (NSDD) 155. (1985, January 4). *US – Soviet Economic and Commercial Relations*. Washington. <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-155.pdf>. [In English].
31. National Security Decision Directive (NSDD) 166. (1985, March 27). *US Policy. Program and Strategy in Afghanistan*. Washington. <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-166.pdf>. [In English].
32. Leffler, M. & Westad, O. (2010). *The Cambridge History of the Cold War. Vol. III*. Cambridge University Press. [In English].

Oleksandr Koval'kov, Ph.D. (History), Associate Professor, V. Vynnychenko Central Ukraine State Pedagogical University, Kropyvnytskyi, Ukraine

US SANCTIONS AGAINST THE USSR IN RESPONSE TO SOVIET AGGRESSION IN AFGHANISTAN (1980 – 1988)

Abstract. *The aim of the article is to study the sanctions against the Soviet Union imposed by the United States in response to Soviet aggression in the Democratic Republic of Afghanistan. At the core of the research methodology is the method of a content analysis of historical sources, problem-chronological, typological, comparative methods.*

Main results and conclusions. *The Soviet intervention in Afghanistan in December 1979 was condemned by most countries in the world. The reaction to those events on the part of the United States, which led to the escalation of the Cold War and the deterioration of Soviet-American relations, was especially sharp. The continuation of the policy of sanctions announced by President J. Carter in 1980 became the main means of putting pressure on the USSR under the Reagan's Administration. The stages of introduction of trade, economic and scientific-technological restrictions on the USSR and discussions about them in American political and business circles have been observed. Thanks to the efforts of American diplomacy, the US allies in Western Europe, Canada, Australia, Japan and other countries joined the sanctions. It was found that the main direction of sanctions was the restriction on the sale to the USSR of equipment for the fuel and energy complex, high-tech products and the refusal to provide «cheap» loans. The effects of the sanctions were exacerbated by falling oil prices in 1985–1986, in which, according to the author, could be involved the United States. The purpose of American sanctions policy was to force the Soviet leadership to make internal changes, as well as to revise the principles of foreign policy, in particular, in the «Afghan question». American sanctions had a detrimental effect on the Soviet economy, deepened the crisis of the Soviet system and contributed to the further technological backwardness of the USSR from developed countries.*

Scientific novelty. *The sanctions against the Soviet Union imposed by the United States in connection with the Soviet aggression in the Democratic Republic of Afghanistan on the base of new US sources are specified for the first time.*

Key words: *the USA, the R. Reagan Administration, the USSR, aggression in Afghanistan, sanctions.*

Надійшла до редколегії 25.03.2021

РЕЦЕНЗІЇ

Андрій Мартинов,
доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник,
Інститут історії України НАН України,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-9802-5980

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА БІОГРАФІЯ ЗБІГНЄВА БЖЕЗІНСЬКОГО У КОНТЕКСТІ ІСТОРИЧНОЇ ЕПОХИ

**Грищенко Т. А. Збігнєв Бжезінський. Міжнародний стратег
у координатах історії. Київ-Ніжин: Видавець Лисенко М. М., 2020. 341 с.**

Вітчизняна американістика поповнилась фундаментальною науковою працею, присвяченою висвітленню державної, суспільно-політичної й аналітичної діяльності З. Бжезінського (1928 – 2017). Він був впливовим розробником міжнародної гранд-стратегії, яка охоплює дослідження міжнародних відносин та світової спільноти. Інтенсивний інтелектуальний процес формування й розвитку стратегічних концепцій З. Бжезінського тривав шість десятиліть. Значну частину цього часу творчість видатного американського стратега була предметом наукового проекту відомого вітчизняного американіста та дослідника всесвітньої історії Тараса Арнольдовича Грищенка.

На нашу думку, Т. А. Грищенко досяг свого наукового задуму, який полягав у тому, аби надати читачам монографії «можливість відчутти під своїми ногами недоступний «ландшафт історії», що дозволить краще осягнути глибину стратегічної думки Бжезінського і допомогти в розрахунку координат нашого руху в міжнародному просторі майбутнього» (с. 14).

Автор монографії слушно зазначає, що «поряд із гранд стратегією в обігу перебувають такі поняття як «стратегія» (у невійськовому розумінні), «національна стратегія», «міжнародна стратегія» і «геостратегія» (с. 8). Родзинкою праці є низка дослідницьких інтерв'ю, узятих автором монографії у З. Бжезінського, що було реалізовано завдяки можливостям Програми академічних обмінів імені В. Фулбрайта.

Україна завжди перебувала у фокусі доброзичливої уваги З. Бжезінського. Згідно родинної традиції вважається, що прізвище його предків походило від назви українського містечка Бережани. Його батько Тадеуш працював у консульстві в Харкові (1936 – 1937), а напередодні початку Другої світової війни він став польським генеральним консулом у Монреалі. Це вирішальним чином вплинуло на заокеанську соціалізацію З. Бжезінського.

У 1945 р. Збігнєв Бжезінський став студентом університету Мак Гіл. У 1949 – 1950 рр. наполегливий студент отримав бакалаврський і магістерський дипломи з відзнакою. Він вирішив продовжити курс до академічних висот у Гарвардському університеті. Там йому довелося вчитися у відомих викладачів та наукових

фахівців радянологів. До 1953 р. З. Бжезінський написав і захистив дисертацію доктора філософії. У 1953 – 1960 рр. він викладав на кафедрі державознавства і продовжив наукову роботу в Російському дослідницькому центрі (с. 22).

В 1956 р. З. Бжезінський видав свою докторську дисертацію окремою книгою під назвою «Перманентна чистка. Політика в радянському тоталітарному суспільстві». Він сформувався як дослідник СРСР і комуністичного блоку широкого профілю (с. 35). Цікаво, що З. Бжезінський і С. Гантінгтон у співавторстві виступили з критикою популярної на початку 1960-х років теорії конвергенції. Вони обґрунтували тезу, що адепти цієї теорії нехтують «значенням відмінного російського й американського історичного досвіду, перебільшуючи роль дії формально ідентичних процесів технологічного характеру» (с. 45). З. Бжезінський також принципово критикував голлістську концепцію «Європи від Атлантики до Уралу» (с. 52).

Реагуючи на перипетії війни у В'єтнамі, З. Бжезінський підтримував політичні аргументи адміністрації президента Ліндона Джонсона щодо стримування комунізму в Південно-Східній Азії. У травні 1966 р. З. Бжезінський став членом Ради з планування політики Державного департаменту США. Ця посада вимагала компетенції стратега і тактика. Показово, що у програмній промові Л. Джонсона щодо американської політики в Європі були оприлюднені тези З. Бжезінського щодо відмови від інерційної політики перегляду гіркої спадщини Другої світової війни на вольовій основі (с. 56). Ідеї Г. Моргентау щодо «збалансування могутності» наддержав, а також концепції французького стратега Р. Арона, який розглядав міжнародні відносини як взаємини між усіма «політичними одиницями» на міжнародній арені та диференціював гомогенні й гетерогенні міжнародні системи вплинули на розвиток стратегічних концепцій З. Бжезінського (с. 65). Інтелектуальний діалог з цими мислителями сприяв формуванню у З. Бжезінського власного бачення концепції постіндустріального суспільства, яке було описано у книзі «Між двох епох. Роль Америки у технотронну еру» (перше видання 1970 р.). Аналізуючи цю працю, автор монографії справедливо наголошує, що «теоретик не лише пропонував дескриптивний аналіз місця Америки в міжнародній системі, але й визначав для своєї країни завдання, інтереси та шляхи їхнього забезпечення» (с. 77).

У першій половині 1970-х рр. З. Бжезінський вступив в інтелектуальну конкуренцію з Г. Кіссінджером, відповідно консультуючи кандидатів у президенти США від Демократичної та Республіканської партії. «Академічний і аналітичний доробок Г. Кіссінджера містить меншу, – пише Т. А. Грищенко, – ніж у Бжезінського, кількість праць, котрі можна було б зарахувати до категорії теоретичних» (с. 85). Кіссінджер активно використовував для аналізу актуальних міжнародних відносин історичні аналогії. Він вважав, що структурно світ був багатополюсним політично й двополюсним у військовому сенсі. Автор монографії характеризує Г. Кіссінджера як зовнішньополітичного теоретика і практика «виразного реалістського типу з глобалістською й консервативною домінантами в основі своїх переконань та усвідомленню необхідністю стратегічного погляду на визначення й реалізацію зовнішньополітичного курсу країни» (с. 90-91). Натомість З. Бжезінський був незгоден з фундаментальною концептуальною засадою зовнішньої політики адміністрації Р. Ніксона, яка вважала, що п'ять головних акторів США, Європа, СРСР, Китай, Японія, збалансовуючи один одного, можуть

забезпечити стабільність і мир (с. 91). Навпаки, З. Бжезінський у цьому «п'ятикутнику» у центр ставив США, навколо яких визначались позиції решти чотирьох «великих» суб'єктів. Він також не поділяв настанови Республіканської партії на можливість тривалої розрядки напруження у відносинах з СРСР. Таке концептуальне бачення дало можливість З. Бжезінському взяти участь у заснуванні й подальшому керівництві Тристоронньої комісії у складі США, Європи та Японії. Особливе місце Бжезінського у діяльності Тристоронньої комісії було пов'язане із його хистом до стратегічного мислення та здатності координувати інтелектуальну діяльність трьох регіональних секцій згаданої комісії (с. 99). Завдяки цьому «публічні виступи Бжезінського 1973 – 1976 рр. відзначались відходом від «рецензентського» щодо республіканської дипломатії стилю на користь ширшого візіоністського погляду на стан справ у міжнародному довіллі» (с. 100). На нашу думку, у подальших дослідженнях варто більше уваги приділити проблематиці спільних і відмінних підходів до стратегічного аналізу експертів Тристоронньої комісії, «Більдельберзького клубу», «Римського клубу». Зрозуміло, що ця проблематика вже виходить за межі предмету цієї монографії Т. А. Грищенка.

У процесі діяльності Тристоронньої комісії З. Бжезінський познайомився з губернатором штату Джорджія Дж. Картером. У 1974 р. Дж. Картер оголосив про намір балотуватись на посаду президента на виборах 1976 року. Після перемоги над Дж. Фордом Картер 16 грудня 1976 р. оголосив про призначення свого штатного експерта з проблем зовнішньої політики З. Бжезінського на посаду радника президента США з питань національної безпеки. Т. А. Грищенко звернув увагу на те, що «Бжезінський відкидав так звану «держсекретарську» модель зовнішньої політики на користь «президентської» і ратував за ще більше розширення повноважень радника президента з питань національної безпеки» (с. 220). Натомість державний секретар С. Венс, маючи на увазі Бжезінського, стверджував, що «радник з питань національної безпеки повинен бути схожим на дитину на офіційному обіді. Її всі бачать, але ніхто не чує» (с. 330).

Автор монографії детально висвітлив розвиток повноважень і особливостей організації роботи Ради національної безпеки, починаючи з 1947 року. Цікаво, що у березні 1978 р. до роботи в РНБ приступила майбутній державний секретар США М. Олбрайт, у минулому студентка Бжезінського, обов'язки якої тоді полягали у організації зв'язків РНБ з Конгресом (с. 134). Інтелектуальний зв'язок Бжезінського з президентом Картером відзначався надзвичайною інтенсивністю. Причому загальний інтелектуальний рівень співробітників РНБ був високий. Важливий зі стратегічної точки зору Сектор планування у сфері національної безпеки у лютому 1977 – серпні 1978 рр. очолював С. Гантінгтон (с. 146). Якість аналітики забезпечувала практика «залучення до дослідження тієї самої проблеми двох різних груп співробітників, які могли рухатися в різних напрямках» (с. 147). Адже завжди важливо враховувати «другу точку зору» в процесі прийняття особливо принципових стратегічних рішень. Зокрема, «Бжезінський за підтримки Картера сформулював амбітний порядок денний таємних операцій, спрямованих на роздмухування неспокою всередині СРСР» (с. 155). Не в останню чергу на основі аналітики команди З. Бжезінського США наприкінці 1978 р. встановили дипломатичні відносини з КНР, що змінило стратегічні перспективи співвідношення сил у «трикутнику» Вашингтон – Москва – Пекін. Також вагомим був внесок З. Бжезінського у досягнення домовленостей у Кемп-Девіді між

египетським президентом А. Садатом і ізраїльським прем'єр-міністром М. Бегінім (с. 176). Польським сентиментам З.Бжезінського сприяло обрання 16 жовтня 1978 р. кардинала К. Войтили Папою Римським Іоанном Павлом II.

Як раднику президента США з питань національної безпеки З. Бжезінському доводилося оперативно реагувати на міжнародні кризи (ісламську революцію в Ірані та захоплення у заручники американських дипломатів, заборону діяльності польської профспілки «Солідарність»). Досі у історіографії домінувала точка зору, нібито зовнішня політика Дж. Картера була невдалою. Автор монографії переконливо спростував цю точку зору. Насправді зовнішня політика Дж. Картера поєднувала чесноти В. Вільсона і Г. Трумена. Як В. Вільсон він сприяв довготерміновій меті формування світового порядку, а як Г. Трумен був готовий дати відсіч радянському експансіонізму (с. 196-197).

Зрештою, зважаючи на роль З. Бжезінського як архітектора зовнішньої політики Дж. Картера, він перетворився на головну мішень антиамериканської пропаганди Кремля. Зокрема, З. Бжезінській доклав зусиль, аби уникнути прямого військового втручання СРСР у Польщі. Отже, «інновації в галузі національної міжнародної стратегії, яким Америка завдячувала Бжезінському, будуть узяті до уваги наступними господарями Білого дому, а сам їх автор вийде з нього готовим до новаторського вдосконалення своїх міжнародно-стратегічних ідей» (с. 209).

Отже, «рейганівська президентська восьмирічка стала для Бжезінського часом глибокого осмислення попереднього досвіду і спостережень за мінливим океаном світової політики» (с. 223). Стратегічно З. Бжезінський визначив Євразію центральним пріоритетом американсько-радянського протистояння. В 1986 р. З. Бжезінський видав працю «План гри», в якій розглянув закономірності перетворення США на єдину наддержаву у світі. Колапс СРСР трансформував хартленд Євразії у геополітичний вакуум. Причому «Росія залишатиметься надто великою і надто «євразійською», щоб повністю інтегруватися до Європи» (с. 254). З. Бжезінський чітко сформував постулат, що «Росія може бути або імперією, або демократією, але ніколи одночасно першим і другим» (с. 254).

У 1994 р. була опублікована книга Г. Кіссінджера «Дипломатія». Автору цієї праці «імпував не обтяжений емоціями реалізм започаткований теоріями Г. Макіндера геополітичного аналізу, який визнавав за Росією незалежно від характеру її політичного режиму виграшну геостратегічну позицію» (с. 256). Г. Кіссінджер обґрунтував концепцію постбіполярного глобального балансу сил. Ще один стратег С. Гантінгтон у праці «Зіткнення цивілізацій» обґрунтував положення про те, що «Європу після закінчення «холодної війни» розділяють не ідеологічні, а культурно-цивілізаційні відмінності» (с. 259). Т. А. Грищенко наголошує на тому, що «погляди С. Гантінгтона були позначені впливом неізоляціоністських настроїв, які здобули значне поширення в Америці на початку 1990-х рр., хоч сам він і зауважував, що є противником відходу Америки від активної світової ролі» (с. 262-263). Автор робить висновок, що концепція «зіткнення цивілізацій» пропонувала Америці «разом з її цивілізаційними партнерами зайняти активну оборону супроти цивілізацій-чужинців і навіть доручити справу залагоджування регіональних конфліктів провідним державам, які домінують у відповідних регіонах» (с. 263). Зазначається, що «С. Гантінгтон наймеш чітко і привітно сприймав Україну як учасницю міжнародної політики» (с. 263).

З. Бжезінський у 1997 р. видав інтелектуальний бестселер «Велика шахівниця. Американська першість та зумовлені нею стратегічні імперативи» як своєрідний посібник з формування нового світу. Ключовою ідеєю цієї праці є твердження про те, що «Євразія є «геополітичною осью» для всього світу, а домінування над континентом означало б контроль над двома з трьох найпередовіших й економічно продуктивних регіонів планети» (с. 270). Реперними точками у цій боротьбі визначені Франція, Німеччина, Росія, Китай, Індія. А також Україна, Азербайджан, Південна Корея, Туреччина та Іран. На пострадянському просторі З. Бжезінський пропонував протидіяти монопольним впливам Росії. Центральна Азія була визначена як своєрідні «Євразійські Балкани». Україні була відведена роль запобіжника від реставрації російської імперії. Цікаво, що «розуміння Бжезінським легітимних російських інтересів виглядало таким обмеженим, що навіть демократична Росія не змогла б ними задовольнитись» (с. 281). Водночас З. Бжезінський був особливо категоричним щодо поєднання поступового розширення єдиного європейського простору і тісного альянсу Європи зі США (с. 285). У справі визначення майбутнього Росії З. Бжезінський пропонував враховувати уроки падіння Османської імперії і подальшої ре-ідентифікації вестернізованої Туреччини. Ще у 2004 р. З. Бжезінський навів точну історичну аналогію, порівнявши режим В. Путіна з італійським фашистським режимом Б. Муссоліні (с. 289).

Як «гранд візир геостратегії» З. Бжезінський критикував надмірне залучення адміністрації президента Дж. Буша молодшого до справ Близького Сходу та війну у Іраку (2003). Тому не дивно, що перемога на президентських виборах 2008 р. Барака Обама була миттю задоволення З. Бжезінського, часом сподівань на повернення США до більш прагматичного зовнішньополітичного курсу. Архітектор «перезавантаження» у американсько-російських відносинах (2009–2012 рр.) Майкл МакФол наголошує, що добрі стосунки з Росією були не метою Перезавантаження, а стратегією досягнення американських інтересів щодо Росії. Все ще важливо були розв'язувати проблеми міжнародної безпеки, застосували спроби гри з нульовим результатом, коли готовність до діалогу не є слабкістю. Це була спроба змінити поведінку росіян через створення більшої кількості вертикальних і горизонтальних зв'язків між двома урядами. Важливо було засобами м'якої сили протидіяти антиамериканським настроям у Росії шляхом посилення зв'язків із структурами російського громадянського суспільства, не відмовляючись від власних цінностей. Відмова від «пакетного вирішення проблем. Однак вже після відставки Д. Медведєва та повернення В. Путіна на посаду президента РФ перезавантаження завершилося. Показово, що Майкл МакФол взамін перезавантаження пропонував стратегію вибіркового залучення та вибіркового відсторонення, що було ближче до стратегічних ідей З. Бжезінського щодо Росії.

До 2012 р. З. Бжезінський удосконалив свої міжнародно-стратегічні дороговкази, викладені у останній великій публікації книзі «Стратегічна візія. Америка і криза глобальної могутності» (с. 301). Показово, що він визначає «політично безвольний Європейський Союз найкомфортабельніший у світі старечий дім» і далі демонструватиме брак військово-силових можливостей», Росія «вступила в останню стадію свого «імперського покликання» (с. 301). Причому

«наріжним каменем усіх роздумів Г. Кіссінджера про міжнародну політику залишалися незмінні класичні реалістські теоретичні положення» (с. 308).

Натомість для З. Бжезінського найбільш актуальною проблемою з 2014 р. був пошук рішень, спрямованих на стримування російської гібридної агресії проти України. Він чітко визначав стратегію Росії: «1) залякати Європу; 2) розколоти її; 3) відірвати Європу від Америки; 4) відродити на Заході страх ядерної війни» (с. 313). Колишній посол США в Росії, науковець М. МакФол, став другим американським дипломатом у Росії після Дж. Кеннана, якому було заборонено в'їзд в Росію, визначає події 2014 р. навколо України як закінчення проекту інтеграції Росії і Заходу [МакФол М. Від Холодної війни до Гарячого миру: американський посол у путінській Росії. К., 2020, с. 9]. Нове зіткнення ідеологій постало між демократією і самодержавством. Путін також підтримав нову хвилю популізму, націоналізму й консерватизму, які є несумісними із ліберальним міжнародним порядком, який стверджують США.

Т. А. Грищенко наголошує, що пропозиція З. Бжезінського щодо «фінляндизації» України мала характер контртактичного кроку Заходу, спрямованого на зрив стратегічних сценаріїв Кремля» (с. 314). Зрозуміло, що «фінляндизація» є унікальним історичним проектом, пов'язаним із усією історією російсько-фінських відносин 1809 – 1945 рр., тому його навряд чи можна вважати ефективним способом врегулювання міждержавних українсько-російських відносин, які мають зовсім іншу типологію та історію.

Повною несподіванкою для З. Бжезінського, як і для більшості інших аналітиків, стала перемога 8 листопада 2016 р. Д. Трампа. У останніх твіттах Бжезінський закликав Трампа запропонувати хоч якусь «Доктрину Трампа» (с. 318). Цікаво, що сам Бжезінський «не класифікував себе» як реаліста чи ідеаліста (с. 322). Від себе додамо, що З. Бжезінський влучно описав стан справ з «новою величчю путінської Росії», зазначивши, що Росія може мати скільки завгодно ядерних ракет, але представники «російської еліти» тримають 500 мільярдів доларів у контрольованих США банках, тому ще треба розібратись, чия це еліта насправді. Ця сентенція доводить слушність стратегічної візії З. Бжезінського щодо пострадянського простору загалом, де внутрішні корумповані еліти поступово але неухильно втрачають суб'єктність.

Т. А. Грищенко наголошує, що «феномен Бжезінського – стратега мав глибоко індивідуальні корені, які в часі сягали міжвоєнної Польщі та України. Проте він сформувався за певних історичних обставин на американському суспільному ґрунті. Бжезінський знайшов у Америці нову батьківщину й країну, у якій він міг реалізувати свої найамбітніші задуми. Америка знайшла в особі Бжезінського одного з найвизначніших виразників її міжнародно-стратегічних інтересів» (с. 339). На нашу думку, інтелектуальний спадок З. Бжезінського впливає на визначення стратегічних візій міжнародних відносин президента США Джо Байдена. Нова адміністрація президента США зіштовхнулася з принципово іншою стратегічною ситуацією. Росія позбулась стримуючих чинників, відвернулася від Європи та зближується з Китаєм. Сучасний світ потребує реалістичної візії нової розстановки сил і перспектив розвитку міжнародних відносин.

Пандемія коронавірусу перевела процес економічної глобалізації у лещата протекціонізму. Посилились фактори непевності, які впливають на міжнародні відносини. Перша «світова війна» з пандемією актуалізувала теми збереження

миру та розвитку, які суворо постали перед багатьма країнами світу. Фактично COVID-19 став глобальною перевіркою глобального дискурсу, який став масштабним інформаційно-психологічним тиском на мільйони людей. Біологічна безпека об'єднала людство, попри релігійні, мовні, культурні, цивілізаційні відмінності. За відсутності швидкої дипломатії зберегти чинний порядок важко. Якщо одні країни нарашують м'язи і готові вдатися до сили, а інші слабшають або меншою мірою готові вдатися до сили, тоді простір дипломатичного маневру скорочується. Економічна взаємозалежність не гарантує миру. Державу робить слабкою те, що вона не контролює ситуацію всередині країни. Неспроможна держава це крайній випадок слабкої держави, де уряд втратив фактичну владу, що призвело до хаосу і появи різних збройних загонів та ополчення, які перебравли реальну владу в частині країни. Дипломатичний процес віддзеркалює реальну ситуацію, а не міняє її. Метою дипломатії має бути збереження і навіть розширення зони співпраці посеред неминучих зон незгоди. Старі загрози нікуди не зникли, а нові регулярно виникають. У цьому сенсі методологічні підходи З. Бжезінського до аналізу стану справ і прогнозування тенденцій розвитку міжнародних відносин залишаються актуальними.

Andrii Martynov, Dr. Habil. (History), Professor, Institute of History of Ukraine, NASU, Kyiv, Ukraine

THE INTELLECTUAL BIOGRAPHY OF ZBIGNIEW BRZEZINSKI IN THE HISTORICAL EPOCH CONTEXT.

Hryshchenko T. A. Zbigniew Brzezinski. International strategist in the coordinates of history. Kyiv-Nizhyn: Publisher Lysenko M. M., 2020. 341 p.

Abstract. The review dissects a monograph on the intellectual biography of Z. Brzezinski. The author of the monograph systematically and comparatively considered the conceptual and theoretical approaches of this American strategist against the backdrop of Cold War era and the unipolar world after the victory of the United States over the USSR. Z. Brzezinski was a great promoter and visionary of Ukraine, consistently advocated the rapprochement of the Ukrainian and Polish peoples in a united democratic Europe. In our opinion, an important place in the historiography of research on the influence of Z. Brzezinski on world history will be occupied by the study of Taras A. Hryshchenko. The author of the monograph advanced into methodological agenda seven groups of typologically different sources related to the stages of formation, development and public perception of international strategic concepts of Z. Brzezinski. Z. Brzezinski's world outlooks and anti-communist guidelines were optimal for the development and implementation of a course in the field of US national security during the administration of President J. Carter. Particularly relevant to current international relations is the author's rethinking the comparative aspect of the concepts of globalization and the role of the United States in this process, which belong to Z. Brzezinski and his colleagues S. Huntington and G. Kissinger. Z. Brzezinski's strategic concepts best meet the needs of preserving the global leadership role of the United States in the complex and contradictory world of the 21st century. The conclusions of the monograph brief why the hereditary generation of intellectual successors of the tradition of analysis of international relations, founded by Z. Brzezinski, was not formed clearly enough. These reasons include the declining interest in American society in grand strategy, the excessive social impact of the information technology sector and entertainment manufacturers, and the tendency toward self-destructive hostility among the American political establishment.

Key words: Z. Brzezinski, history of international relations, intellectual biography, international strategy, USA, Cold War.

Надійшла до редколегії 23.01.2021

HAYKOBA XPOHIKA

Adrian Karmazyn,
expert of the Ukrainian Association for American Studies,
Washington, D.C., USA

REPORTING FOR VOA IN NEWLY INDEPENDENT UKRAINE: WHEN VOICES FROM UKRAINE BECOME ESSENTIAL TO HOLOS AMERYKY RADIO BROADCASTS

Marking the 30th anniversary of Ukraine's independence this year, we publish the memoirs of Adrian Karmazyn, a member of the Ukrainian Association of American Studies, a historian and journalist who worked for the Voice of America for more than 25 years and served as the Chief of the VOA Ukrainian Service (2005 – 2015). He was one of the first American journalists engaged in and covered socio-political life in Ukraine in the early 1990s. At the same time, he managed to launch the VOA offices in Ukraine and form a team of Ukrainian Voice of America correspondents. His memoirs and observations are the precious source of the very beginning of reestablished contemporary Ukrainian state. A. Karmazyn's numerous interviews with Ukrainian politicians as VOA journalist at the Verkhovna Rada as well as his meetings with statesmen, public men, cultural figures in Kyiv, Kharkiv, Poltava, Dnipro etc. provide us with understanding of basic context of early Ukrainian statecraft. His well-documented and detailed interviews, articles, videos reflect perception of Ukrainian developments from the Ukrainian diaspora perspectives and are first-rate standards of American journalism.

This year, Ukraine is marking the 30th anniversary of the Ukrainian Verkhovna Rada's August 1991 Declaration of Independence and the December referendum, which overwhelmingly affirmed that parliamentary decision. Many Ukrainian-Americans have joyous and heartwarming reminiscences from those historic days. For the Ukrainian Service of the Voice of America (VOA/Holos Ameryky) – where I began my journalism career in 1987 – the fall of the Berlin Wall and the collapse of the Soviet Union created previously unimaginable opportunities to incorporate regular reporting from Ukraine into our radio broadcasts. Starting in 1992, VOA Ukrainian Service reporters from Washington served in Kyiv on a rotating basis. In March of 1993, about 15 months after the United States recognized Ukrainian independence, I landed in Ukraine to take my turn at a three-month reporting assignment.

Over the course of that spring, I would file a report roughly every day that would highlight some significant, unique or underreported aspect of Ukrainian politics, foreign relations, economics, culture or social life. That approach would, hopefully, help listeners better understand the situation in their own country, within a global context and as seen from the perspective of an American journalist. As any reporter knows, covering a given topic can raise societal awareness about that issue. Thanks to VOA's longstanding reputation as a respected and trustworthy news organization, when Holos Ameryky spoke, people genuinely listened. Therefore, we tried to approach our story selection very responsibly.

Adrian Karmazyn's parliamentary press pass

So, what did I report on in the spring of 1993? Below, based on the scripts I have in my collection, I will share highlights from that eventful and extraordinary 90-day assignment as a radio correspondent in Ukraine.

FOREIGN RELATIONS. U.S. high-level engagement with Ukraine was quite vibrant during those months as exemplified by the visits to Kyiv of Secretary of Defense Les Aspin, Ambassador-at-Large and Special Adviser to the Secretary of State on the New Independent States Strobe Talbott, former National Security Advisor Zbigniew Brzezinski, and a high-level Congressional Delegation which included Representatives Richard Gephardt, Bob Michel, David Bonior, David Obey, Steny Hoyer and Newt Gingrich. House Majority Leader Gephardt told reporters that «our purpose is, first, to say to the Ukrainians that we think their country is very important to the region and the world... And we wish them well in their desire to have democracy and market reforms». He expressed hope that Ukraine would ratify the START Treaty and emphasized that the delegation was making this visit in order to «be a constructive partner with President Clinton» in putting together a new aid program for this part of the world. At the time, eliminating the nuclear weapons that Ukraine had inherited from the USSR was a top U.S. foreign policy priority.

In his opening remarks at a meeting at the Verkhovna Rada on April 5th, Gephardt underscored U.S. support by saying: «We are fully committed to the independence, sovereignty and territorial integrity of Ukraine». But signaling the Ukrainian leadership's anxiety about their country's security vis-à-vis Russia, Ukrainian Member of Parliament Ivan Zayets said: «If the Americans truly engage all their diplomatic efforts to curb Russia in its imperial ambitions towards Ukraine... then we can say that Americans truly understand the depth of today's problems and that they are truly ready to give Ukraine security guarantees concerning our territorial integrity».

Coming on the heels of the Congressional delegation meetings with Ukrainian leaders, Deputy Foreign Minister Borys Tarasyuk characterized a Russian proposal to take complete jurisdiction over the nuclear weapons on Ukrainian territory as a ploy designed to place Russian forces on Ukrainian territory. «Ukraine cannot agree to the deployment of foreign military forces on its territory. Russia's desire to take jurisdiction

over strategic weapons in Ukraine is, in fact, leading to this», said Tarasyuk. (I provided the VOA English newsroom an advisory about this and other stories for its world-wide audience. This was an added benefit of having a VOA Ukrainian Service correspondent in Kyiv).

Former U.S. National Security Advisor and one of Ukraine's best friends in Washington's foreign policy establishment, Zbigniew Brzezinski, visited Kyiv with a message of support and tough love. «I believe that Ukraine is an important European country and that its future is important to the United States», he said. Brzezinski expressed concern that an appropriate level of interest in Ukraine has not been demonstrated in the West and in the United States, in particular. Still, the situation is changing somewhat, and in the U.S. government there is a growing understanding that American policy regarding the former USSR should not be focused only on Russia, that Ukraine is also important to the United States, he explained.

Brzezinski noted that Ukraine's nuclear politics were of concern to many Americans, who believe that Kyiv was not keeping its promise regarding ratification of the START I Treaty. But no less important for Ukraine's image in the U.S. is Kyiv's internal economic policy. «An impression is being created that the pace of reforms in Ukraine is slower than in Russia and this creates a certain skepticism among the American public regarding Ukraine», he said. Brzezinski added that keeping its nuclear weapons will only lead to Ukraine's international isolation and withdrawal of support, which will heighten economic and social problems within the country. Brzezinski called upon Ukraine's leadership to provide a vision and to define and clarify for its citizens which reforms are needed and the inherent sacrifices that this will entail. Genuine movement in that direction will attract the support of Washington and help lead to a more prosperous future, he argued.

Among the other high-level visits to Ukraine that spring was that of Polish President Lech Walesa. At a joint press conference with President Leonid Kravchuk, he emphasized the need to adapt quickly after the seemingly rapid collapse of communism, saying that Ukraine and Poland had obtained the opportunity for free and democratic development but with inadequate preparation. It is desirable, he said, to start a new stage of relations – therefore, Ukraine and Poland are seeking new avenues for security and further development. «We need to build our relations in such a way that our countries move forward together and so that these relations provide security for both countries», Walesa said. An independent and prosperous Ukraine is in Poland's interests, he added.

It's important to keep in mind that in March of 1993 Ukraine was still a new player on the international scene with most foreign countries having recognized Ukrainian independence at the end of 1991 or the beginning of 1992. In an effort to assess the diplomatic challenges and successes experienced by its embassies, the Foreign Ministry conducted its first ever annual consultations of Ukrainian ambassadors, who were summoned home from all corners of the globe to share their experiences.

Hennadiy Udovenko, Ukraine's Ambassador to Poland, encouraged journalists to pay more attention to what is going on in Poland, saying that «in Ukraine, little is written about Poland». At the time, the architect of Poland's economic «shock therapy» approach to reforms, Leszek Balcerowicz, was being lauded by experts for decisive but painful reforms that paid dividends in terms of economic growth and success. Udovenko did not hide his enthusiasm for borrowing from Poland's example: «I must say that I actively promote the Polish experience in Ukraine. The Polish experience, that is, in carrying out

reforms. We provide the government and its various agencies with reports about the Polish experience of getting on a new set of tracks».

In their presentations, most Ukrainian ambassadors characterized foreign countries and their peoples as having a positive attitude towards Ukraine and an interest in developing cooperation at various levels. The glaring exception was the statement of Ukraine's Ambassador to Russia, Volodymyr Kryzhanivsky, who said: «I must tell you candidly that, in principle, we see that Russia is the only country with which Ukraine continuously has conflicts. I would say that no other Ukrainian ambassador works in a country with which there is discord across the entire spectrum of issues».

The dynamism of Ukraine's new international engagement was particularly apparent on April 15, 1993, when President Leonid Kravchuk was visiting Minsk, Parliamentary Speaker Ivan Pliushch was in China and Prime Minister Leonid Kuchma was traveling in the Middle East. And within days, Foreign Minister Anatoliy Zlenko would be meeting with the Italian president in Rome and Pope John Paul II in the Vatican. In a VOA interview, the foreign ministry press spokesperson, Yuriy Sergeyev, explained the importance of these visits for Ukraine's trade, energy and other priorities. (Years later Mr. Sergeyev would rise to the post of Ukraine's Ambassador to the United Nations).

NATIONAL POLITICS. At the time, the dominant themes in Ukrainian national politics were the difficult economic situation, hyperinflation and a steep decline in GDP, all within the context of the inability of President Kravchuk, Prime Minister Kuchma and parliament to reach consensus on a path forward. The political gridlock and «old guard» dominance made it impossible to adopt critically-needed economic reforms. My reporting included the comments of various members of parliament (MPs) representing various parties, including Mykhailo Horyn, Viacheslav Chornovil, Les Taniuk, Valeriy Ivasiuk, Serhiy Soboliev, Oleksandr Barabash and Vasyl Stepenko. Another important official at the time was the Vice Prime Minister for Economic Reform, Viktor Pynzenyk, who warned of dire consequences without more decisive support for reforms from the parliament.

Another big national story was the 7th anniversary of the Chernobyl catastrophe. Hanna Tsvetkova and Andriy Pleskonis of Greenpeace Ukraine talked to me about their work in opposition to nuclear power in Ukraine and in keeping people's attention fixed on its dangers. During a demonstration, Greenpeace unfurled a banner on Independence Square (Maidan Nezalezhnosti) that read: «Chernobyl stopped time. Time to stop Chernobyls». The 1986 disaster and its aftermath had mobilized Ukrainian political activism and contributed to the push for independence. Greenpeace Ukraine reflected that spirit of participatory democracy.

Interviewing MP Les Taniuk at the Verkhovna Rada

MAYOR OF KHARKIV. Besides covering events and personalities in the Ukrainian capital, I felt it was imperative to travel outside of Kyiv so that VOA could broaden the diversity of opinion and viewpoints offered in our radio broadcasts, hopefully, leading to a more enlightening listening experience for our audience.

At the time, I considered my interview with Yevhen Kushnariov, the mayor of Kharkiv, to be groundbreaking in terms of enhancing our Kyiv-centric programming with a prominent voice from Ukraine's industrial east.

Describing some of the challenges he faced, Kushnariov said: «Kharkiv is a very big city, it's the number two city in terms of population and number one in terms of its industrial and scientific potential. That is why Ukraine's economic problems – against the backdrop of the economic crisis – have a very noticeable impact here in Kharkiv. The main problem is for our economy to work normally. Because if the very big enterprises in Kharkiv which are feeling huge stress, first of all, due to problems with relations with Russia – if these enterprises start cutting the number of workers and they end up on the street – this will be a very big problem for the local government». In response, the city was providing assistance to factories to find new partners and was starting the process of removing these enterprises from government control, said the mayor. Kharkiv also faced the problem of a huge budget deficit impacting the city's development.

Mayor Kushnariov was skeptical that Polish-style radical reforms could work in Kharkiv, emphasizing that Poland had the help of two influential and authoritative institutions – the Solidarity movement and the Church – which helped maintain social cohesion and peace: «These two forces were able to restrain society from any unpredictable events, which can arise when a large number of people experience a worsening of their standard of living. This is why measures that cause pain, at this point, are not possible in Ukraine. You need to keep in mind the mentality of Ukrainians that live on this side of the Dnipro in eastern Ukraine».

Despite his skepticism regarding the privatization of large enterprises, Kushnariov lamented the slow pace of small-scale privatizations, as he viewed small businesses as a very promising sector for economic growth. The parliament's preference for long-term leases of communal property rather than genuine privatization was tying the hands of local governments and hurting the entrepreneurial spirit of small businesspersons, he said.

LVIV PRIVATIZATION. On May 15, 1993, Lviv held its second privatization auction, with disappointing results. Only three of seven communal sites placed on auction were sold – two food establishments and a laundry facility – bringing the total number of privatizations in the city to 20. Although local authorities tried to be optimistic, two shop owners who participated in the first privatization auction complained that hurdles to success were disheartening. Mariya Vlasiuk, a co-owner of the Yardan café, exuded entrepreneurial pride in providing tasty food and drink to her customers but complained of excessive amounts of paperwork in the process and the difficulty of covering the costs of the purchase of the business with her very limited earnings. Meanwhile, Iryna Yasnyska, owner of the Premier household goods shop, took pride in being a pioneer in privatization efforts but complained that it's difficult to fill her shelves with goods since practically all enterprises are state-owned and won't sell to her. Plus, she viewed government price controls that were instituted at the time as unfair and contrary to market principles.

GENERATIONAL SHIFT. As in many countries, generational differences in outlook and expectations were quite apparent in Ukraine in 1993. During my visit to Kharkiv, I spoke with a group of students at the Karazin national university, who shared their views about the situation in Ukraine and, according to most, the need for rapidly jettisoning Soviet practices and symbols.

The most patient among those I met was Dmytro Kolomayets, who said: «Really, changes are happening although not very quickly, but perhaps they should not be done too swiftly. It seems to me that Mr. Kravchuk, our president, is a proponent of not changing things too quickly so that they are not too painful for our people. I think he is correct. We don't need to break everything... Perhaps we can restructure the old. So, I believe that the changes are happening at the correct pace».

However, Kolomayets's classmates were not so tolerant of Ukraine's Soviet legacy. Mykhailo Hryzlov shared his perspective: «My parents are ethnic Russians. At first, I was against Ukrainian independence. But now I accept this as a normal process. If Ukrainians want to create their own [independent] state – I was born in this city and grew up here – I think it is a positive change if a people achieve independence. But I would like to say that the main problem in the independent states that were created after the collapse of the Soviet Union is that they all have presidents that are former communists – Kravchuk, Yeltsin, all of them. We achieved independence from Moscow but not from the communists». Serhiy Ivannikov was critical of the pace of change in Ukraine: «Until we undertake economic reforms, we will not be able to present ourselves as a truly big European country. And we won't be able to conduct economic reforms until we have political reforms».

This group of students had all participated in exchange program visits at British or American universities and were keen on the prospects of Ukraine's integration with Europe and disappointed that foreigners know little about Ukraine. Serhiy Novikov emphasized that Ukrainians can't blame foreigners for their ignorance about Ukraine:

«We should inform foreign countries and people about [Ukraine]. It has to be mutual». Separately, I met with the leader of the Ukrainian Student Union in Kharkiv, Maksym Kovalyk. Although he had not yet had the opportunity to study in a foreign country, he envisaged the positive impact of having 1000 students from Kharkiv spend a month abroad: «I'd like to see many more students take part in exchanges... at least for a month. Perhaps this is a small amount of time for an internship, for study, for the psychological impact of seeing [life abroad]... There will come a time when we have a president born after the [Second World] War and we have to prepare for that. We have to change the totalitarian psychology. There are a lot of people who would want to... create in Ukraine a little sanctuary for totalitarianism. Perhaps under a different flag, but there are such people. We shouldn't hide this fact. And exchanges of young people mean, first and foremost, a change in psychology».

As a graduate of agrarian studies, Maksym Kovalyk set a professional goal of helping Ukraine's farm sector: «I would like to devote a part of my life to the agrarian sector. We still have collective farms. It's a tough question as to whether we should disband them or reorganize them. But we must pursue change, first of all, private ownership of land. If there is an owner of an enterprise or of the land, then things will happen, there will be work, and the owner will have responsibility».

As Maksym explained, the Ukrainian Student Union in Kharkiv numbered about 300 members who were trying to «do something positive for Ukraine» and who have been working on pushing the Komsomol and communist teachings out of university life. It was established in 1989 and its first event was in support of the brutally suppressed Tiananmen Square student pro-democracy protests in China. And subsequently, Kharkiv students took part in the famous 1990 student hunger strike in Kyiv, which eventually became known as the Revolution on Granite and which culminated in the resignation of Vitaliy Masol, the Head of the Council of Ministers of Ukraine.

Back in Kyiv, I met with activists of the Union of Ukrainian Students who were also demanding faster reforms. For example, Valentyna Telychenko said: «Well, good, we supposedly got independence and everywhere it is said that students are our future. But in order to build the future it is very important to build up their education now. Because the old communist system of education still exists and it cannot properly prepare the cadres of the future». Vasyl Boychuk, the deputy head of the student organization who hails from Ternopil, argued that after independence a new stage had arrived for student activists: «Prior to independence it was one task, and after independence it is a totally different job, because the way we worked does not satisfy us after independence. That was a battle for statehood, but now when we have a normal state, we need to build it, and we are now thinking about how to build it so that everything falls into place more quickly».

Meanwhile, the head of the student information service, Volodymyr Nedilko, said that independence means new challenges and demands for student youth, particularly beyond material needs: «Besides your personal benefits, you should see what you can do for your country. You should be interested to see that your work is beneficial not only to you but to those around you. And that is why I try to do things that will support that cause». Vasyl Boychuk added that the slow pace of reforms can be blamed on Ukraine's historical lack of statehood and on parliamentarians that instead of passing needed legislation work only for their own narrow interests.

During the spring of 1993, Valentyna Telychenko, who eventually went on to become a prominent human rights lawyer, was hoping to see more students enter politics as they had already demonstrated that they could be a driving force for change: «I think that students belong to that group which can most significantly speed up democratic changes in Ukraine. For example, let's take the elections to the current parliament – to a great extent they were driven by the student movement. I took part in the election campaign and I know from personal experience that among the democratic deputies [MPs] there was probably not a single one who didn't have two or three students on their staff. And this will even more so be the case in the next elections. I predict that a significant number of people seeking to become deputies will be from among young professionals. Their world view was formed when the totalitarian way of thinking had become a joke and [so] they are immune to it».

In retrospect, reading the comments of students from that period nearly 30 years ago – their expressions of confidence, responsibility, freedom and idealism – it seems inevitable and only natural that they could and would be drivers of change.

When he was a 20-something in 1993, I wonder if Oleksandr Tkachenko, a journalist with Reuters at the time, could have imagined that he would one day become the Minister of Culture and Information Policy – a position that he holds today. During our interview nearly three decades ago, he radiated a feeling of freedom and opportunity and he drew a sharp distinction between what he characterized as an older more conformist generation and his peers. Characterizing his peers as «a different generation» which came of age during Gorbachev's «restructuring», he said: «These are people from 20 to 30 years old. They have had the opportunity to choose their path relatively freely. And this is very good. They are free people and they feel free and they will stand up for their principles. This is a category of people that can't be pushed aside. They are a guarantee that we, here, will have changes for the better in a democratic environment». Tkachenko very much wanted Ukraine to seize its opportunity: «Everything has to be done to start genuine reforms, very quick reforms, so that Ukraine can show the entire world that it is truly capable of doing something – especially in comparison with [the political instability in] Russia. And in contrast with that, win for itself the recognition in the world community as a normal European country».

U.S. FARMERS IN SLOBODYSHCHE. One of the most promising areas for Ukraine's economy has been agriculture – and back in 1993 the hope was that land privatization could be a key reform for unleashing Ukraine's agricultural potential. That spring about 100 American farmers came to Ukraine as part of an exchange program to share their know-how.

I caught up with four retired, life-long U.S. farmers in the idyllic, bucolic village of Slobodyshche in Zhytomyr oblast – with nesting storks dotting the landscape, just like those depicted in Ukrainian art and literature. The four farmers from Iowa were engaged in a joint venture project, helping with the sowing of corn at the Korolova collective farm. Their names (transcribed here from the Cyrillic version in my 1993 reports to English) were – Art Swers, Walt Napp, Bob Buts, and Francis Kestner.

73-year-old Art Swers explained why these American farmers decided to take part in the project: «We are farmers and in America farmers help one another. We understood that Ukrainian farmers need help so we came with the goal of helping». He said he wishes the Ukrainian farmers success in privatizing the land. «We know how much

bounty private farms have created in our country and so we hope to see that they will have private farms here» in Ukraine, he said.

Francis Kestner, who along with his wife owns a 300-hectare farm in Iowa, stated that he was happy to be here to lend a hand to his Ukrainian colleagues. He was most impressed with the small, private garden plots that Ukrainian farmers have: «I am most in awe of how much work the villagers of the Zhytomyr region put into their [small] private plots. If they can produce a good garden, they can have a good harvest out in the field». For the local Ukrainian farmers, it was their first-ever interaction with Americans. They appreciated the idea of private land ownership but were concerned about where they could get funding for the necessary farming equipment. Although not much had yet changed in farming in the first year or so of independence, one Ukrainian villager pointed out with satisfaction that «we have plenty to eat».

KHARKIV ENTHUSIAST FOR AMERICAN KNOW-HOW. Back in Kharkiv, I had met with Anatoliy Yarokh, an energetic enthusiast for spreading American know how. He had traveled to the United States on an exchange visit and, subsequently, got a job working for an exchange program which placed experienced businesspersons from the U.S. at eastern Ukrainian enterprises and other entities. International «communication is important, because Ukrainians in Kharkiv and, generally, in Ukraine, are obtaining a lot of information, which was unavailable earlier. They communicate with real people, who share their experience and develop contacts, which leads to commercial and business ties», he said. These exchanges, noted the native of Zaporizhia, impact people's psychology and their view of the Western world. Furthermore, «many European countries, and especially America, set a good example for us. Personally, I would like to continue on my current path [of building contacts with the world]... and to be useful to Ukraine».

HISTORY AND HEROES IN POLTAVA AND KANIV. History, they say, is written from the point of view of the victors. A painful example of this is the history of the Battle of Poltava, which plunged most of Ukraine into stifling occupation by Russia for over 250 years. The victor, in this case, being Peter the Great and Russia – with Ukrainian hetman Ivan Mazepa and his forces, then allied with Sweden's Charles XII, suffering defeat. Henceforth, Russian and Soviet historiography demonized the Ukrainian leader, characterizing him as a traitor.

According to the deputy director of the Museum of the Battle of Poltava, Oleksandr Yanovych, Soviet imperialist policy required that the museum present hetman Mazepa in a negative interpretation and not as a fighter for Ukrainian independence. But with the dissolution of the USSR, it became possible, said Yanovych, to present Mazepa and the 1709 battle truthfully, namely, that «the battle of Poltava was a tragedy for the Ukrainian people. Ukraine totally lost its independence. [It] was the first push towards the Russification of Ukraine».

From visit to the museum in Poltava

In our 1993 interview, Oleksandr Yanovych commented that Mazepa cannot be considered a traitor to his people. Quite the opposite. Through his political and philanthropic activities, he did a lot to build up Ukrainian statehood. And Yanovych explained that the characterization of the 1654 Treaty of Pereyaslav as a «reunification» of the Ukrainian and Russian peoples is false and only was promoted that way to help quash Ukrainian independence. Yanovych said that Ukraine regaining its independence less than two years ago impacted the museum in a major way – it brought stunning changes to the work of the museum: «In the life of the Ukrainian people a new age has arrived – Ukraine has become independent. Now we have the opportunity not only to think about ourselves, but to openly speak, to bring historical truth to the people without twisting facts, without the politization of history. Currently there is a big interest in our museum».

Still, despite the new positive assessments of Mazepa's historic role which were taking place at the Poltava museum, as of the spring of 1993, Mazepa still had not achieved the level of respect in his homeland of other Ukrainian leaders or historic figures. In the center of Kyiv there were streets named after Shevchenko, Khmelnytsky and Hrushevsky but for some reason Mazepa had not been honored in the same way. Liudmyla Shendryk, a staff scholar at the museum, emphasized that Mazepa is deserving of more attention and respect from his compatriots: «When talking about Mazepa, he should be honored at the level of Bohdan Khmelnytsky, because as a political figure he is in no way inferior [when comparing the two]. Historians have written quite a lot about Mazepa and if you study them all, you can see that he was truly a person who fought for Ukrainian independence. And he is a person who played a big role in Ukraine and he deserves to be honored at a national level».

In responding to why Mazepa had not reached such a respected status in the view of most Ukrainians or most then-current Ukrainian politicians, she said that they probably do not know Ukrainian history very well and that history needs to be studied.

With Ukrainian spring in full bloom, toward the latter part of my assignment I traveled to Kaniv for a commemoration of Taras Shevchenko's reburial there on May 22, 1861. His initial internment took place in St. Petersburg but his final resting place is a gravesite located on bluffs overlooking the Dnipro River. My conversations with those that gathered there for the anniversary confirmed that Shevchenko remained the most popular and revered Ukrainian. I heard from his devotees about why they admire him so much.

Valentyna Shcherbyna of Kaniv exclaimed that she has deep reverence for Taras Shevchenko because in his poetry he portrayed the suffering of the Ukrainian nation, which is relevant today, more than 130 years after his death. She respects Shevchenko «for his difficult life, because ours is no better», and added: «We have trust in him. We share our pain with him. Today we are with him. But we believe that if Shevchenko was resurrected from being forgotten, Ukraine will also be resurrected». Meanwhile, Vasyl Tsybulko, also a local resident, said he respects Shevchenko as one of those who helped establish Ukrainian statehood: «You can say that one of the founders of our country is Shevchenko, Taras Hryhorovych». As for contemporary leaders, he gave credit to President Kravchuk for being a figure that can unify the very different regions of Ukraine. But Oles Cherednychenko, a music student at the kobzar school of Strytivtsi in Kyiv region, lamented that newly independent Ukraine was short on heroes and leaders of Shevchenko's caliber: «We lack having people that will fight less for fame and instead would fight for accomplishing things». By studying history, music and folklore, Oles felt he was making a contribution to carrying on Shevchenko's legacy.

NEW THOUGHT LEADERS. As Ukraine marks the 30th anniversary of independence, it has no shortage of insightful political analysts, commentators and journalists to help shape the country's narratives and media environment. Among them are such names as Yaroslav Hrytsak, Oleksiy Haran, Mykola Riabchuk and Olha Herasymiuk. As it turns out, I had interviewed them for our Voice of America broadcasts in 1993, at a time when they were in the early stages of their careers.

At his apartment along one of Lviv's cobblestone streets, historian Yaroslav Hrytsak explained the transformation going on in Ukrainian historiography: In Soviet times, «the treatment of the historic process was to show that the Ukrainian people came into existence simply to unite with Russia, to go with Russia to the October Revolution and then to live together in the Soviet Union». Now, said Hrytsak, Ukraine faces «a very complicated process of creating a political nation» and historians are called to completely reexamine «What is the meaning of Ukrainian history? ...What is Ukraine? What is a Ukrainian?».

Oleksiy Haran, a young professor at the University of Kyiv-Mohyla Academy and author of *Multiparty Ukraine* helped explain to our audience the political lay of the land in Ukraine. After 70 years of one-party rule, he was quite enthusiastic about the genuine democratic political competition between political groups, interests and parties. Voters could choose from an array of democratically oriented parties, including the Republican Party, The People's Movement (Rukh), the Congress of National-Democratic Forces, the Democratic Party of Ukraine, New Ukraine and the Party of the Democratic Rebirth of Ukraine. But if they want real power, they will need to cooperate more in the future to overcome the dominance of the old-guard socialists in Parliament, Haran argued.

In an interview, literary critic Mykola Riabchuk talked about the crucial role that civil society organizations play in pressuring the government to be responsive to the

demands of the country's citizens. Much of Ukraine has a weak tradition of civil society organizations – especially under the severe constraints of Soviet rule – but glasnost brought a new energy to the sector and, interestingly, the Union of Writers of Ukraine took on the role of an opposition organization, noted Riabchuk. With the collapse of the USSR, independent political parties, media outlets, civil society organizations, unions and businesses emerged.

Currently, Olha Herasymiuk is the chair of the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine. Back in 1993, she was a journalist at Respublika newspaper. Just prior to our interview she had participated in an East European forum titled «A Free Press Today» and she shared this observation: «It turns out that we are all facing the same situation – the euphoria from victory over the regime that existed has passed. The euphoria from the victory of democracy has passed». Herasymiuk explained that the old bureaucracy, corruption and the mafia have made a comeback and journalists in the entire region are talking about how to respond to this challenge, including through joint efforts. Although there is freedom to write, there are immense financial difficulties. Ms. Herasymiuk had earlier participated in an exchange program where she was able to learn about the U.S. media ecosystem. Commenting on a year and a half of independent statehood she said: «To be truly independent you need to have dignity» and «we are not filling it [independence] with the necessary content». It was more of «a gift» than «something we fought for», she mused.

During my visit to Lviv, I also interviewed Oleksandr Kryvenko, the dynamic editor-in-chief of the Post-Postup newspaper. The city was a major player in the independence movement, but after the dissolution of the USSR it was suffering from a loss of a sense of mission and from a bit of «brain drain», with so many of its leading figures having moved to Kyiv where all the action and decision making takes place. So Kryvenko and I talked about what new role Lviv might find for itself. One of his main complaints: There has not been enough emphasis from «democrats» who came to power on promoting younger, market-oriented cadres. Sadly, Oleksandr Kryvenko will not be present for the 30th anniversary of independence, since he tragically died in a car crash in 2003.

CULTURE AND FAITH. On the cultural scene, I had the opportunity to interview Ivan Malkovych, who in 1992 founded the first Ukrainian-language private children's book publishing business in independent Ukraine – A-BA-BA-HA-LA-MA-HA. He established the company because he felt there was a scarcity of good Ukrainian language books for children. Publishing books is a labor of love for the poet, who was responsible for ordering difficult to find paper, loading trucks, recruiting illustrators, editing the books, handling the accounting – in a nutshell, overseeing every step of the production and distribution of the books. His aim was for the books to be read and shared in a family circle – the place where he believes the rebirth of the Ukrainian language will take root. «I want to publish original and nice books [and]... if I publish good books, if the TV journalist makes good broadcasts, if mass media and entertainment have positive Ukrainian figures – children will be drawn» to the Ukrainian language, he said. In a clear validation of Malkovych's mission, by the time it marked its first anniversary, his publishing company's board book titled «Ukrainian Alphabet» [Ukrayinska abetka] had sold over 70,000 copies – an impressive feat for this pioneering creative and entrepreneurial effort. More recently, A-BA-BA-HA-LA-MA-HA gained fame for publishing the Harry Potter series in Ukrainian.

Even with independence, things were not always going smoothly for the Ukrainian cultural revival. Just weeks before the planned May 29th opening of the Chervona Ruta music festival in Donetsk, local authorities were still holding off with approval of the event. With regional competitions in full swing, I caught up with Eduard Drach – an awardee from the inaugural Chervona Ruta festival in 1989 – at his concert in Kyiv. He did not hide his dismay about the situation but, fortunately, the problem was resolved and the festival successfully took place in Donetsk. As an added treat that evening, music artists Mariya Burmaka and Vasyl Zhdankin joined Drach on stage.

Highlighting newly won religious freedoms in Ukraine, I was able to capture on tape the Easter-week sounds and sentiments of parishioners at the Ukrainian Greek Catholic Sviato-Mykolayivska parish on Palm (Willow) Sunday and at the Ukrainian Autocephalous Orthodox Tserkva sviatoho arkhstratyha Mykhayila on Easter Sunday. The former was located in the Podil district of the capital, while the latter stood on the grounds of the Ukrainian folklife museum in Pyrohovo on the southern outskirts of Kyiv.

DIASPORA. During my interview with Oleh Skydan, an editor at Narodna hazeta and deputy head of the secretariat of the Ukrainian World Coordinating Council (UWCC), he talked about new opportunities to work with the diaspora since independence: «Currently a lot of people from Canada and the United States are coming to Ukraine, working here, they are teaching in educational institutions or working as advisers or experts. That is, they are trying to share their experience and, figuratively speaking, laying their brick in the foundation of our statehood». On a recent trip to Britain, Skydan was so impressed with the activities, institutions and dedication of the diaspora there that he decided to join the UWCC. «That example of service to Ukraine which we see in the Ukrainian diaspora of the West, it is inspiring [and] inspires one to work here in Ukraine», he said.

One of the Ukrainian-Americans who, along with her husband, came to work in Ukraine, was Lida Kucher Shevchik from Detroit, Michigan. She worked on U.S. – Ukraine academic exchanges. Being a witness to such historic changes in the land of her parents was very special: «I have various impressions. But my best impressions are related to the opportunity I have to live and be here in Ukraine, after having studied about Ukraine and studied the Ukrainian language and culture [while growing up] in the USA. It is very good to be here and in this difficult time to work and be of assistance to a certain degree, in our own way». Interestingly, the first U.S. Ambassador to Ukraine was Ukrainian-American Roman Popadiuk. I ended up covering his talk at the newly revived University of Kyiv-Mohyla Academy. Thanks to the Voice of America, highlights of his address could be heard by students throughout Ukraine.

UKRAINIAN VOICES. I made dozens of friends during my 1993 reporting assignment, and I'm grateful for the kindness they showed in helping me figure out how to navigate the nuances of life in newly independent Ukraine, especially from a journalistic perspective. At one point we all gathered together in my small apartment on Tarasivska Street in Kyiv for an evening of good cheer in honor of my wife Sonia's birthday. It was a celebration like no other with Chervona Ruta music festival laureate Mariya Burmaka singing beautiful songs from her repertoire – the most intimate concert experience imaginable. Somehow the legacy of Ukraine's decades-long isolation totally melted away that evening and it became impossible to remember or imagine a Holos Ameryky radio broadcast without the voices of people living in Ukraine.

RETURN REPORTING TRIPS. In that first decade of Ukrainian independence, I had two additional extended reporting assignments in Ukraine. In 1995, I was a visiting reporter at Radio Ukraine International (RUI) as part of an exchange program. Besides my collaborations with the RUI team, my reports and interviews for VOA included: a report on official and NGO responses to a French nuclear test, an interview with Natalie Jaresko of the Western NIS Enterprise Fund, an interview with MP Oleksandr Yemets, an interview with State Property Fund Chairman Yuriy Yekhanurov, an interview with Tom Garrett of the International Republican Institute (IRI), a report about the Ukrainian Publisher's Forum in Lviv, a profile of the Lviv Institute of Management, discussions with journalists from UT-2 (Volodymyr Hutsul), Vikna TV (Mykola Kanishevsky), ICTV (Yuriy Kolisnyk) and Vysokyy Zamok, an interview with Artur Bilous of the New Ukraine Party, a report on the Ukrainian cultural revival in Kharkiv, my second interview with Kharkiv Mayor Yevhen Kushnariov and a report on the Ukraine: East-West Trade Exhibit in the city, a visit to two Ukrainian-language schools in Kharkiv, an interview with U.S. Commercial Attache Andrew Bihun, and report on a SABIT program participants' reunion at America House.

In 1998, I had a two-month-long reporting assignment in Ukraine which included an opportunity to sit in on focus group interviews in which listeners analyzed and commented on our programming. Although they were interested in American life, it was clear that they felt VOA was not covering events in Ukraine comprehensively enough. One participant said that over the past seven years «we've changed a lot, we wish VOA would change with us». This group talked about the major improvements in Ukrainian media and asked that VOA take a more serious interest in covering and analyzing events in Ukraine. «Listening to VOA you'd think there is no news coming out of Ukraine», said one focus group participant. Another added: «I'd like VOA to talk more about Europe and to analyze the situation in Ukraine».

My reporting on the Ukrainian economy, business, foreign investment and reforms in 1998 featured Oleksandra Kuzhel of the State Committee on Business Development, Viktor Zubaniuk – a business magazine editor, Mark Kalenak of the U.S. Chamber of Commerce and Petro Vanat of the Zaporizhia Union of Industrialists.

My reporting on the political situation featured MPs Borys Bezpalyy and Oleksandr Yemets of the generally pro-presidential People's Democratic Party, Vitaly Kononov of the Green Party, Oleksandr Slobodan of Rukh, Serhiy Sobolev of the Reforms and Order Party, Petro Symonenko of the Communist Party, Oleh Bilous of the Hromada Party and others. One of the reports that I filed was a roundup of parliamentary reaction to the president's state-of-the nation speech. Another highlight was a scene setter from Zaporizhia on the eve of a visit of President Kuchma, featuring the governor of the province and a local journalist. Also, I was fortunate to interview former President Leonid Kravchuk on the seventh anniversary of the referendum on Ukrainian independence.

I devoted a significant amount of my reporting in the fall of 1998 to U.S. – Ukraine relations, including the visit of Stephen Sestanovich, the U.S. Ambassador-at-Large for the NIS, who helped launch a new U.S.-Ukrainian-Polish cooperation initiative. I interviewed U.S. Ambassador Steven Pifer on a number of issues and also covered his talk at Kyiv University. Other reporting highlights included George Soros' visit to Ukraine, an interview with Taras Kuzio of the NATO information office in Kyiv on the Sea Breeze exercises (which were strongly opposed by leftist parties in parliament) and

several USAID projects in Ukraine (including NGO development, medical and disaster assistance, land privatization and legal support of independent media).

I also reported on the tourism industry and how government regulations have been hurting its growth and on NGOs that provide social services to disabled children. That assignment also included my first ever trip to Dnipropetrovsk, today known simply as Dnipro. It yielded a report on a hospital which received medical equipment from the U.S. – based Children of Chernobyl Relief and Development Fund, an interview with Anatoliy Bolebrukh – head of the history department at Dnipropetrovsk State University, and an interview with Yevheniy Borodin – a former U.S. exchange program participant who worked on youth issues in local government.

In order to keep pace with all the important news coming out of Ukraine, counter Russian and oligarch-controlled media, stay relevant, respond to listener preferences and grow our audience, by the end of 1999 we hired four local Ukrainian reporters in Kyiv to comprehensively cover the huge number of consequential stories – and the rotation of our American staff in Kyiv was phased out. A decade of Ukrainian independence and ever-increasing U.S. engagement with Ukraine meant that coverage of U.S.-Ukraine relations by our Washington team and reporting from Ukraine would be a major pillar of our Holos Ameryky radio programming mix. VOA had always been about «sharing America’s story» but by the arrival of the new millennium that story included a burgeoning and multi-faceted U.S. – Ukraine relationship.

Адріян Кармазин, експерт Української асоціації американістики, Вашингтон, США

**ОГЛЯД РЕПОРТАЖІВ КОРЕСПОНДЕНТА «ГОЛОСУ АМЕРИКИ» З
ВІДРЯДЖЕННЯ У НОВО-НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ: КОЛИ ГОЛОСИ З
УКРАЇНИ СТАЛИ ВАЖЛИВОЮ СКЛАДОВОЮ ПЕРЕДАЧ УКРАЇНСЬКОЇ
СЛУЖБИ «ГОЛОСУ АМЕРИКИ»**

Надійшла до редколегії 16.05.2021

Ольга Сухобокова,
кандидат історичних наук, доцент,
ORCID: 0000-0002-4140-3231
Researcher ID: W-1566-2019

Макар Таран,
кандидат історичних наук, доцент
ORCID: 0000-0003-3436-1560
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Київ, Україна

**ЛЮБИТИ, ЗНАТИ Й ТВОРИТИ ІСТОРІЮ:
до 50-літнього ювілею Олега Машевського**

22 травня цього року відзначив свій золотий ювілей співзасновник та заступник голови редколегії журналу «Американська історія та політика» доктор історичних наук, професор Олег Петрович Машевський – завідувач кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн КНУ імені Тараса Шевченка член правління громадських організацій «Українська асоціація американістики» і «Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин», співзасновник та співкерівник наукового журналу «Європейські історичні студії».

Олег Петрович Машевський з журналом «Американська історія та політика»

Олег Петрович народився 22 травня 1971 р. у мальовничому селі Зазим'ї на Київщині. Для зацікавленого історією та амбітного юнака вибір навчального закладу був очевидним – Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка, до якого він вступив у 1989 році, відтоді пов'язавши із ним своє життя. Закінчивши в 1994 р. з відзнакою навчання, він

одразу вступив до аспірантури і через три роки захистив кандидатську дисертацію «Політика уряду гетьмана Павла Скоропадського в галузі освіти, науки, мистецтва (квітень – грудень 1918 року)».

Наукові напрацювання з доби Української революції 1917 – 1921 рр. стали Олегу Петровичу в нагоді і на кафедрі нової та новітньої історії зарубіжних країн, де він працює з 1998 р. дотепер. У своїй викладацькій діяльності він вдало поєднав зарубіжну та українську історію у своїх нормативних та спеціальних авторських курсах «Нова історія країн Західної Європи та Північної Америки», «Історія міжнародних відносин», «Історія Британської імперії», «Політика країн Заходу щодо України у XVIII ст. – першій половині XX ст.», «Західний світ та Україна в 1990-х роках – на початку XXI ст.» та ін. При цьому Олег Петрович завжди готовий до нових викликів та можливостей і охоче береться за розробку нових дисциплін. До кола його наукових інтересів належать проблеми міжнародних відносин у XIX ст. – першій чверті XX ст. та другої половини XX – поч. XXI ст., політика країн Заходу щодо України в 1914 – 1923 рр., українсько-американські відносини, історія гетьманської Української Держави 1918 р. та Британської імперії, історія Наполеонівської Франції та історія Канади і США [4, 8].

У 2010 р. Олег Петрович Машевський захистив докторську дисертацію «Чорноморські протоки у політиці міжнародних союзів (70-ті рр. XIX ст. – 1918 р.)», ставши одним з наймолодших докторів історичних наук в Україні. Її захисту передувало вихід ґрунтовної монографії дослідника «Проблема Чорноморських проток у міжнародних відносинах (1870 р. – початок 1920-х рр.)» [9]. Загалом Олег Петрович – один з найактивніших авторів Історичного факультету КНУ: щороку виходить до двох десятків його наукових публікацій в українських та зарубіжних наукових виданнях. Загалом його перу належить понад 200 наукових та науково-методичних праць.

Як справжній майстер Олег Петрович має багато учнів, які теж досягли успіху в науковій діяльності. Під його керівництвом захистили кандидатські дисертації аспіранти та здобувачі кафедри (Рина Банті, Вікторія Садикова, Валерій Черняєв, Ілона Лукач, Віталій Люлька, В'ячеслав Масний). Був науковим консультантом докторської дисертації завідувача кафедри історії мистецтв Петра Котлярова. У травні 2021 р. відбувся і захист дисертації на здобуття доктора історичних наук доцента нашої кафедри Тараса Грищенка, науковим консультантом якого був Олег Машевський.

Важливий етап у житті та кар'єрі Олега Петровича розпочався в 2015 р., коли він очолив кафедру нової та новітньої історії зарубіжних країн. Відтоді завдяки цілеспрямованості та енергійності Олега Петровича, його вмінню знаходити компроміси і виважені рішення робота кафедри якісно змінилася та інтенсифікувалася. З'явилися нові освітні програми «Американістика та європейські студії» і «Сходознавство» для бакалаврату та магістратури, які щороку входять до десятки найпопулярніших гуманітарних напрямків підготовки бакалаврів та магістрів в університеті, і на які вступає найбільша кількість абітурієнтів Історичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка. З його ініціативи та багато в чому завдяки його зусиллям кафедра видає два наукові фахові журнали категорії «Б» – «Американська історія та політика» і «Європейські історичні студії», які належать до найцитованіших в Україні видань у своєму сегменті.

Кафедра на чолі зі своїм невтомним завідувачем активно проводить міжнародні конференції, презентації наукових видань, «Американські зустрічі» (лекції та дискусії з провідними американістами, дипломатами, громадськими діячами, фахівцями з різних галузей з України та США про різні аспекти історії, культури, освіти та громадянського суспільства в США), олімпіади з всесвітньої історії та її окремих напрямків для старшокласників – майбутніх абітурієнтів. І ще багато різноманітних наукових, освітніх, культурних заходів з залученням посольств різних держав, українських дипломатів та істориків, представників різних зарубіжних науково-освітніх інституцій тощо. Так, зокрема, в 2012 р. Олег Петрович був ключовим організатором великої міжнародної конференції присвяченої Василю Тарасенку, – колишньому завідувачу кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн, котрий свого часу як представник делегації УРСР в ООН сприяв введенню в дію резолюції ООН №181 і появі на політичній карті світу Держави Ізраїль. Виданий за її результатами збірник наукових статей за редакцією О. Машевського містить низку публікацій з актуальних проблем зарубіжної історії та політики [6]. В 2016 році відбулася чергова репрезентативна конференція «Україна – США: досвід та перспективи співпраці», в якій взяло участь понад 100 дослідників-американістів, істориків і політологів, дипломатів, представників наукових та вищих освітніх закладів України та інших країн [7].

Окремим важливим напрямом позааудиторної діяльності кафедри, який Олег Петрович не лише курує, а й сам є його чи не найактивнішим учасником – представлення роботи кафедри, інформування про її освітні програми та наукову діяльність в онлайн просторі. Робота в цій царині, започаткована О. Машевським ще в 2015 р., виявилася особливо важливою із початком пандемії COVID-19 в 2020 р., коли навчання перейшло в дистанційний формат: стали в нагоді записані раніше лекції, зустрічі-дискусії, студентські самостійні відеороботи та записи виступів викладачів кафедри на теле- і радіопрограмах. Власне, Олег Петрович першим з кафедри подолав психологічний бар'єр перед камерою і довів, що лекції не лише можна, а й треба записувати. Наразі кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн КНУ може похвалитися найбільш розвиненим на факультеті ютуб-каналом [1], великою аудиторією кафедральних і пов'язаних з нею фейсбук-сторінок [2, 5], телеграм, вайбер та інстаграм каналів. Усе це робить діяльність кафедри не лише більш помітною, а й популяризує зарубіжну історію, на конкретних прикладах і через цікаві сюжети пов'язує її з історією України, допомагаючи широкому загалу краще пізнати минуле своєї та інших країн, дізнатися про відомих українців зарубіжжя, розібратися у складних контроверсійних темах.

Низка нових дисциплін, активна позааудиторна робота, розширення колективу і технічних можливостей завдяки міжнародній співпраці дозволяє готувати нову гідну зміну фахівців американістів, європеїстів, сходознавців. І вже на етапі навчання залучати їх до наукової роботи, знайомити з тонкощами нашого ремесла та здобувати цінний досвід. Завдяки, зокрема, зусиллям, багато в чому, і Олега Петровича були відкриті на історичному факультеті дві сучасні мультимедійні аудиторії «Китайська мрія» та «Турецький світ», де, крім навчання, проводяться різноманітні, в тому числі й публічні, заходи, спрямовані на популяризацію всесвітньої історії та створення для студентів інтелектуального середовища для професійного зростання і набуття корисних контактів.

Недарма студенти обожають Олега Петровича і в своїх рейтингах найкращих викладачів факультету називають його «найбільш студентоорієнтованим» [3]. Поряд з тим він охоче працює і зі старшокласниками: допомагає готувати наукові роботи в МАН, бере участь в їх рецензуванні та роботі журі, а також читає лекції на актуальні теми історії зарубіжних країн.

Як каже Олег Петрович, це все – результат командної роботи. Але саме він скеровує зусилля кафедри і особисто робить не менше (а часто – значно більше) за інших. І як організатор, і як викладач, і як науковець.

Від членів редколегії та авторів «Американської історії та політики», Української асоціації американістики, а також кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн КНУ імені Тараса Шевченка, прийміть, Олеже Петровичу такі наші побажання:

*Count your life by smiles,
count your age by friends,
may you have more strength
to walk further miles.*

Список джерел та літератури:

1. Американістика, Європейські студії та Сходознавство [Електронний ресурс] // Ютуб-канал Кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн КНУ імені Тараса Шевченка. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/channel/UC0YRRmJ4r0csY0CON9e72Cw>.
2. Американська історія та політика / American History & Politics [Електронний ресурс] // Фейсбук. – Режим доступу: https://www.facebook.com/AmericanistKNU/?ref=pages_you_manage.
3. Віртуальний простір студентів істфаку #2: тамниці викладачі [Електронний ресурс] // Вечірній істфак КНУ. – 2018. – 10 серпня. – Режим доступу: <https://telegra.ph/Virtualnij-prostir-studentiv-istfaku-2-tamnici-vikladachiv-08-10>.
4. Капелюшний В. П. Машевський Олег Петрович // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=67252.
5. Кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн КНУ ім. Т. Шевченка [Електронний ресурс] // Фейсбук. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/zar.ist.knu>.
6. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми новітньої історії зарубіжних країн» (до 105-ї річниці з дня народження д.і.н., проф. В. Я. Тарасенка та 20-річчя встановлення дипломатичних відносин між Україною та Державою Ізраїль. Збірник наукових статей / Укл. та наук. ред. О. П. Машевський, О. О. Сухобокова. – К.: ЛОГОС, 2013. – 282 с.
7. Машевський О. Традиції та завдання української американістики: «Україна і США: досвід та перспективи співпраці». Друга міжнародна наукова конференція [Електронний ресурс] / Олег Машевський // Європейські історичні студії. – 2018. – No 9. – С.167-180. – Режим доступу: <http://eustudies.history.knu.ua/uk/oleg-mashevskij-tradytsiyi-ta-zavdannya-ukrayinskoyi-amerykanistyky-ukrayina-i-ssha-dosvid-ta-perspektyvy-spivpratsi-druga-mizhnarodna-naukova-konferentsiya/>.
8. Машевський Олег Петрович [Електронний ресурс] // Кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн КНУ імені Тараса Шевченка. – Режим доступу: http://for.history.univ.kiev.ua/?page_id=156.
9. Машевський О. П. Проблема Чорноморських проток у міжнародних відносинах (1870 р. – початок 1920-х рр.) – К. : Аквілон-Плюс, 2010. – 792 с.

References:

1. American Studies, European Studies and Oriental Studies. *YouTube channel of the Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries of Taras Shevchenko National University of Kyiv*. <https://www.youtube.com/channel/UC0YRRmJ4r0csY0COH9e72Cw>. [In Ukrainian].
2. American History & Politics. *Facebook*. https://www.facebook.com/AmericanistKNU/?ref=pages_you_manage. [In Ukrainian].
3. Virtual space of students of East faculty # 2: secrets teachers (2018, August 10). *Evening Eastfac KNU*. <https://telegra.ph/Virtualnij-prostir-studentiv-istfaku-2-tamnici-vikladachiv-08-10>. [In Ukrainian].
4. Kapelyushny, V. (2006). Mashevsky Oleh Petrovych. *Encyclopedia of Modern Ukraine*. http://esu.com.ua/search_articles.php?id=67252. [In Ukrainian].
5. Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries of Taras Shevchenko National University of Kyiv. *Facebook*. <https://www.facebook.com/zar.ist.knu>. [In Ukrainian].
6. Mashevsky, O., Sukhobokova, O. (Eds.). (2013). Proceedings of the International Scientific and Practical Conference «Actual Problems of Modern History of Foreign Countries» (to the 105th anniversary of the birth of Doctor of Science, Prof. V. Ya. Tarasenko and the 20th anniversary of the establishment of diplomatic relations between Ukraine and the State Israel: a collection of scientific articles. Kyiv: Logos. [In Ukrainian].
7. Mashevsky, O. (2018). Traditions and tasks of Ukrainian Americanism: «Ukraine and the United States: experience and prospects for cooperation». Second International Scientific Conference. *European historical studies*, 9, 167-180. <http://eustudies.history.knu.ua/uk/oleg-mashevskij-tradytsiyi-ta-zavdannya-ukrayinskoyi-amerykanistyky-ukrayina-i-ssha-dosvid-ta-perspektyvy-spivpratsi-druga-mizhnarodna-naukova-konferentsiya/>. [In Ukrainian].
8. Mashevsky Oleh Petrovych. *Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries of Taras Shevchenko National University of Kyiv*. http://for.history.univ.kiev.ua/?page_id=156 [In Ukrainian].
9. Mashevsky, O. P. (2010). The problem of the Black Sea Straits in international relations (1870 – early 1920's). Kyiv: Aquilon-Plus. [In Ukrainian].

Olga Sukhobokova, Ph.D. (History), Associate Professor,
Makar Taran, Ph.D. (History), Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

LOVE, KNOW AND CREATE HISTORY: TO THE 50TH ANNIVERSARY OF OLEH MASHEVSKYI

Abstract. On May 22 of this year Doctor of Historical Sciences, Professor Oleh Petrovich Mashevskiy, co-founder and deputy chairman of the editorial board of the American History and Politics Journal Head of the Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries at Taras Shevchenko National University of Kyiv, member of the board of NGO «Ukrainian Association for American Studies», «Scientific Society for the History of Diplomacy and International Relations», commemorated his golden anniversary.

In his lecturing practices, which includes normative and special author's courses such as: «New History of Western Europe and North America», «History of International Relations», «History of the British Empire», «Western policy towards Ukraine in the XVIII century – the first half of the XX century», «Western countries and Ukraine in the 1990s – early XXI century» etc. he successfully combines his profound knowledge of Foreign as well as Ukrainian History. His current research interests include the issues of international relations in the XIX century – the first quarter of the XX century, the second half of the XXth – early XXI century, the policy of Western countries towards Ukraine in 1914 – 1923, Ukrainian-American relations, the history

of the Hetman Ukrainian State in 1918 and the British Empire, the history of Napoleonic France and the history of Canada and the United States.

In 2010, Oleh P. Mashevsky defended his doctoral thesis «Black Sea Straits in the policy of international unions (70's of the XIX century – 1918)» and became one of the youngest Doctor of History in Ukraine. Obtaining PhD degree preceded the publication of comprehensive monograph by the researcher on the same topic. In sum Oleh Petrovich is one of the most active authors of the Faculty of History of the Taras Shevchenko National University of Kyiv: the number of his publications surpassed 200 scientific papers.

Under his supervision post-graduate students and affiliated researchers of the department (Rina Banti, Victoria Sadykova, Valerii Cherniaiev, Iona Lukach, Vitalii Liulka, Viacheslav Masnyi) defended their dissertations. He was an doctoral dissertation advisor of the Head of the Department of Art History Petro Kotliarov and Associate Professor of the Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries Taras Gryshchenko.

In 2015, he headed the Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries. Since then, the new educational programs «American Studies and European Studies» and «Oriental Studies» for bachelor's and master's degree were launched. Annually they are listed as one of the top-ranking educational programs in the field of humanities at the university attracting large number of enrolled students. Thanks in large part to his highly apperiated efforts the department publishes two academic journals - «American History and Politics» and «European Historical Studies», which are among the most cited in Ukraine in its field.

Key words: Professor Oleh Mashevskyi, Faculty of History, «American Studies and European Studies», «Oriental Studies», History of international relations.

Надійшла до редколегії 11.05.2021

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА НОВОЇ ТА НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН
УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ АМЕРИКАНІСТИКИ**

**АМЕРИКАНСЬКА ІСТОРІЯ ТА ПОЛІТИКА
НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ**

№ 11

Голова редколегії – канд. іст. наук, доц. Перга Тетяна Юріївна
Заступник голови редколегії – д-р іст. наук, проф. Машевський Олег Петрович
Заступник голови редколегії – канд. іст. наук, доц. Таран Макар Анатолійович
Відповідальний секретар – канд. іст. наук, доц. Сухобокова Ольга Олегівна
Технічний редактор – канд. іст. наук, ас. Коваль Андрій Павлович

**ЖУРНАЛ ВИДАЄТЬСЯ ЗА ПІДТРИМКИ
«УКРАЇНСЬКОЇ АСОЦІАЦІЇ АМЕРИКАНІСТИКИ»**

**Комп'ютерна верстка
Скульська Ірина Петрівна**

Автори статей несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей. Тексти подаються в авторській редакції.